

ΝΕΟΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΙΚΟΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΙΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1905

ΥΜΝΟΙ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ

Ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου γίνεται δῆλον ὅποσον μέρος ἐλάμβανόν οἱ δήμοι, ἤτοι αἱ φατρίαὶ τοῦ ἵπποδρόμου, κατὰ τὰς προελεύσεις τῶν αὐτοκρατόρων ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἐορταῖς. Ἡ συμμετοχὴ δὲ αὕτη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν, μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Προέβαινον δὲ οἱ δήμοι κατὰ τὰς ἐορτάς ταύτας καὶ εἰς ἐμμέτρους προσφωνήσεις, ἐξεχόντων τῶν κρακτῶν. Πλεῖστα δὲ ἔσα τοιαῦτα ἄκτα τῶν δήμων περιλαμβάνει ἡ συγγραφὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου. Ἄλλ' ἡ ἀκτολογία τῶν δήμων δὲν περιωρίζετο εἰς βραχείας μόνον ἐπιφωνήσεις, ὧν βάσις ἦσαν ὡς τὸ πλεῖστον ἐκκλησιαστικὰ ῥητὰ, ἐκφερόμενα ὑπὸ τῶν μερῶν τοῦ ἵπποδρόμου. Καὶ ὀλόκληρα ἄσματα καὶ ὕμνοι ἐποιοῦντο ὑπὸ τῶν ποιητῶν τῶν δήμων, μελοποιούμενα ὑπὸ τῶν μουσικῶν αὐτῶν. Καὶ τοιούτου δὲ ἄσματος εἰς πολιτικούς στίχους πεποιημένου καὶ ἀντιφωνικῶς ἀδομένου τὴν ἀρχὴν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἦδετο δὲ τοῦτο κατὰ τὸ ἔαρ ἐν τῷ μακελλαρικῷ ἵπποδρόμῳ, καὶ οἱ πρῶτοι αὐτοῦ στίχοι, ψαλλόμενοι ἀντιφωνικῶς ἀνά ἓνα ὑπὸ τῶν δήμων, ἦσαν οἱ ἐξῆς:

Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ καλὸν πάλιν ἐπανατέλλει
 φέρον ὑγίειαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν,
 ἀνδραγαθίαν ἐκ θεοῦ τοῖς ἀναξι Ῥωμαίων
 καὶ νίκην θεοδώρητον κατὰ τῶν πολεμίων¹.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν τεσσάρων τούτων στίχων δημοτικοῦ ἄσμα-
 τος ἀδομένου εἰς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου οὐδὲν ἄλλο τοι-
 οῦτον εἶνε γνωστὸν μέχρι τοῦδε, ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γινώ-
 σκω. Καὶ ὁμοίως περισώζονται ἐν τῷ κατὰ τὸν δέκατον τρίτον
 αἰῶνα γεγραμμένῳ Λαυρεντιακῷ κώδικι Plut. 31 cod. 2 φ. 6^b
 κ. ε. δύο ὕμνοι εἰς τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, εἰς μὲν
 ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Χριστοῦ, εἰς δ' ἕτερος ἐπὶ τῇ βαπτίσει
 Ἔχουσι δὲ οἱ ὕμνοι οὗτοι ὧδε:

■

Ἦμος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη ἐπὶ τῇ γενέσει Χριστοῦ τοῖς δήμοις:

Πάλιν γενέθλιον Χριστοῦ καὶ νίκη βασιλέως.
 Φρικῶδες τὸ γενέθλιον, ἀπρόσμαχος ἡ νίκη.
 Πάλιν θεὸς ἀπὸ Θαιμᾶν ὠράθη σαρκοφόρος
 καὶ βασιλεὺς ἀπὸ Θαιμᾶν εἰσῆλθε νικηφόρος.
 5 Ἄστὴρ θεοῦ τὴν ἔλευσιν τοῖς μάγαις καταγγέλλει,
 τὸν δ' ἀνακτα μνηύουσιν ἄστρα πολλὰ τροπαίων·
 τὸν μὲν ἐν φάτνῃ κείμενον τρεῖς προσκυνοῦσι Πέρσαι,

¹ Τῶν δύο πρώτων στίχων ἔχομεν διττὴν μνείαν παρὰ τῷ Κωνσταντίνῳ Πορφυρο-
 γεννήτῳ. ἐν σ. 366,9 καὶ σ. 367,19 κ. ε. ἐκδ. Βόννης. Καὶ ἡ μὲν πρώτη διατύπωσις
 εἶνε ἡ παρ' ἐμοῦ παρατεθεισά ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ, ἡ δὲ δευτέρα ἔχει ὧδε:

Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ γλυκὺ πάλιν ἐπανατέλλει,
 χαρὰν, ὑγίειαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ χωρίῳ προσθέτει Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ τοὺς δύο
 τελευταίους τῶν ὑπ' αὐτοῦ περιωθέντων στίχων, οἷους παρέθεσα ἐν τῷ κειμένῳ Ἀντι-
 κατίσθησα δὲ μόνον χάριν τοῦ μέτρου τὰς λέξεις τοῦ Πορφυρογεννήτου τοῖς βασιλεῦσι
 διὰ τῶν συνωνύμων τοῖς ἀναξι. Τὴν διόρθωσιν ταύτην ὑπολαμβάνω ὀρθοτέραν τῆς
 τοῦ *Krumbacher* (*Geschichte der byzantinischen Litteratur* σ. 255, Ἑλλ. μετα-
 φρ. *Σωτηριάδου* Ἰόμ. Α' σ. 515), προτείνοντος νὰ γραφῇ τῷ βασιλεῖ.

τῷ δ' ὑπὸ πόδας κλίνουσι πᾶσα Περσίς αὐχένα.
 Ὁ μὲν ἐκφεύγει μάχαιραν Ἡρώδου βρεφοκτόνον,
 10 ὁ δ' ἐκδιδράσκει τὸ πικρὸν τοῦ κλέπτου Πέρσου βέλος.
 Ἀμφότεροι τὴν ἅπασαν ἀναγεννώσι κτίσιν,
 εἰς ὕψος ἀναβαίνουσιν, ἔθνη κληρονομοῦσιν·
 τροποῦται πᾶν τὸ βάρβαρον, καὶ πόλεις καθαιροῦσι
 καὶ τοὺς τῆς Ῥώμης σχοινομοῦς αὐξάνουσι τῆς νέας
 15 καὶ σωτηρία γίνονται τῷ χριστωνύμῳ κλήρῳ.
 Ἄλλ' ὦ γενάρχα τοῦ παντός, παντάναξ, παντοκράτορ,
 ὁ πρὶν ἀμήτωρ ἐκ πατρὸς, νῦν δ' ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ,
 φρούρησον, σῶσον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους χρόνων
 τὸν νικητὴν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
 20 καὶ τὸν τοῦ στέφους κοινωνὸν Ἀλέξιον δεσπότην
 καὶ τοὺς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννήτους,
 τὸ τῶν ἡλικῶν ἄγαλμα, τὴν θαυμαστὴν τριάδα,
 ὡς καὶ πατὴρ ἐπὶ παισὶν ἀγάλλεται τοιούτοις,
 καὶ παῖδες ἐπιχαίρουσι πατρὶ τροπαιοφόρῳ.

Εὐχαριστῶ μου τῷ θεῷ, σκηπτοῦχε, τροπαιοῦχε,
 ἡ τίξασά σε Ῥωμαῖς, ἡ μήτηρ σου καὶ δούλη,
 ὅτι κἂν νῦν ἐώρακε τὸ κράτος σου τὸ θεῖον
 ἐκ τῶν πολέμων ἀνεθὲν καὶ τῶν ἀπείρων πόνων.
 5 Ἀλλὰ φοβοῦμαι, βασιλεῦ, τὸ ταχυκίνητόν σου
 καὶ δυσωπῶ, περίμεινον· μὴ πάλιν ἐκστρατεύσης.
 Κεκόρεσται σου τῆς μορφῆς Ἀνατολὴ καὶ Δύσις,
 ἀπήλαυσέ σου Δάνουβις, Ἄλυς ἐώρακέ σε,
 εἶδέ σε γῆ Κασταμονίς, Γάγγρα προσέβλεψέ σοι.
 10 Ἐγὼ δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνῃς φήμῃς βλέπω.
 || Δίκαια ταῦτα βασιλεῦ; Τί μου λυπεῖς τὸ γῆρας;
 Στῆθι μικρὸν καὶ βλέψω σου τὴν σελασφόρον θέαν,

8. τοῖς 18. χρόνους 22. ἄγγελμα
 2. τέξασά σου τῆς τελευταίας συλλαβῆς σα διαγραφίσθη 7. κἀκορεσται
 9. εἶδε 12. Κάτωθεν τῶν λέξεων βλέψω σου διαγινώσκονται μόλις που
 κερὰ γεγραμμένα τὰ γράμματα λ. . . ὄν

κορέσομαί σου τῆς μορφῆς. τοῦ κάλλους ἀπολαύσω.

Ἄνάμεινον, περίμεινον· οὐκ ἔχεις πολεμίους.

15 Τὰ γὰρ πρὸς ἔω καὶ δυσμὰς ἔθνη δουλεύσουσί σοι,

καὶ πᾶσα βάρβαρος ἰσχύς ἐξηνδραπόδισταί σοι

στῆθι μικρὸν καὶ πλύνω σου τοὺς πανωραίους πόδας,

στῆθι μικρὸν καὶ νίψω σου τὰς αἰμαχθείσας χεῖρας,

καὶ λούσω σου τὴν δι' ἐμὲ κακουχηθείσαν σάρκα.

20 Μὴ λίπε με τὴν πόλιν σου καὶ δούλην καὶ μητέρα·

τὸν βρεφουργούμενον Χριστὸν πρέσβυν προβάλλομαί σοι,

δι' οὗ καὶ πολυχρόνιον Ῥωμαίων βασιλεύεις

καὶ τῷ παιδί καὶ βασιλεῖ συγχαίρεις Ἀλεξίῳ

καὶ τοῖς σεβαστοκράτοσι καὶ πορφυρογεννήτοισι·

Ἄφ' οὗ θεός σοι, βασιλεῦ, ἐβράβεισε τὸ κράτος

κυκλῶν κυκλοῖς ὡς ἥλιος τὴν ὅλην οἰκουμένην.

τοὺς πρὸς τὴν ἔω πυρπολῶν καὶ πρὸς δυσμὰς βαρβάρους.

Ἐγὼ δ' ἡ τεξαμένη σε καὶ θρεψαμένη Ῥώμη

5 τὰς νίκας μὲν κομίζομαι, τὸν νικητὴν δ' οὐκ ἔχω,

καὶ τὰ μὲν σκύλα δέχομαι, τὸν σκυλευτὴν δ' οὐ βλέπω,

καὶ τὰ μὲν τρόπαια λαμπρὰ κληροῦμαι καθ' ἡμέραν,

τὸν τροπαιοῦχον δ' οὐχ ὄρω. Καὶ τίς μοι τούτων χάρις;

Τρισευτυχῆς ἡ Κασταμών, τρισευκλεῆς ἡ Γάγγρα,

10 ὅτι τῶν σῶν ἀπήλαυσάν βασιλικῶν ἀκτίνων.

Ἄλλα κἂν [νῦν] ἠρέμησον, δὸς ἄνεσιν ταῖς μάχαις·

στῆθι μικρὸν καὶ κόπασον, ἀνάψυξεν το σῶμα,

καὶ δὸς κατατροφῆσαι μοι τῆς αἰγλῆς σου τῆς θείας.

Καλὴ τυγχάνω, βασιλεῦ, πάσης κατάρχω χώρας

15 καλὸς τυγχάνεις καὶ παντὸς ὑπεριξάρχεις κράτους.

Λοιπὸν κατατροφήσωμεν τῆς καλλονῆς ἀλλήλων.

Οὐχ εὐρης λαμπρότεραν μου πόλιν εἰς οἰκουμένην,

οὐχ εὐρω σου λαμπρότερον ἐν βίῳ βασιλεία.

Ἄλλήλων ἀπολαύσωμεν, ἀλλήλων κορεσθῶμεν.

21. πρέσβιν

3. τὰ πρὸς 7. καθημέραν 11. κἂν ἠρέμισον 13. κατατροφῆσαι

15 Ἄλλ' ὁ τικτόμενος Χριστὸς ὑπὸ μητρὸς παρθένου,

Ῥωμαίων ἤλιε λαμπρὸ, δέσποτα τροπαιοῦχε,

φρουρήσαι σε καὶ τὸν ἐκ σοῦ, τὸν κοινῶν τοῦ κράτους,

μετὰ τῶν παρηλίων σου τῶν σεβαστοκράτορων,

καὶ πολυχρόνιον ζωὴν βραβεύσαι σου τῷ κράτει·

2.

Ἕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει
Χριστοῦ τοῖς δήμοις.

Ἴδου διπλῆ πανήγυρις, διπλῆ χαρὰ Ῥωμαίσι,
λουτρὰ Χριστοῦ καὶ τρόπαια λαμπρὰ τοῦ βασιλείως.

Χριστὸς ἐλούθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ὑδάτων,

ἄναξ ἐπλήσθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ἰδρώτων.

5 Ὁ μὲν συντρίβει κεφαλὰς ἐν ὕδατι δρακόντων,

ὁ δὲ συγκλίνει κεφαλὰς ἐπὶ τῆς γῆς βαρβάρων·

ὁ μὲν τοὺς ἐμφωλεύοντας ὄφεις ἀποκτινύει,

ὁ δὲ συγκλείει φωλεοὺς τοῦ; πρὶν ἀνέτους Πέρσας.

Τὸν μὲν τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ περιστερὰς ἐν αἰδεί,

10 τὸν δ' ἡ λευκὴ περιστερὰ τῆς νίκης καταγγέλλει.

Τὸν μὲν φωνὴ πατρὸς υἱὸν ἀνακηρύττει,

τὸν δὲ Περσῶν ὀλοθραυτὴν τὰ πράγματα βοᾷσι.

Δοκῶ φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ δευτέρας ἐπακούειν,

βοῶσης πάλιν τοῖς λαοῖς Οὗτος ὁ βασιλεὺς μου,

15 οὗτος εἰς ὃν ἠὲ δόκησα· τούτῳ καὶ πειθαρχεῖτε.

Ἀμφότεροι καθαίρουσι τὴν βασιλίδά πόλιν

λουτροῖς ἀναγεννήσεως καὶ παλιγγενεσίας·

ἀμφότεροι τὴν κοσμικὴν ἄλωνα διιστῶσι

καὶ πᾶν μὲν ἔθνος ἄπιστον [ὡς] ἄχυρα πιμπρῶσι,

20 φρουροῦσι δὲ τοὺς εὐσεβεῖς δίκην εὐχρήστου σίτου.

Ἄλλ' ὦ τὸν ῥύπον τὸν ἐμὸν ἐν Ἰορδάνῃ πλύναι,

22. φρουρῆσαι δὲ τῶν ἐκ

7. ἀποκτινύει 8. δὲ 9. περιστερὰς 19. τὸ ὡς λαίπαι ἐν
τῷ κώδικι. 21. πλύνω

σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν δεσπότην Ἰωάννην
σὺν τῷ παιδί καὶ κοινωνῷ τοῦ στέφους Ἀλεξίῳ
καὶ τοῖς σεβαστοκράτοσι καὶ πορφυρογεννήτοις †.

φ. 78

- || Ἐβάπτισάς με, βασιλεῦ, τὴν δούλην νέαν Ῥώμην
θαλάσσιαις ὄλαις ἀγαθῶν, ὄλαις πηγαῖς τροπαίων,
τῷ κράτει συνεργούμενος τοῦ νῦν βαπτιζομένου·
ἐνέπλησάς με σκυλευμῶν, ἐνέπλησας λαφύρων·
5 πολλάς μοι καθυπέταξας πόλεις ἔθνῶν καὶ χώρας,
τάς νίκας ἀνεβίβασας ὑπὲρ τὴν κορυφὴν μου.
Ἐμπέπλησμαί σου τῶν καλῶν, ἀρκεῖ μοι· μέχρι τίνος;
Πάσης ἐκράτησα δυσμῆς, τῆς ἕω κυριεύω.
Σκυθῆς μοι κλίνει τράχηλον καὶ Πέρσης προσκυνεῖ με,
10 καὶ πᾶσα γλῶσση καὶ φυλὴ προσπίπτει τοῖς ποσὶ μου.
Ταῦτά μοι πάντα δέδωκας· ὁμολογῶ τὴν χάριν
νῦν χάρισά μοι καὶ σαυτὸν, δὸς καὶ τὴν σὴν ἰδέαν
Τοῦ σκυλευθέντα ἐβλεψα καὶ νικηθέντα Πέρσας,
βλέψω καὶ τὸν σκυλεύσαντα δεσπότην Ἰωάννην.
15 Στήθι μοι κατὰ πρόσωπον· πλήσον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου.
Ἐβάπτισάς με χαρμονῇ· μὴ με βαπτίσης λύπη.
Ἰδρῶσιν ἔλουσάς με σοῖς· μὴ δάκρυσί με λούσης.
Κατάθου σου τὸν θώρακα καὶ τὴν στολὴν τῆς μάχης
καὶ τὸν περιπόδη νικηταῖς ἐνδύθητι χιτῶνα.
20 Καὶ μοι φυλάττου, βασιλεῦ, μέχρι παντός αἰῶνος,
τῷ βασιλεῖ καὶ τέκνῳ σου συχαίρων Ἀλεξίῳ
καὶ τοῖς σεβαστοκράτοσι καὶ πορφυρογεννήτοις
τοῖς ἀριθμῷ τρισσεύουσιν, ἀξίᾳ μονουμένοις,
μεθ' ὧν φυλάττου γεγηθῶς, εὐρῶστως, ἀκινδύνως·

Φωτίζου πόλις Ῥωμαῖς, πάλιν ἐρῶ φωτίζου,
διπλαῖς αὐγάζου ταῖς αὐγαῖς ἐκ δύο τῶν ἡλίων.

22. Τὸ δεσπότην ἄνωθεν ἄλλης κισρᾶς λέξεως ἀδιαγνώστου νῦν.

11. ταῦτα 15. στήθι 17. δάκρυσι θελούσης 20. φυ-
λάττοις βραχυγραφικῶς, ἐπομένης κισρᾶς τῆς βραχυγραφίας // δηλωτικῆς τῆς συλ-
λαβῆς εἰν (= φυλάττειν) 24. γεγηθῶς, εὐρῶστως

- Ἔχεις ἐκεῖθεν ἥλιον τὸν τῆς δικαιοσύνης,
τὸ τοῦ πατρὸς ἀπαύγασμα γυμνὸν ἐν Ἰορδάνῃ·
5 ἔχεις ἐντεῦθεν ἥλιον τὸν τῆς μονοκρατίας,
τὸν τοῦ πατρὸς διάδοχον λαμπρὸν ἐν ἀνακτόροις.
Ὡ πόσα φῶτα σήμερον τὴν Ῥώμην φρουκτώρουσι,
ὡ πόσαι τὸ περίγειον ἀκτίνες δαδουχοῦσιν.
Ἄλλ' ὁ Χριστὸς μὲν ἥλιος καὶ ποιητὴς ἡλίου,
10 σὲ δ' ἥλιον τὰ πράγματα, σκηπτρῶχε, μαρτυροῦσι.
Κυκλοῖς γὰρ ὄντως κατ' αὐτὸν ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου,
ἐξ ἕω στρέφη πρὸς δυσμᾶς, ἀπὸ δυσμῆς πρὸς ἕω.
Τρέφεις, πυρσεύεις, ζωπυρεῖς, θάλπεις τοὺς ὑπηκόους,
φλέγεις, ξηραίνεις, πυρπολεῖς, τεφροῖς τοὺς ἐναντίους,
15 καὶ τρέχων δρόμον ἀπαυστον ἀκμάς πάλιν μένεις.
Ἄλλ' ἄφες, ἄναξ ἥλιε, μικρὸν τὴν ἱππασίαν,
ἀνίπαυσον τοὺς ἵππους σου, λύσαι τοὺς χαλινούς σου
καὶ δὸς τῇ πόλει σου τῶν σῶν ἀκτίνων κορεσθῆναι,
πλὴν ἐν συμμετρῷ τῷ φωτι μὴ πηρωθῆ τὰς ὄψεις.
20 Ἄλλ' ὁ γυμνὸς ἱστάμενος ἐν Ἰορδάνῃ λόγος
ἐνδύσαι κράτος ἄμαχον καὶ ζῶσαι δυναστείαν
σὲ, περσολέτα βασιλεῦ Ῥωμαίων Ἰωάννη,
μετὰ τοῦ συμμετόχου σοι τοῦ κράτους Ἀλεξίου
καὶ τῆς τριάδος τῆς σεπτῆς τῶν σεβαστοκρατόρων †.

Οἱ δύο οὗτοι ὕμνοι ἐψάλησαν περὶ τὸν αὐτὸν περίπου χρό-
νον. Δυνάμεθα δὲ νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐορτὴ τῶν Φώτων,
καθ' ἣν ἐψάλη ὁ δεύτερος αὐτῶν, εἶνε ἡ ἐπομένη ἀμέσως εἰς
τὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους, καθ' ἣ ἐξηγγέλθη ὁ πρῶ-
τος ὕμνος. Δὲν εἶνε δὲ δύσκολον νὰ ὀρίσωμεν τὸ ἔτος τοῦτο.
Καὶ δὴ βλέπομεν, ὅτι τοὺς ὕμνους τούτους ἔχουσι προκαλέσει
προηγηθεῖσαι νίκαι τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ
καὶ τῇ Δύσει, παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Ἄλυν, κατὰ Περσῶν
καὶ Σκυθῶν. Καὶ Πέρσας μὲν ὀνομάζει ὁ ὕμνογράφος, καθ' ἣ

11. ὄντως 12. ἀπὸ δυσμᾶς 21. ἐνδύσαι ζῶσαι
23. συμμετόχους

καὶ ἄλλοι τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον, τοὺς Τούρκους. Πρόκειται δ' ἐνταῦθα περὶ τῶν Σελδσοῦκων Τούρκων. Σκύθαι δὲ εἶνε ἐνταῦθα οἱ Πατζινάκαι, καθ' ὧν ἀντεπεξῆλθεν ὁ Ἰωάννης, ἐπιδραμόντων τὴν Μακεδονίαν. Καὶ τοὺς μὲν Τούρκους ἐπολέμησεν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπανελημμένως ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ μέχρι τοῦ Ἄλυος, εἰς δὲ τὸν Ἰστρον εἰσέπλευσε πράγματι ἐκ τοῦ Πόντου χάριν καταπολεμήσεως τοῦ βασιλέως τῶν Οὐγγρων Καλομανοῦ, ἧτις ἐκστρατεία δίδει εἰς τὸν ὕμνογράφον τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῆς Δύσεως ὡς κορεσθείσης τῆς μορφῆς τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ οἱ μὲν Πατζινάκαι ἐξενικήθησαν τῷ 1122, οἱ δὲ Οὐγγροὶ τῷ 1124, ὥστε πάντως μετὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐποιήθησαν οἱ ὕμνοι. Εἰδικώτερον δὲ τὸ ἔτος δύναται νὰ καθορισθῇ ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὀνομάτων τῆς Καστάμονος καὶ τῆς Γάγγρας. Εἰς τὴν Παφλαγονίαν τῆς Μικρᾷ Ἀσίας, ἐν ἣ ἔκειντο αἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι πόλεις ἐκεῖναι, ἐστράτευσεν ὁ Ἰωάννης δις, τὸ μὲν πρῶτον τῷ 1125, ἔπειτα δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 1127. Καὶ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἐκείνην ἐκστρατείαν ἐκυρίευσεν τὴν Καστάμονα¹. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν παρέλαβε μὲν καὶ πάλιν τὴν Καστάμονα, ἣν ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ, φονεύσας τὴν βυζαντιακὴν φρούραν, εἶχε καταλάβει ὁ κρατῶν τῆς Καππαδοκίας καὶ κύριος Νεοκαισarieίας Τούρκος Τανισμάνιος. Μετὰ δὲ τὴν παραλαβὴν τῆς Καστάμονος ὁ αὐτοκράτωρ προεχώρησεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαλατίας καὶ ἐξεπολιόρκησε τὴν Γάγγραν, ἣν ὅμως κατέλαβον ἐκ νέου οἱ Τούρκοι, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῆς μικρασιατικῆς στρατείας².

Πάντες λοιπὸν οἱ ὕμνοι οὗτοι εἶνε μεταγενέστεροι τῶν στρατειῶν καθ' ἃς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπελήφθη τῆς ἀλώσεως τῆς Καστάμονος καὶ τῆς Γάγγρας. Καὶ θὰ προετίμων μὲν νὰ ὀρίσω ὡς ἔτος τῆς ποιήσεως αὐτῶν τὸ 1127, ὅτε παρὰ τῷ Κιννάμφ καὶ

τῷ Νικήτῃ Χωνιάτῃ γίνεται ῥητὴ μνεῖα καὶ τῆς Γάγγρας· ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντίκεινται λόγοι ἰσχυροί. Ἐκ τῶν δύο ὕμνων γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ ἀντιπροσωπεύοντες αὐτοὺς ὄῃμοι τοῦ ἵπποδρόμου εἶχον ἐπιποθήσει τὸν ἐπὶ μακρὸν εἰς στρατείας ἀπουσίασαντ' αὐτοκράτορα. Καὶ ὁ δὲν πρέπει μὲν τὸ παράπονον τοῦτο τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐκληφθῇ κατὰ γράμμα, διότι μεταξύ στρατευόμενος εὑρισκέν ὁ Ἰωάννης εὐκαιρίαν νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῶσιν ὅσα ἔφαλλον οἱ δῆμοι ὡς ἐλέχθησαν, ἂν προσφάτως ἡ πόλις εἶχε δεξιωθῇ αὐτὸν, καὶ ὁ δὲ πανηγυρικῶς. Τοῦτο δὲ εἶχε συμβῆ μετὰ τὴν εἰς Παφλαγονίαν ἐκστρατείαν, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἔτυχε θριαμβικῆς δεξιώσεως, ἣν διὰ μακρῶν περιγράφει ὁ Νικήτας Χωνιάτης¹. Ἄρα πρὸ ταύτης τῆς δεξιώσεως ἐψάλησαν οἱ ὕμνοι, δῆλα δὲ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1125 καὶ τὰ Φῶτα τοῦ 1126. Ὡστε τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν πανηγυρικὴν ἐκείνην ὑποδοχὴν πρέπει νὰποδεχθῶμεν γενομένην μετὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1126. Ἄν δὲ οὕτως ἔχωσι τὰ πράγματα, ἢ κατὰ τῆς Γάγγρας ἀπόπειρα τοῦ 1127 δὲν εἶνε ἡ πρώτη, ἀλλὰ δὲν ἠμέλησεν ὅπωςδῆποτε αὐτῆς ὁ Ἰωάννης καὶ κατὰ τὴν πρώτην στρατείαν τοῦ 1125. Ἴσως δὲ μόνον τὰ τοῦ ὕμνογράφου Γάγγρα προσέβλεψέ σοι ἀναφέρονται εἰς ἀναξίαν τινὰ λόγου περὶ αὐτῆς ἐνέργειαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἣν ἀπηξίωσαν ἰδίας μνεῖας ὁ Κίνναμος καὶ ὁ Χωνιάτης. Μόνον δὲ ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Χωνιάτης τὴν πανήγυριν τοῦ θριάμβου ἐκ λάθους ἀναγράφει μετὰ τὴν πρώτην ἄλωσιν τῆς Καστάμονος, ἀντὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν τελεσθεῖσαν μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1127 παραλαβὴν Καστάμονός τε καὶ Γάγγρας, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν τοὺς ὕμνους ποιηθέντας τελευτῶντος τοῦ 1127 καὶ ἀρχομένου τοῦ 1128. Θὰ ἦτο δὲ τότε ἀναγ-

¹ Κιννάμου ἐκδ. Βόννης σ. 13,10. Νικήτα Χωνιάτου σ. 25,24 κ. ε.

² Κιννάμου σ. 14,17. Νικήτα Χωνιάτου σ. 27,10 κ. ε.

¹ Νικήτα Χωνιάτου ἐκδ. Βόννης σ. 26,3-26. Ἠρβλ. Σπυρ. Λάμπρου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τόμ. Ε' σ. 516.

καίον νὰ παρατείνωμεν τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ διατριβὴν τοῦ Ἰωάννου πέραν τοῦ Ἰανουαρίου 1128, ὅτε οἱ δῆμοι ἐξέφραζον τὸν πόθον τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανόδου τοῦ αὐτοκράτορος.

Προσφωνοῦσι δὲ οἱ δῆμοι ἐν τοῖς δύο ὕμνοις πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Ἀλέξιον καὶ τρεῖς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννήτους, οἵτινες εἶνε οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξιον υἱοὶ αὐτοῦ Ἀνδρόνικος, Ἰσαάκιος καὶ Μανουὴλ. Περὶ δὲ τῆς στέψεως τοῦ Ἀλεξίου ὡς συμβασιλέως καὶ τῆς εἰς σεβαστοκράτορας ἀναδείξεως τῶν νεωτέρων υἱῶν ποιεῖται λόγον ὁ Νικήτας Χωνιάτης διὰ τῶν ἐξῆς: *Καὶ πατὴρ δ' ἀρρένων παίδων ὁ βασιλεὺς οὗτος φανείς τῷ μὲν προήκοντι κατὰ γένεσιν Ἀλέξιῳ τῷδε τὸ ὄνομα πορφυρίδος μετέδωκε, καὶ πεδίλοις ἐρονθροῖς ὑποδεῖσθαι διαφῆκε τὰ ἄρθρα τοῦ σώματος, καὶ συνευφημεῖσθαι οἱ παρεῖχεν, ὅπηνίκα Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῶν συνειλεγμένων ὄχλων ἀνηγορεύετο τὸν δὲ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικον Ἰσαάκιόν τε τὸν ἐπὶ τῷδε καὶ τὸν ἐφεξῆς τέταρτον Μανουὴλ σεβαστοκρατορικαῖς ὑπεξαίρει (γρ. ὑπερεξαίρει) τιμαῖς¹. Καὶ δὲν ὀρίζεται μὲν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ὁ χρόνος τῆς εἰς τοὺς υἱοὺς ἀπονομῆς τῶν τιμῶν ἐκείνων ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ, βλέποντες, ὅτι ὁ Χωνιάτης τὸ χωρίον ἐκεῖνο παρενθέτει μετὰ τῶν λεγομένων περὶ τῆς εἰς Σερβίαν στρατείας τοῦ 1123 καὶ τῆς εἰς Οὐγγαρίαν τῷ 1124, δικαιοῦμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἔγεινεν ἡ στέψις τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἡ ἀνάδειξις τῶν τριῶν μετὰ τοῦτον υἱῶν τοῦ Ἰωάννου ὡς σεβαστοκρατόρων.*

Εἶνε δ' ἐκάτερος τῶν ὕμνων τριμερῆς, ἐκάστου μέρους διαστελλομένου ἐν τῷ χειρογράφῳ κατὰ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ σημείου >|. Σύγκειται δ' ἐκαστον μέρος ἐκατέρου τῶν ὕμνων ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ εἰκοσιτεσσάρων στίχων. Πρέπει δὲ βεβαίως νὰ φαντασθῶμεν αὐτοὺς ψαλέντας ὑπὸ τῶν δῆμων.

Ἀλλὰ διὰ τί εἶνε τρία τὰ μέρη ἐκατέρου; Ἡ ἀπάντησις δὲν

εἶνε εὐκόλος. Ὅτι ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἔχομεν δύο καὶ μόνους δῆμους, τὸν τῶν Πρασίνων καὶ τὸν τῶν Βενέτων, μεθ' ὧν ἔκπαλαι εἶχον συγχωνευθῆ αἱ ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις φατρία τῶν Λευκῶν καὶ τῶν Ῥουσίων, εἶνε γνωστὸν. Παρὰ τῶν δύο λοιπῶν ἐκείνων δῆμων καὶ μόνων ἐψάλησαν τὰ τρία μέρη, ἀλλὰ κατὰ τίν' αὐτῶν τρόπον; Παρκαλουθοῦντες τὰ παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἄκτα τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων¹ καὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἄκτα τῆς ἐορτῆς τῶν Φώτων², βλέπομεν διαφόρους δοχὰς τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων, πρὸς ἃς δύσκολον θὰ ἦτο νὰ προσαρμόσωμεν τοὺς τριμερεῖς τούτους ὕμνους. Ἴσως δ' ἡ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρόνου ἐπεληοῦσα μεταβολὴ τῆς βασιλικῆς ἐθιμοτυπίας ἤθελε καταστήσει οὐ μόνον ἐπισηφῆ, ἀλλὰ καὶ ματαιίαν τὴν ζήτησιν τῆς αὐστηρᾶς προσαρμογῆς τῆς μεταγενεστέρως ἐθιμοταξίας πρὸς τὴν τοῦ δεκάτου αἰῶνος.

Ἐξετάζοντες δὲ τοὺς τριμερεῖς τούτους ὕμνους καθ' ἑαυτοὺς, ὀφείλομεν πιθανώτατα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι, ἀφ' οὗ τριμερῆ εὐρίσκομεν ἐκάτερον τῶν ὕμνων, ἀνὰ ἐν μὲν μέρος ἐψάλη ὑπὸ ἐκατέρου τῶν δῆμων, τὸ δὲ τρίτον ὑπ' ἀμφοτέρων ὁμοῦ. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ φαντασθῶμεν χορὸν ἀποτελούμενον ἐκ δύο ἡμιχορίων, ὧν ἐκάτερον σύγκειται ἐκ δημοτῶν τοῦ ἑτέρου τῶν δῆμων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεῦτερον μέρος τῶν ὕμνων ἀποτελοῦσι στροφὴν καὶ ἀντιστροφὴν ἄδομένην χωρὶς ὑπὸ ἐκατέρου τῶν ἡμιχορίων, τὸ δὲ τρίτον ἐπιφῶδον ἄδομένην κοινῇ ὑπὸ τοῦ ὅλου χοροῦ. Δύσκολον δὲ εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐκαστον τῶν τριῶν μερῶν ἤδετο κατὰ στίχον ἀντιφωνικῶς ὑπὸ ἐκατέρου τῶν δῆμων, καθ' ὃν τρόπον οἱ εἰς τὸ ἕαρ στίχοι ἐν τῷ μακελλαρικῷ ἱπποδρόμῳ, οὗς παρέθηκ' ἀνωτέρω ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας, παραλαβὼν ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου.

¹ *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἐκθεσις βασιλείου τάξεως* ἐκδ. Βόννης σ. 35 κ. ἑ.

² *Αὐτόθι* σ. 41 κ. ἑ.

¹ *Νικήτα Χωνιάτου* σ. 23, 16 κ. ἑ.

Ο ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ ΛΙΩΝΑ

Εἰς τὴν Τοσκάναν ἐξοικισμὸς τῶν Μανιατῶν

Μεταξὺ τῶν ἐξοικισμῶν, εἰς οὓς ἠνάγκασε τοὺς τουρκοκρατούμενους Ἕλληνας ἢ τουρκικὴ δουλεία, ἰδιόζουσαν θέσιν ἐπέχει ἢ εἰς τὴν Παισιαν τῆς Κορσικῆς ἐκ Μάνης μετανάστευσις τῆς πατριᾶς τῶν Στεφανοπούλων τῷ 1675¹. Ἄλλ' οἱ ἐξ Οἰτύλου καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Μάνης ἀποικοὶ ἐκεῖνοι δὲν ὑπῆρξαν οὔτε οἱ πρῶτοι οὔτε οἱ μόνοι εἰς τὴν Ἰταλίαν μετανκστεύσαντες Μανιάται.

Εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης βαρέως ἔφερον τὴν δουλείαν. Ἐπανελημμένως δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου ἔδραξαν τὰ ὄπλα χάριν ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας αὐτῶν. Οὐδ' ἐθάρρουν μόνον εἰς τὴν ἰδίαν γενναιότητα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει ἰσχυροὺς ἔστρεφον τὸν νοῦν, ἀπεκδεχόμενοι βοήθειαν. Καὶ γνωστόταται μὲν εἶνε αἱ συνεννοήσεις τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν δούκα τῆς Νεβερσίας (Νενοίς) Κάρολον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1612 καὶ 1619². Ἄλλ' ἤδη τριάκοντα ἔτη πρὸ τῆς

¹ Ἴδε περὶ αὐτῆς *P. Stéphanopolé Histoire de la colonie Grecque établie en Corse*. Ἐν Παρισίοις. 1826. — *P. Stéphanopolé Histoire de la colonie Grecque établie en Corse*. Ἐν Πάση. 1836. — Γ. Γ. Παπαδοπούλου Χρονογραφία περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν τῇ Μάνῃ Στεφανοπούλων κτλ. Ἐν Ἀθήναις. 1865. — Ν. Β. Φαρδῦ Ὑλὴ καὶ σκαρίφημα ἱστορίας τῆς ἐν τῇ Κορσικῇ ἑλληνικῆς ἀποικίας. Ἐν Ἀθήναις. 1888.

² Ἴδε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα παρὰ *Buchon Nouvelles recherches historiques* Τόμ. Α' σ. 253 κ. ἑ. — *Berger de Xivrey Mémoire sur une tentative d'insurrection organisée dans la Magne* ἐν τοῖς *Mémoires de l'Institut Royal de France* Τόμ. ΙΕ' (1842) σ. 304 κ. ἑ. — Πρβλ. Σάου Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς σ. 197 κ. ἑ.

ἐνάρξεως τῶν πρὸς αὐτὸν διαπραγματεύσεων ἀπηυθύνθησαν πολλοὶ τῶν ἐγκρίτων Μανιατῶν πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΓ', ἐξαιτούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων δι' ἐγγράφου ἑλληνιστὶ συντεταγμένου καὶ ἀποκειμένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Βατικανοῦ (*Arm. VII caps. 2 N° 7*). Τὸ ἀνορθογραφώτατον δὲ τοῦτο ἔγγραφον ἐξεδόθη μὲν ἤδη πρὸ τριάκοντα ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα¹, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ μόνον ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶνε ἄγνωστος παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔγεινε μετὰ πάσης ἀκριβείας, ἐκδίδω αὐτὸ ἐνταῦθα καὶ πάλιν οἷον ἀντέγραφα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1903.

αφπθ ἀγούστου Γ

+ τιμιωτατον και ἀξηνωτατον κν. κόν πάπαν τῆς ρομάς ἀρχηγερα τὸν χρηστιανο· πολα σε προσκηνοῦμε· τῷ ἐλαπρωτατο σοῦ κορμι· εμης ἢ μανηατέε ολη μικρη και μεγαλη ιερης και γεροτέε πολα προσκηνοῦμε τὴν βασιλεια σου πεθημοτας και ζητοτας τὴν βασιλεια σου· ἐσιμαζοχτηκαν ολος· ο λαος· και γραφομε της βασιληα σου και στελνομε· τὸ νηκωλα τοῦ προτοπαπα τοῦ μούρησκου τὸν ηον· οπου ενε ὁ πατερας του κουβερναδουρος ησε ολη τὴν μανη· ησε τρχκοσια χορηα· και ησεξητα χορέε· δια να σου ηπιπραματα δουλειψη του θεοῦ· και ολης της χρηστιανσαινης· και παρακαλοῦμε τὴν βασιλεια σου να γραψης του ρηγος· δια τι τορα ηπόρουμε να επαρομε τὸν μωρεα· να καταδι· κάσομε τὸν μεγαλον αγαρηνο· να ηξευρη η βασιλι[α] σου πος ηβρησκοντε εξη· χηληαδες παληκαρηα· οπου ηνε δούλευταδες της βασιληα σου· εξου αποτόν τὸν ἀποδοληπόν τοῦ μωρείος· οπου πατεχοῦ βοηθηα πο την βασιληα σου και ἀπο εμάε τους μανηατέε· εγο μακροδισ μαλειυρης απο το βητιλο με το ηδιο θελιμα τοῦ τοπου ἔγραψα το ανοθε·

εγο καλοποθος φουκας στεργομε το ανοθε γεγραμενο· εγο νηκολας

¹ *Aug. Theiner et Fr. Miklosich Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum Graecae et Romanae*. Ἐν Βιέννῃ. 1872 ἀρ. XIV σ. 62-63. Ἄξιον ἐπανορθώσεως εἶνε τὸ δεινὸν λάθος τῶν ἐκδοτῶν, γραφόντων ἐν σ. 7 τοῦ Προλόγου *Mainotae in Albania*

διατρος στεργομε το ανοθε γεγραμενο· εγο παπῆς χοησοπαθης μαρ-
τιρο τόν ανοθε γεγραμεπω· εγο θεοδορης κοτασταβλος στεργομε το
ανοθε γεγραμενο· εγο δημητρης κληροδοτις τεργομε τω ανοθε γεγρά-
μενο Εγο θεοδορης ἀλιεβρας τεργομε το ανοθε γεγραμενο εγο κωστα-
της ο νηκλο στελγο το ανοθε γεγραμενο· εγο μιχαλης ο ρηκιφος (;)
στεργο το ανοθε γεγραμενο εγὸ τζιληδηνης αμπελουργος τεργομε το
ανοθε εγο διμητρης ο τριγονας στεργομε το ανοθε γεγραμενο

+ Εγω πρωτοπαπας μουρησκος μανης φερμαρο με τῷ ηδιο μου
χερη +

Αἱ ὑπογραφαὶ εἶνε ἰδιόγραφοι· ἔξωθεν δὲ τοῦ ἐγγράφου γέ-
γραπται ἢ ἐπιγραφή ἣδε· + τιμοτατὸν ἀξιοτατον κ' κόν παπα
της ρομάς· καθοληκο βασιλη και δεσπῶτι τὸν χρησητιανο·
δοθιτῶ τὴν ρομα

Φέρει δὲ τὸ ἔγγραφον κάτω ἐπὶ χάρτου προσκεκολλημένου
διὰ κηροῦ ἰσπανικοῦ ἐρυθροῦ σφραγίδα ἐμπεπισμένην ἐπὶ τοῦ
χάρτου τούτου, ἐφ' ἧς διακρίνονται μόνον τὰ γράμματα [ΜΟΥ]-
ΡΗΣΚΟΣ, γεγραμμένα κυκλικῶς, τὰ δὲ λοιπὰ τὰ συμπλη-
ροῦντα τὸν κύκλον εἶνε ἀμυδρά, ὅπως δ' ἀφανῆ τινα ἐν τῷ μέσῳ.

Προσῆρτηται δὲ καὶ ἰταλικὴ μετάφρασις γενομένη ἐν τῷ πα-
πικῷ γραφείῳ καὶ ἐπιγραφομένη *Questa l'ra (= lettera) viene
dal capo di Maino del Peloponneso detto la Morea di Grecia.*
Ἐν δὲ ταῖς ἰταλιστὶ ἐπομέναις εἰς τὴν μετάφρασιν ὑπογραφαῖς
ἢ μὲν τοῦ Μακρόδι γράφεται *Maevodio*, ἢ δὲ τοῦ Ῥηκίφου (;)
Richifo καὶ ἢ τοῦ Τζιληδήνη, ἣν *Τζιληδης* ἀγέγνωσαν ο *Thei-
ner* καὶ *Miklosich*, *Zilindis*.

Εἶνε δὲ ἀξιολογώτατον τὸ ἔγγραφον τοῦτο τοῦ Μουρήσκου,
τοῦ πρωτοπαπᾶ καὶ κουβερναδούρου ὅλης τῆς Μάνης τοῦ ἄρ-
χοντος εἰς ἐτρακόσια χωριά καὶ εἰς ἐξήντα χῶρες, αἵτινες ἠδύ-
ναντο νὰ παράσχωσιν ἑξακισχιλίους ἐνόπλους, καὶ τῶν ἱερέων
καὶ γερόντων τὸ διαπεμφθὲν εἰς Ῥώμην διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ πρω-
τοπαπᾶ, τοῦ Νικολάου Μουρήσκου. Λυπηρὸν δὲ εἶνε μόνον,

ὅτι δὲν γινώσκομεν τὴν ἔκδοσιν τῆς πρεσβείας ἐκείνης, ἣτις
προφανῶς δὲν ἀπέβη τελεσφόρος.

Ἄξιον δὲ τέλος παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι ἐν τῷ ἐγγράφῳ τού-
τῳ ἀναγινώσκομεν ἤδη τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν οἰκῶν, ὧν ἀντι-
προσώπους ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῖς σταλεῖσι
μετὰ μίαν τριακονταετίαν ἐκ Μάνης πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Νε-
βερσίας. Εἶνε δὲ ταῦτα τὰ τῶν οἰκῶν Μαλεύρη, Κοντοσταύ-
λου, Νίκλου. Ἀλλὰ καὶ τέταρτον οἰκογενειακὸν ὄνομα, τὸ τῶν
Ἰατρῶν ἢ Ἰατράκων, τὸ λαμβάνον ὑπὸ τὸ κηκόγραφον διατρος,
πρέπει νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὸ τοῦ οἴκου Μένιτζη, ὅπερ εὐρί-
σκομεν ἐν τῷ ἀπὸ 13 Ἰουλίου 1618 ἐγγράφῳ πρὸς τὸν δοῦκα
Νεβερσίας. Ἦσαν δ' οἱ Μένιτζη οὔτοι οἱ ἐξελληνισθέντες εἰς
Ἰατροὺς ἀπόγονοι τοῦ συγγενοῦς τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀτζακωλῶν
φλωρεντιακοῦ οἴκου ὃν βλέπομεν ἐγκατασταθέντα καὶ ἐν Ναυ-
πλίῳ¹.

Ἄλλους δὲ ἄνδρας τοῦ αὐτοῦ οἴκου Μένιτζη εὐρίσκομεν ὑπο-
γεγραμμένους μετὰ ἓνα σχεδὸν ὅλον αἰῶνα ἐν δύο τῶν κατω-
τέρῳ ἐκδιδόμενων ἐγγράφων. Ἐν τῷ ἐτέρῳ δὲ αὐτῶν ἀναγινώ-
σκομεν καὶ τὸ ὄνομ' ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὸν οἶκον Ἀλευρᾶ,
ἔστις ὁμοίως ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῷ πρὸς τὸν Γρηγόριον ΙΓ'
διαπεμφθέντι ἐγγράφῳ.

Ἀναφέρονται δὲ τὰ κατωτέρῳ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα
εἰς τὴν ἐκ Μάνης παρασκευασθεῖσαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1663 καὶ
1670 μετανάστευσιν εἰς τὴν Τοσκάναν.

Ἦδη ἐκ τῶν γραφέντων ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου² εἶνε γνωστὸν,
ὅτι ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ Τούρκων εἰκοσιπενταετοῦς
πολέμου τοῦ ἀπολήξαντος τῷ 1669 εἰς τὴν ὑπὸ τούτων καθυ-
πόταξιν τῆς Κρήτης οἱ Μανιάται χάριν ἀντιπερισπασμοῦ τῶν
κατὰ τῆς νήσου ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων συνέπραξαν ἐν Πελο-
ποννήσῳ κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν Βενετῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρασ

¹ Ἰδὲ *Γρηγοροβίου* Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἑλλ.
μεταφρ. Στυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 232 σημ. 2, 670 κ.έ., 738 κ.έ., 741 κ.έ.

² Ἀποικία Μανιατῶν ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι σ. 265 κ.έ.

τοῦ πολέμου Μανιάται τινες, ἐν οἷς καὶ Μένδικοι, μετενόστευσαν κατὰ τὸν Μουστοξύδη τῷ 1671 εἰς τὴν Τοσκάναν, ἧς ἦρχεν ὁ Κοσμάς Μένδικος Γ' « καὶ κατώκησαν τὰ χωρία Κασάλαπιν καὶ Βισβῶνα τῆς ἐπαρχίας τοῦ Οὐολατέρρας ἐπισκόπου καὶ τινὰ τῆς Σοανῆς μέρη ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς Τυρρηνίας ». Διηγείται δ' ἔπειτα ὁ Κερκυραῖος ἱστοριοδίφης πῶς ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ἐπισκόπου Οὐολατέρρας καὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ συλλόγου ἐπὶ διαδόσει τῆς πίστεως (Congregazione de propaganda fide) ἐξελατινίσθησαν οἱ ἐκ Μάνης ἔποικοι καὶ ἀπέβαλον πᾶσαν ἀνάμνησιν τῆς ἐλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Μουστοξύδης. Ἐγὼ δ' ἠτύχησα νάνεύρω ἤδη τῷ 1877 ἐν τοῖς ἀρχείοις Φλωρεντίας καὶ Βενετίας οὐκ ὀλίγα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ εἰς τὴν Τοσκάναν ἐξοικισμοῦ ἐκείνου τῶν Μανιατῶν καὶ τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν χώραν εἰσδοχῆς αὐτῶν. Ἀναθεωρήσας δὲ ταῦτα καὶ συμπληρώσας τῷ 1913 ἐκδίδω κατωτέρω.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐξοικισμοῦ συνελήφθη ἐν Μάνη τὸ πρῶτον ἤδη τῷ 1663, ἧτοι ἐξ ἔτη πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ κρητικοῦ πολέμου· γίνεται δ' ἐν αὐτοῖς μνεία καὶ προτέρων ἀπειρῶν μεταναστεύσεως εἰς Τοσκάναν. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσε πιθανῶς εἰς τὴν ἐν ἔτει 1663 ἀπόφασιν ταύτην περὶ ἐξοικισμοῦ ἢ μετὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Βενετῶν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐπιτυχῆ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων Καλαμῶν ἐγκατάλειψις τῶν Μανιατῶν ὑπὸ τῆς ἐν Κρήτῃ στενοχωρουμένης Βενετίας, ἀναγκασθείσης νάναβάλλῃ τὴν μελετηθεῖσαν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου.

Καὶ δὴ τῷ 1663, ὅτε μέγας δούξ ἐν Τοσκάνᾳ ἦτο ὁ Φερδινάνδος Β' Μένδικος, διεξήχθησαν μετ' αὐτοῦ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς εἰς τὰς χώρας αὐτοῦ μεταναστεύσεως τριακοσίων οικογενειῶν ἐκ Μάνης, συγκειμένων περίπου ἐκ χιλίων πεντακοσίων ψυχῶν. Τοὺς μέλλοντας μετανάστας ἀντεπροσώπευσεν ἐν

Φλωρεντία πρεσβεία ἐκ τριῶν ἀνδρῶν, δύο Μανιατῶν, τοῦ Δημητρίου Μένδιτζη καὶ Νικολάου Μένδιτζη, καὶ τοῦ Ἰωάννου Gregis, καταγομένου ἐκ Χανίων, ὅστις ὑπογράφεται μὲν ἰταλιστὶ, ἦτο δὲ πιθανῶς καὶ ὁ χρησιμεύσας ὡς μεσίτης καὶ διερμηνεὺς τῶν μεταναστῶν, ἅτε ὢν, καθ' ἃ φαίνεται, Βενετὸς ἐκ Κρήτης. Καὶ τὸν μὲν Gregis συνήντησαν ἐν Βενετίᾳ, τοὺς δὲ μετ' αὐτοῦ ὡς ἀρχηγούς συμνημονευομένους δύο ἀνδρας ἠκολούθουν ἕτεροι εἰκοσιπέντε, μετ' αὐτῶν συμμεταβάντες εἰς Φλωρεντίαν. Ἄλλ' ὅμως συνυπογεγραμμένους εὐρίσκομεν πλὴν τῶν τριῶν ἐκείνων μόνον τὸν Πιέρρον Γιαννίστην, τὸν Γεωργάκην Ἀλευράν, πέντε Μένδιτζη καὶ πέντε Στεφανοπούλους.

Ἐπέβαλον δὲ οἱ ἀπόστολοι τῶν Μανιατῶν εἰς τὸν μέγαν δούκα Φερδινάνδον Β' τῇ 6 Ὀκτωβρίου 1663¹ αἴτησιν ἰταλιστὶ γεγραμμένην καὶ συγκειμένην μετὰ τὸ προοίμιον ἐξ ἑνδεκά ἀρθρῶν, ἐν οἷς περιείχοντο τὰ περὶ τῆς μεταναστεύσεως αἰτήματα καὶ οἱ ὅροι αὐτῆς, φέρουσαν δὲ πλὴν τῶν ὑπογραφῶν τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων, ὧν ἡ μὲν τοῦ Gregis ἰταλιστὶ, αἱ δὲ τῶν λοιπῶν δύο ἑλληνιστὶ, ἐτέρας δώδεκα ἐλληνικὰς ἐπιγραφὰς, γραφείσας καὶ ταύτας πιθανῶς ὑπ' ἀνδρῶν συμπρεσβευτάντων εἰς Φλωρεντίαν ὁμοῦ μετὰ τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποστολῆς.

Ἐπεβλήθησαν δὲ τῆς αἰτήσεως ταύτης δύο ὅμοια ἀντίγραφα, ὧν τὸ ἕτερον ἐσφραγίσθη διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ μεγάλου δούκους. Ἀπόκεινται δὲ ταῦτα μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω, πλὴν τῶν τριῶν ἄτινα θὰ διαστείλω τῶν ἄλλων ὡς σωζόμενα ἐν Βενετίᾳ, ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Φλωρεντίας (Real archivio di Stato, Miscellanea Medicea, Doc. di Corredo, filza XXVI, N° 11) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Trattati e Capitoli corsi tra il Ser^{mo} Gran Duca Ferdinando : 2° : et i Greci di Braccio di Maina nel 1663 rinovati

¹ Ἡ ἡμερομηνία τοῦ ἐγγράφου τούτου ὡς καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐτῶν 1663 καὶ 1670 οὐδεμίαν ἔχει διαφορὰν ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡμερολογίου, διότι τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον εἰσήχθη εἰς Τοσκάναν μόλις τῷ 1750.

poi da' medesimi con Cosimo 3 : nel 1670 per trasferirsi molte delle loro Famiglie nel Dominio di Toscana

Ἐχει δὲ ἡ αἴτησις αὕτη ὡς μετὰ τῶν ὑπογραφῶν οἶαι φέρονται ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τῷ σεσημασμένῳ διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ Φερδινάνδου, αἴτινες ἐλαχίστας ἔχουσι διαφορὰς ὁρθογραφικὰς ἰδίως ἀπὸ τῶν ὁμοίων ὑπογραφῶν τοῦ ἄλλου ἀπογράφου.

Serenissimo Gran Duca

Risuona così gloriosa la fama della somma rettitudine et clemenza di Vostra Altezza, che penetrandone la notizia a' Popoli più remoti si come rende tutti ammiratori di tanto Principe, così non vi è chi non sospiri e brami di vivere sotto il suo giustissimo imperio, non potendo non sperare gran felicità quella Nazione a cui tocchi in sorte d'esser retta, ove con equilibrio mirabile si bilancia il dovere, si distribuiscano con eguale prudenza i premii et le pene, et ove il Regnante con indefessa vigilanza non solo osserva, ma promuove tutto ciò che è in beneficio dei Sudditi, et dello Stato. Di qui è, Serenissimo Signore, che gli Abitatori di Braccio di Maina, Greci di fede et di Nazione, che godono pienissima libertà, non si riconoscendo soggetti che al Grande Iddio, havendo per loro somma ventura udito celebrare l' eroica virtù, et le altre tutte qualità, che nell' A. V. risplendono, hanno più volte tentato di venire a ricoverarsi sotto il Cielo di Toscana per godervi non solo la felicità che vi provano tutti i Sudditi di V. A., ma per sottrarsi nell' istesso tempo dalla fierezza dei loro Nemici, et dai pericoli che gli sovrastano ogni ora. Et essendo pur' ora intenti a impetrare dalla somma benignità dell' A. V. grazia così grande, hanno spedito noi Demetrio Medici, Giovanni Gregis et Pietro Giannisti con altri venticinque capi di famiglia, per porgere a' nome di tutto l' istesso popolo umilissime supplicazioni per il suo ricevimento, contentandosi per tale effetto delle qui appresso condizioni.

Prima. — Di vivere secondo il rito della Chiesa Greca unito alla Latina nella forma che si pratica in Livorno

Seconda. — Che verranno in Toscana trecento di quelle famiglie, che costituiranno circa Millecinquecento anime, et si partiranno dal Paese verso il futuro mese di Agosto, 1664.

Queste, Serenissimo Signore, hanno intanto a servire di riprova della loro abilità ne' lavori della Campagna, et altri esercizi, ne' quali intendono d'impiegarsi, con che sperano di fare strada a gli altri loro Nazionali, per essere in maggior numero ricevuti con le istesse condizioni ne' felicissimi Stati di V. A.

Terza. — Che gli devino essere assegnate Case et Terreni sufficienti per la loro abitazione, et per la produzione (mediante la loro cultura et fatica) di frutto per il loro sostentamento abbondantemente

Quarta. — Che circa le risposte, canoni o mercede che dovranno pagare a V. A. o ad altri Padroni diretti de' Beni di qualunque sorte che gli saranno assegnati per la cultura, et altre dipendenze, osserveranno tutto ciò che è in uso e si pratica per gli altri dell' istessa Comunità, et Luogo ove saranno posti i Terreni, Boschi, Vigne, Prati, o altro che li sia assegnato.

Quinta. — Che per qualunque Testa o persona si huomo, che donna, piccola o grande, V. A. sia contenta di pagare quattro Pezze da otto Reali a quel Capitano di Nave, Vassello, Tartana, o altro Navilio, che gli condurrà da Braccio di Maina a Livorno, et che per tale effetto si degni l' A. V. di consegnare a' suddetti Supplicanti Lettere Patenti di sicurezza et obbligazione perchè i medesimi Capitani restino sotto la promessa et fede di V. A. sicuri di ricevere il suddetto pagamento di quattro Pezze da otto Reali per Testa, come s' è detto, et se occorresse per la condotta di Bestiami, Arnesi proprii o da Cultura, Grani, Biade o altre robe, pagare più nolo che lo predette quattro Pezze da otto Reali per ciascheduna Persona, intendono i Supplicanti in detti nomi di

supplire del proprio, si che l' effetto sia, che V. A. non sia tenuta a maggiore sborso che delle prementovate quattro Pezze da otto per Testa d' huomo o di Donna, grande o piccola che sia. Et con condizione che i predetti Greci siano a suo tempo tenuti a rimborsare l' A. V. delle dette quattro Pezze per Persona, o in contanti, o in frumenti, nel modo et tempo che si converrà poi particolarmente tra' i Ministri di V. A. et essi Greci, che si obbligheranno tutti insieme et in solido per il detto pagamento.

Sesta.— Promettono di portare con essi loro Grano, Orzo, Biade, Legumi et altro, non solo per sustentare se medesimi et loro famiglie per un anno, ma anche per tutto quello che può bisognarli per sementare le Campagne et Terreni che li saranno assegnati, senza poter pretendere che qui in Toscana li siano somministrati tali Grani, Biade, Legumi, o altro.

Settima.— Esibiscono di condurre parimente Buoi, et Muli sufficienti per i loro lavori, come tutti gli arnesi necessarii et opportuni per la cultura de' Terreni, senza poter pretendere che li siano tali Bestie et robe date o assegnate in Toscana.

Ottava.— Che quando s' habbia a trattare di armare Vasselli, Galeotte, Tartane, o altri Legni, non possino farlo senza il precedente consenso di V. A., nel qual caso compiacendosi l' A. V. di concederli simile grazia, si sottoporranno alle Leggi dell' Ammiralità nel modo che fanno gli altri Capitani di Livorno et Portoferraio che escano a corseggiare.

Nona.— Che il Sacerdote, o Sacerdoti Greci che dovranno assistere alle cose Divine, saranno da essi Supplicanti pagati et satisfatti del proprio.

Decima.— Che osserveranno tutte le Leggi et Statuti che vegliano di presente, o si pubblicheranno in avvenire ne' felicissimi Stati di V. A. et a quelle si sottoporranno.

Undecima.— Giureranno doppo la loro venuta et arrivo in Toscana fedeltà all' A. V., dichiarandosi suoi umilissimi Sud-

diti; et como tali di vivere sotto il comando et Patrocinio di V. A. S. Quam Decis.

+ διμιτρακίς μεττιτζίς σεργόμε και ομπληγαρομε τα ανοθε καπιτολα και απογραφο με το ηδνο μου χερη

Io Zuanne Gregis affi^o et me obbligo quanto di sopra.

+ πιερὸς γιανισίς σεργόμε κε οπλυγαρομε τα ανοθε καπετουλα κε απογραφο με το ηδιο μου χερη

+ νηκολας μετηκης σερεγομε κε οπληγαρομε τα ανοθε καπητολα κε απογραφο με το υδνο μου χερη

+ Αγηνακη μετιζη σερεγομε το ανο και οπληγαρομε το ανοθε καπετουλο και απογραφο με το υδνο μου χερη

+ πκβλης σεφανοπουλος σεργόμε και ωπλεγαρομε το ανοθε καπιτοουλα με το υδνο μου χερη

+ γηανε σεφανοπουλος σεργόμε το ανοθε καπετουλο και οπληγαρομε και απογραφο με το υδνο μου χερη

+ και γο παπα τε μετητζας σεργόμε το ανοθε καπετολομ και απογραφο με το ηδνο μου χερη

+ και γο βασηλης τε μετητζας σεργόμε το ανοθε καπετολο και γραφο με το ηδνο μου χερη

+ και εγο διμιτρακη τε μετζη σεργόμε το ανοθε καπετουλο με το υδυο μο χερη

+ και γο θεοδορις παπαδακίς μεττιτζίς σεργόμε το ανοθε καπιτουλο

+ και γο γεανης σεφανοπουλος σεργόμε το ανοθε καπετολο

+ και γο δημητρης σεφανοπουλος σεργόμε το ανοθε καπετουλο

+ ληζας¹ και γηορογακης αλεβρας και νηκολε βηυσηας σερεγουμασε το ανοθε καπετουλα

+ και εγο σεφανος σεφανοπουλος σεργόμε το ανοθε καπετουλο και απογραφο με το υδνο μου χερη.

Οι Μανιάται διὰ τῆς αἰτήσεως αὐτῶν ταύτης, ὁμολογοῦντες, ὅτι χαίρουσι πληρεστάτην ἐλευθερίαν, ἅτε εἰς μόνον τὸν θεὸν ἀναγνωρίζοντες ἑαυτοὺς ὑποκειμένους, αἰτοῦνται τὴν προ-

¹ Ἐν τῷ ἄλλῳ ἀντιγράφῳ ληας.

στασίαν τοῦ Φερδινάνδου, οὗ ἡ φήμη τῶν ἡγεμονικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς εὐνομίας εἶχε περιέλθει εἰς αὐτούς. Καὶ ἀναφέρουσι μὲν, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἔγεινεν ἀπότειρα μεταναστεύσεως εἰς Τοσκάναν ἐκ Μάνης, νῦν δὲ, θέλοντες νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπιφερομένων κινδύνων καθ' ἑκάστην ὥραν, ὑποβάλλουσι τοὺς ἐξῆς ὅρους τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν:

α') ὅπως ζῶσι κατὰ τὰ θέσμια τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς ἠνωμένης μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ὑπὸ τὸν τύπον τὸν ὑφιστάμενον ἐν Λιβούρνῳ.

β') ὅπως ἔλθωσιν εἰς Τοσκάναν τριακόσαιο οἰκογένειαι, ἀποτελούμεναι ἐκ περίπου χιλίων πεντακοσίων ψυχῶν, καὶ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Μάνης περὶ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1664. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς δεξιότητος αὐτῶν περὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἄλλα ἔργα θέλουσιν ἀνοίξει τὴν ὁδὸν τῆς μεταναστεύσεως εἰς ἄλλους αὐτῶν συμπατριώτας, ὅπως τύχωσι ξενίας καὶ οὗτοι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἐν τῷ κράτει τοῦ Φερδινάνδου.

γ') ὅπως παραχωρηθῶσιν εἰς αὐτοὺς οἰκίαι καὶ γαῖαι ἐπαρκεῖς πρὸς ἐνοίκησιν αὐτῶν καὶ καλλιέργειαν τῆς γῆς χάριν ἀφθόρου αὐτῶν ζωαρχείας.

δ') ὅπως ἐπιβληθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπότισις τῶν τελῶν καὶ φόρων, οὗς ἐπλήρονον εἰς τὸν μέγαν δοῦκα ἢ ἄλλους κυρίους τῶν παραχωρηθησομένων εἰς αὐτοὺς πρὸς γεωργίαν χωρῶν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν κοινότητα καὶ τὸν τόπον ὅπου θὰ ἔκειντο οἱ ἀγροί, τὰ δάση, αἱ ἄμπελοι, οἱ λειμῶνες ἢ αἱ ἄλλαι γαῖαι ὅσαι ἤθελον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς.

ε') ὅπως ὁ μέγας δούξ πληρώσῃ κατὰ κεφαλὴν ἀνὰ τέσσαρα ρεάλια (quattro pezze da otto reali¹), ἥτοι ἰσπανικὰ τάλ-

¹ Κατὰ φιλικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Γ. Σδερβάνου *pezze da otto reali* εἶνε τὸ ἰσπανικὸν ἀργυρῶν νόμισμα (τάλληρον) Φιλίππου τοῦ Δ' (1621-1665) τὸ ὑπὸ μὲν τῶν Γάλλων καλούμενον *Real de 8* ἢ *Piastre vieille de Mexique*, γερμανιστὶ δὲ *Piaster zu 8 Realen*. Ταῦτα κ. λούνται κοινῶς ριάλια ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀνακαλύπτονται δὲ τοιαῦτα καθ' ἑκάστην ἐν Ἑλλάδι.

ληρα, δι' ἕκαστον τῶν μεταναστῶν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα οἰαςδῆποτε ἡλικίας, εἰς τὸν πλοίαρχον οἰουδήποτε πλοίου, ὅπερ ἤθελε μεταφέρει αὐτούς ἐκ τῆς Μάνης εἰς Λιβούρνον καὶ ἐξασφαλισθῆ ἢ πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ τούτου διὰ γραμμάτων τοῦ μεγάλου δούκος. Πᾶσα δὲ ἀνωτέρα τοῦ εἰρημένου ποσοῦ δαπάνη διὰ τὴν τυχόν μεταφορὰν κτηνῶν οἰκοσίτων ἢ ἀροτήρων, σιτηρῶν, δημητριακῶν καρπῶν ἢ ἄλλων ἀντικειμένων ἤθελεν ἐπιβαρύνει αὐτοὺς τοὺς μετανάστας. Καὶ τοῦ ὠρισμένου δ' ἐκείνου ἀνωτάτου ναύλου τὴν ἐπιστροφὴν ἐν χρόνῳ καθορισθησομένῳ ὑπισχνούνται οἱ μετανάσται σύμπαντες ὁμοῦ εἰς μετρητὰ ἢ εἰς σιτηρά.

ς') ὑπισχνούνται νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν ἐξ ἰδίων σίτον, κριθὴν, δημητριακοὺς καρπούς, ξυλείαν καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα οὐ μόνον πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς σπορὰν τῶν ἀγρῶν καὶ γαιῶν τῶν παραχωρηθησομένων εἰς αὐτούς, χωρὶς νὰ παιτήσωσι τὴν ἐν Τοσκάνᾳ εἰς αὐτοὺς παράδοσιν τοιούτων σιτηρῶν, δημητριακῶν καρπῶν, λαχανικῶν ἢ ἄλλων.

ζ') ὑπισχνούνται ὁμοίως νὰ μεταφέρωσι μεθ' ἑαυτῶν βόας καὶ ἡμιόνους ἱκανοὺς διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν γαιῶν χωρὶς νὰ δύνανται νὰ παιτήσωσι νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς τοιαῦτα κτήνη καὶ πράγματα ἐν Τοσκάνᾳ.

η') ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν μηδενὸς εἴδους πλοῖα νὰ ἐφοπλίζωσιν ἄνευ τῆς προηγουμένης συναίνεσεως τοῦ μεγάλου δούκος, εὐδοκοῦντος δὲ τούτου νὰ συναινέσῃ, θὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς λιμενικοὺς νόμους καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ λοιποὶ πλοίαρχοι οἱ χάριν πειρατείας ἐκπλέοντες ἐκ τοῦ Λιβούρνου καὶ τοῦ Porto - Ferrajo, λιμένος τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς ἐν τῷ τυρηνικῷ πελάγει νήσου Αἰθάλιας ("Ἐλβας) τῆς ἀγνηκούσης εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Τοσκάνης.

θ') ὁ ἱερεὺς ἢ οἱ ἱερεῖς τῶν μεταναστῶν θέλουσι πληρόνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἰδίων·

ι') θὰ ὑποτάσσωνται εἰς πάντα τοὺς νόμους τοὺς νῦν ἰσχύοντας ἢ ἐκδοθησομένους ἐν τῷ μέλλοντι ἐν τῷ μεγάλῳ δουκότῳ·

ια') θὰ ὁμώσωσι μετὰ τὴν εἰς Τοσκάναν ἄφιξιν πίστιν εἰς τὸν μέγαν δουκα, ὁμολογοῦντες ἐαυτοὺς ταπεινοτάτους ὑπηκόους αὐτοῦ.

Ἀποδεχθεὶς δὲ ὁ Φερδινάνδος τὰ διαλαμβανόμενα ἐν ταύτῃ τῇ αἰτήσει, ὑπέγραψε κάτωθι αὐτῆς αὐθημερόν ἐπισημείωσιν περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν προταθέντων ὄρων μετὰ τῆς ὑποσχέσεως περὶ πληρωμῆς τοῦ ὀρισθέντος ναύλου εἰς οἰονδήποτε πλοίαρχον ἤθελε μεταφέρει τοὺς χιλίους πεντακοσίους Μανιάτας εἰς Λιβουρνόν, καὶ διέταξε τὴν σύνταξιν τῶν οικείων διαταγῶν. Συνυπέγραψε δὲ ὁ ἀρχιγραμματεὺς αὐτοῦ Ἰωάννης Βαπτιστῆς Gondi. Ἐσφραγίσθη δὲ ἡ ἐπισημείωσις αὕτη διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ μεγάλου δουκός.

Ἔχει δὲ ἡ ἐπισημείωσις ὧδε·

S. A. accetta l' offerta che fanno i supplicanti, con le condizioni enunciate nel presente Memoriale, e promette di conservare a medesimi i patti di sopra espressi in ordine a 'quali vuole l' Altezza Sua che si formi la Patenta di promissione e sicurezza a' Capitani di qualunque Navilio, che condurranno a Livorno le predette Millecinquecento Persone, per il puntuale pagamento del nolo nella quantità convenuta. Et occorrendo per tale effetto formare altre Scritture, il Senatore et Auditore Giov. Federighi assista a quanto faccia di bisogna. Per

[T. Σ.]

Giob* Gondi 6 di Ottobre 1663.

Εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἐκ Μάνης ἀποστολὴν φαίνεται εἶτι ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐπόμενον σχέδιον αἰτήσεως, ὅπερ εὔρηται ἐν τῷ αὐτῷ φακέλῳ τοῦ ἀρχείου τῆς Φλωρεντίας·

Serenissimo Gran Duca

Demetrio Medici, Giovanni Gregis et Piero Gianisti, del Braccio di Maina, come rappresentanti e Capi di alcuni popoli di detto Braccio. Servi humilissimi di V. A. S. reverentemente li espongono come per le invasioni de' Turchi, e barbare loro crudeltà e tirannie usate contro di loro sono forzati lassare i loro paesi et andarsene per venire ad habitare nel felicissimo Stato di V. A. S. dove più li piaccia, con ottenere dalla medesima A. S. le grazie et privilegi che appresso, cioè

Primo.— Che possino esercitare, et vivere nella loro religione, et Rito Greco con Chiesa et altro conforme a che si esercitano et trattano li Greci nella Città di Venezia.

Che sia loro lecito havere il loro Vescovo con l' autorità di consacrare Sacerdoti, et altre persone Ecclesiastiche nel modo che in detta Città di Venezia.

Che siano loro assegnate Case per abitare tutti insieme.

Item, che siano loro assegnati, e conceduti terreni, et altri beni stabili domestici et salvatichi, et vigne per coltivare per loro sostentamento, et li detti beni trapassino per successione nelli loro heredi.

Che per quindici anni non siano aggravati di decime, imposizioni, Gabelle et altro, ma del tutto restino eserti per detto tempo.

Gl' habitatori presentemente saranno da quindicimila, et se V. A. si compiacerà che ne venghino più, arriveranno anco al numero di quarantamila con che V. A. li mandi a levare con Vascelli o altri legni da loro Paesi.

Item, domandano che il detto popolo possa tenere in casa molino da mano, forno et altri esercizi, et ammazzare il loro bestiame a loro beneplacito.

Item, pretendono che nella Città o altro Luogo che sarà assegnato per habitazione loro da V. A. S. non dovere, nè potere stanziare nè alloggiare soldatesche di sorta alcuna, ma si bene

in caso di guerra per terra o per mare si offeriscono sempre prontissimi a combattere ad ogni minimo cenno di V. A. S. ovunque li sarà comandato.

Item, se si dessi il caso che alcuni di detti habitatori havessero bisogno di qualche denaro per loro servizio, si compiacesia V. A. accomodarli fino alla somma di Scudi 100 a ciascuno che ne avesse bisogno.

Item, li Esponenti domandano ancora di poter vistare quelle terre e luoghi che saranno loro concesse da V. A. S. et darne conto al loro Vescovo e detto loro popolo.

Item, che sia fatto loro comodo di Vascelli o altri Legni per imbarcare il loro bestiame e condurlo quà, si come di poter navigare et andare in Corso liberamente da per loro, con Vascelli, Galere, Galeotte et altri Legni, con riconoscere però V. A. S. delle prede che ne faranno. Delle quali grazie, privilegi et favori supplicano l'A. V. S. della concessione offerendosi prontissimi sempre come suoi veri sudditi e Vassalli spendere il sangue et la vita per amore di V. A. et di pregare il Signore Dio per ogni sua maggiore felicità et grandezza.

Καὶ εἶνε μὲν ἀχρόνιστον τὸ ἔγγραφον τοῦτο, οὐδ' ἀναγράφεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου δουκός, εἰς δὲ ἀπευθύνεται, ἀλλὰ περὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ τῷ 1663 πειθόμεθα ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ μνείας τῶν αὐτῶν τριῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποστολῆς, τοῦ Δημητρίου Μένιτζη, τοῦ Ἰωάννου Γρεγίς καὶ τοῦ Πέτρου Γιαννίστη, περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς προτέροις ἐγγράφοις γίνεται λόγος. Εἶνε δὲ τοῦτο προσχέδιον παρουσιασθὲν προφανῶς εἰς τὸ δουκικὸν γραφεῖον ὑπὸ τῶν αἰτουμένων πρὸ πάσης συζητήσεως καὶ περιέχον τὰ κατὰ πρῶτον εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ἀπελθόντα αἰτήματα, διάφορα ἐν πολλοῖς ὄντα τῶν ἐπισήμως καὶ ἐνυπογράφως ἔπειτα ὑποβληθέντων. Αἱ δὲ διαφοραὶ ἀπὸ τῆς ἐπισήμου αἰτήσεως ἀναφέρονται πάντως εἰς ὄρους μεταβληθέντας ἢ καὶ ἀποδοκιμασθέντας ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκός. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῷ προσχεδίῳ ἠξίουσι οἱ Μανιάται νὰ ἔχωσιν ἴδιον

ἐπίσκοπον ἔχοντα τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν ἱερεῖς κατὰ τὰ ἰσχύοντα παρὰ τῇ ὀρθοδόξῃ κοινότητι τῆς Βενετίας, ἐν δὲ τῇ ἐπισήμῳ αἰτήσῃ οὐδεὶς μὲν γίνεται λόγος περὶ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀρκοῦνται δὲ προτείνοντες νὰ ζῶσιν ὡς Οὐνίται κατὰ τὰ ἐν Λιβούρνῳ ἐκκλησιαστικὰ θέσμια. Ἐπειτα δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐν τῷ προσχεδίῳ προβαλλομένας ἀξιώσεις αἱ εἰς αὐτοὺς παραχωρηθησόμεναι γαῖαι ἔμελλον νὰ μεταβιβάζωνται κατὰ διαδοχὴν εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν, αὐτοὶ δ' ἔμελλον νὰ εἶνε ἀπηλλαγμένοι ἐπὶ δεκαπενταετίαν πάσης δεκάτης καὶ τέλους, ἐν δὲ τῇ ἐπισήμῳ ἀναφορᾷ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ μεταβίβασεως τῶν γαιῶν εἰς τοὺς κληρονόμους καὶ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς πληρωμῆς τῶν κεκανονισμένων τελῶν καὶ φόρων. Ἄλλη δὲ ἀξία λόγου διαφορὰ εἶνε, ὅτι κατὰ μὲν τὸ προσχέδιον προτείνεται ἢ μετανάστευσις δεκαπεντακισχιλίων ψυχῶν, δυναμένων νὰ ἐνέλθωσι καὶ εἰς τεσσαρακοντακισχιλίαις, ἤτοι εἰς μέγα, ἴσως δὲ καὶ ἐπικίνδυνον πλῆθος, ἐν δὲ τῇ ἐπισήμῳ αἰτήσῃ οἱ μετοικοῦντες περιωρίζοντο εἰς χιλίους πεντακοσίους ἐν ὄλῳ. Οὐχ ἦττον ἀξία σημειώσεως εἶνε ἢ ἐκ τῆς ἔπειτα ἐγκριθείσης αἰτήσεως ἀπουσία τῆς ἐν τῷ προσχεδίῳ ἀξιώσεως περὶ τῆς ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσι μὴ σταθμεύσεως στρατιωτῶν οἰωνδήποτε, ἀνθ' ἧς παραχωρήσεως ὑπέσχοντο νὰ στρατεύωνται αὐτοὶ προθύμως ὑπὲρ τοῦ μεγάλου δουκός. Καὶ ἄλλη δὲ ἀξίωσις τοῦ προσχεδίου, ἢ περὶ τῆς ἐν ἀνάγκῃ παροχῆς ἑκατὸν σκούδων εἰς ἕκαστον τῶν μεταναστευόντων, λείπει ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἀναφορᾷς. Ὁμοίως δὲ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ ἐπισκέψεως τῶν παραχωρηθησομένων γαιῶν καὶ ἐκθέσεως τῶν κατ' αὐτάς εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μάνης καὶ τοὺς συμπατριώτας, καθ' ἃ ἐν τῷ προσχεδίῳ. Καὶ ἡ ἐλευθερία δὲ τῆς ναυσιπλοίας, ἣν ἠξίουσι διὰ τοῦ προσχεδίου, ἀφηρηθῆ ἀπὸ τῆς ἀναφορᾷς. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν τὸ μὲν πρῶτον ἠξίουσι οἱ Μανιάται νὰ ζήσωσιν ἐν Τοσκάνῃ ὄλως ἀνεξάρτητοι καὶ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ ἰδίου νόμου, ἔπειτα

δὲ, ἰδόντες, ὅτι ὁ μέγας δούξ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα μεγάλα καὶ ἐν μέρει διὰ τὴν τοσκανικὴν πολιτείαν ἐπικίνδυνα προνόμια, περιώρισαν τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν καὶ ἐδέχθησαν νὰ τύχῃσι μόνον τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας ἐν κράτει εὐνοουμένων, θεωρήσαντες καὶ τοῦτο οὐ μικρὰν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς βαρυνούσης τὴν πατρίδα δουλείας.

Διὸ στέρξαντες τὰς προταθείσας μεταβολὰς ὑπέβαλον μετὰ τὰς βεβαίως προκληθείσας μακρὰς διαπραγματεύσεις ἐν καθαρῶ τὴν ἀνάφορὰν τῆς 6 Ὀκτωβρίου, ἣν αὐθημερὸν ἄνευ νέων συζητήσεων ὑπέγραψεν ὁ Φερδινάνδος.

Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τῆς συμβάσεως ταύτης τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 6 Ὀκτωβρίου 1663, ἐξεδόθη διαταγὴ τοῦ μεγάλου δούκῃ Φερδινάνδου, δι' ἧς διετάσσοντο τὰ τῆς πληρωμῆς τοῦ ναύλου κατὰ τὴν περίστασιν τοῦ εἰς Λιβουρνον κατάπλου τῶν τριακοσίων ἐκ Μάνης οἰκογενειῶν. Ὁρίζετο δὲ, ὅτι καὶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν αὐταὶ ἀνῆρχοντο εἰς ἑκατὸν μέχρι ἑκατὸν πενήκοντα πρόσωπα ὀλιγώτερα ἢ περισσότερα τῶν ὑπολογισθέντων χιλίων πεντακοσίων, ὁ ναυλος θὰ ἔμενεν ὁ αὐτός. Ὑπέσχετο δὲ ὁ μέγας δούξ νὰ πληρώσῃ τὸ σύνολον τοῦ ναύλου κατὰ τὸν εἰς Λιβουρνον κατάπλου εἰς τοὺς ναυκλήρους διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως ἢ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τελωνείου.

Ἡ δὲ εἰρημένη διαταγὴ εἶχεν ὧδε·

*Ferdinando Secondo per Grazia di Dio Gran Duca
di Toscana.*

Essendoche un buon numero di Capi di famiglie da Braccio di Maina in Grecia a nome di quel Popolo, e proprio ci habbiano instantemente pregato di voler ricevere Trecento di quelle loro famiglie nei nostri Stati. Noi benignamente inclinati alle loro supplicazioni habbiamo non solo accettato di ricevere le suddette Trecento Famiglie, che formeranno un numero di circa Millecinquecento anime, o siano persone, o teste, trà Huo-

mini e Donne, grandi e piccoli; ma tra le altre condizioni habbiamo loro promesso di pagare per ciascheduna delle suddette Persone, o teste, a' Capitani di qualunque Vassello, Tartana, Galeotta, Petacchio o altro Navilio, quattro Pezze da otto Reali per nolo sino a Livorno, et così per dette 1500 Persone seimila Pezze da otto; et quando il numero predetto mancasse, o eccedesse cento, o cento cinquanta persone, noi pagheremo nonostante a proporzione delle dette quattro Pezze da otto reali per Testa, grande o piccola che sia: Non intendendo già Noi di dover sborsar di più per condotta di qualunque altra loro attinenza, roba, frumenti o arnesi onde l'effetto sia, che per ciascheduna persona restino i Capitani sodisfatti e pagati con dette quattro Pezze da otto reali, che promettiamo in fede e parola di Principe di fare sborsar prontamente a' Conduttori in Livorno dalli nostri Governatore, o Provveditore di Dogana con puntualità irretrattabile. In segno di che habbiamo fatto spedire queste Lettere Patenti di nostra inviolabile promessa, che saranno firmate di Nostra Mano, impresse co'l nostro Sigillo, e contrassegnate dal Nostro Primo Segretario di Stato: Avvertendo però Noi chi occorre che queste medesime Lettere Patenti sono il Duplicato d'altre spedite sotto questo stesso giorno, che tutte devono servire per il solo effetto di condurre le prefate Trecento Famiglie, et non oltrepassare il numero preaccennato.

Dato in Firenze li 6 d'Otobre 1663

Il Gran Duca di Toscana
[T. S.]
Giob^a Gondi

Δι' ἐτέρου ὁ ἐγγράφου, φέροντος ἡμερομηνίαν 8 Ὀκτωβρίου 1663, διέταξεν ὁ Φερδινάνδος τὰς ἀρχὰς τῆς Τοσκάνας, ὅπως ἀφίνωσιν ἐλευθέραν καὶ ἀτελεῖ τὴν δίοδον τῶν Μανιατῶν μετὰ τῶν κτηνῶν καὶ λοιπῶν πραγμάτων αὐτῶν, συνέστησε δὲ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν ἤβελον διέλθει, ὅπως φθάσω-

σιν εἰς Λιβουρνον κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν, τὴν ἄδειαν τῆς ἐλευθέρως αὐτῶν διόδου καὶ τὴν παροχὴν πάσης ἀναγκαίας εἰς αὐτοὺς προστασίας ἐπὶ ὑποσχέσει ὁμοίων ἀνταλλαγμάτων ἐν καταλλήλῳ περιστάσει.

Ἔχει δὲ τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὧδε·

*Ferdinando Secondo per grazia di Dio Gran Duca
di Toscana.*

Desiderando trecento famiglie di Braccio di Maina in Grecia, che ascenderanno al numero di circa Millecinquecento teste di venire ad abitare nelli Stati Nostri per coltivare le Campagne, et impiegarsi in altri esercizi: con le presenti Lettere Patenti preghiamo tutti i Generali, Ammiragli, Comandanti, Governatori, Capitani et Offiziali di Mare et di Terra, per dove i predetti Greci terranno il loro viaggio, o fossero per capitare prima di condursi nel Nostro Porto di Livorno, a volergli lasciare liberamente passare in qualunque luogo, et di prestarli ogni favorevole assistenza, offerendoci a far corrisponder loro in simili et maggiori occorrenza. Comandiamo inoltre a tutti i Nostri Ministri di Guerra et di Giustizia che diano libero passo a prefati Greci senza molestia alcuna di Gabella o Dazio per loro Persone, Bestiami, Grasse, et Robe di qualunque sorte, perchè di così espressamente ordiniamo in virtù di queste Nostre Lettere Patenti che saranno firmate di nostra Mano, impresse co' I Nostro sigillo, et contrassegnate dal Nostro Primo Segretario di Stato.

Dato in Firenze li 8 di Ottobre 1663:

Il Gran Duca di Toscana

[T. Σ.]

Giobà Gondi.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν συμβάσεων τούτων σώζεται ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας καὶ ἄλλη φέρουσα ἡμερομηνίαν 9 Ὀκτωβρίου 1663 καὶ ὁμολογηθεῖσα ἐξ ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ ἱππότου Ἰουλίου Uprezzinghi, ἐξ ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Greghis, τοῦ Δημητρίου Μένιτζη καὶ τοῦ Νικολάου Μένιτζη, ἐπιφυλασσομένης τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκός. Συνίσταται δὲ αὕτη ἐξ ἑπτὰ ἄρθρων, καὶ οἱ κυριώτατοι αὐτῆς ὅροι εἶνε οἱ ἑξῆς. Ὁ Ἰούλιος Uprezzinghi ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραλάβῃ εἴκοσιν οἰκογενείας Μανιατῶν καὶ ἐγκαταστήσῃ αὐτὰς ἐν τῷ Val di Perga χάριν γεωργίας τῶν εἰς ἐκάστην τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων παραχωρηθησομένων γαιῶν. Ὁ αὐτὸς ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν μέγαν δοσκα διὰ τὰς οἰκογενείας ταύτας τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰς γενομένας συμβάσεις πληρωθησόμενον κατὰ κεφαλὴν ναυλον. Οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ κατοικισθησόμενοι Μανιαῖται ἀναλαμβάνουσι οἶκην ἀνταλλάγματος τοῦ πληρωθησομένου εἰς τὸν μέγαν δοσκα ποσοῦ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κτίσωσιν ἐν αὐτῷ ἢ ὅπου ἄλλαχού ἤθελεν ὀρίσει οἰκίας ὄσας τὸν ἀριθμὸν ἠθελὸν συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ. Συμβάλλονται δὲ, ὅπως μεταξὺ τῶν εἴκοσιν οἰκογενειῶν τῶν μεταναστῶν ὑπάρχωσιν οὐ μόνον πρόσωπα ἐπιτήδεια περὶ τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ καὶ τινες ἐπιτήδαιοι περὶ τὸ κτίζειν καὶ κατασκευάζειν κλιβάνους καὶ οἰκοδομεῖν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς Μάνης ἀφιξίν αὐτῶν ὁ Uprezzinghi ὀφείλει νὰ παραδώσῃ ἀγροὺς εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν· ἂν δὲ ἡ ἀφιξίς συμβῇ ἐν ὥρᾳ τοῦ ἔτους ἀκαταλλήλῳ πρὸς γεωργίαν ἢ σποράν, ὀφείλουσι τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ προβῶσιν εἰς τὰς οἰκοδομὰς, ὅπως ἀρξῶνται τῆς γεωργίας ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ, εἰς τοὺς δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιδοθησομένους εἰς τὰς οἰκοδομὰς ὑποχρεοῦται νὰ παρέχῃ ὁ Uprezzinghi τροφήν, ἧς ἡ χορήγησις θέλει παύσει ὑπ' αὐτοῦ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς γεωργίας. Ἄν δὲ κομισῶσι κτήνη, ὁ Uprezzinghi ὑποχρεοῦται νὰ πληρώσῃ αὐτὰ μετὰ γενησομένην ἐκτίμησιν καθ' ὅρισθησόμενον τρόπον καὶ χρόνον, ἢ ἀ παραδώσῃ δὲ ταῦτα εἰς τὰς εἰρημένας οἰκογενείας

ἐπὶ τῷ αὐτῷ τιμήματι, ὅπως συμμετέχωσι κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν κερδῶν καὶ τῶν ζημιῶν. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν τὰ κτήνη ταῦτα δὲν ἐπαρκῶσι πρὸς καλλιέργειαν τῶν γαιῶν, ὀφείλει ὁ Upezzinghi νὰ προνοήσῃ περὶ ἐξοικονομήσεως καὶ ἄλλων, παραδοτέων εἰς τὰς εἰρημένους οἰκογενείας ὁμοίως εἰς τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς. Ἀναλαμβάνουσαι δ' αἱ οἰκογένειαι ἐκεῖναι τὴν καλλιέργειαν τῶν παραχωρηθησομένων εἰς αὐτὰς γαιῶν δὲν δικαιούνται νὰπέλθωσι πρὸς γεωργίαν ἀλλαχόσε, ἀλλ' οὐδ' ὁ Upezzinghi δύναται νὰποπέμψῃ αὐτάς. Ἄν δὲ ἀγάγῃ μεθ' ἑαυτῶν οἱ Μανιάται ἴδιον ἱερέα, ὁ Upezzinghi ὀφείλει νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπαρκῆ ἐκκλησίαν, εἰς οὐδὲν ἄλλο ὑποχρεούμενος.

Καὶ ὑπεγράφη μὲν ἡ σύμβασις αὕτη ὑπὸ τοῦ Upezzinghi καὶ τοῦ Gregis, ὧν φέρονται πράγματι κάτωθεν αὐτῆς αἱ ὑπογραφαί, ἔπονται δ' αἱ λέξεις Sottoserizioni Greche, ἀλλ' οὐδὲν φέρεται γεγραμμένον κάτωθεν αὐτῶν. Ἐἴνε δὲ ἄγνωστον ἂν ἔμελλον νὰ ὑπογραφῶσι μόνον οἱ δύο Μένιτζη ἢ καὶ ἄλλοι Μανιάται.

Ἔχει δὲ τὸ ἰταλικὸν κείμενον τῆς εἰρημένης συμβάσεως ὧδε:

A' di 9. 8bre 1663 in Firenze.

Convenzione fermata, stabilita e concordata infra il Sig^r. Cav. Giulio Upezzinghi da una, e li Sigg^l. Giovanni Gregis, Demetrio Medici, Niccola Medici dall' altra parte, salva però l' approvazione di S. A. S. e la quale convenzione deva restare in Segreteria della prefata A. S.

Prima convengono che detto Sig. Cav. Giulio pigli venti famiglie, e le ponga in Val di Perga per lavorare i beni che a ciascuna famiglia saranno consegnati.

2°. Che avendo il Serenissimo Gran Duca convenuto con detti Mainotti di pagarli il passaggio o trasporto che devono fare dall' Isola lor patria a Livorno, a ragione di pezze quattro per ciascuna persona, con che debba da loro esser reintegrato in anni però detto Sig^r. Cav^o. promette lui di

pagare a S. A. S. il detto passaggio per le dette famiglie, o quante a lui saranno consegnate, e nei modi e tempi che dovrebbero pagare a S. A. S. i detti Mainotti, quali all' incontro si obbligano. e promettono di edificare tante case in detta Valle di Perga, quante sul luogo, o altrove concorderanno con il medesimo Sig. Cav. Upezzinghi, in sconto di quelle che detto Sig^r Cav. s' obbliga pagare a S. A. S.

3°. Convengono che in dette venti famiglie non solo ci devino essere le persone atte a lavorare la terra, ma qualche persona anco atta a murare e far fornaci, e simili per poter fabbricare.

4°. Che arrivati che saranno, debba detto Sig. Cav. Giulio consegnarli i terreni a ciascuna famiglia, e se sarà in tempo che non si potesse lavorare, o per esser seminato, o per altro, debbino cominciare in tal tempo a fabbricare, per cominciare poi a lavorare suo tempo, e che in tal caso per quelli che lavoreranno alle dette fabbriche, sia detto Sig^r. Cav. obbligato a spesarli; del resto entrando poi a lavorare i terreni, non sia obbligato a spesarli, ma devino alimentarsi da loro stessi.

5°. Che conducendo Bestiami, si devino quelli concordare, far stimare, e per quella stima, che sarà fatta deva detto Sig. Cav. Giulio pigliarli con pagare il prezzo in quel modo e tempo che fra loro concorderanno: qual bestiame deva poi detto Sig. Cav. consegnare alle dette famiglie, et a ciascuna la sua rata, per la medesima stima che sarà stata consegnata a lui, per stare per metà alla perdita et al guadagno, conforme allo stile de Contadini, e non bastando per l' esercizio dei terreni che saranno consegnati detti Bestiami, deva detto Sig. Cav. provvederne a sufficienza, e consegnarlo a dette famiglie a metà come sopra.

6°. Che mentra saranno consegnati a ciascuna di dette famiglie i terreni per lavorare o con Buoi, o con Marroni, o Vanga, conforme converranno, non possino dette famiglie partirsi per andare a lavorare altrove, ne meno possa detto Sig^r. Cav. darli licenza, e mandarli via di dette terre se non

con precedente dichiarazione da farsi dal Commissario della Castellina. o da chi comanderà S. A. quale conoscendo che per giuste cause uno si possa partire e l'altro dar licenza, possa e deva ordinare che il padrone possa mandar via il lavoratore, et il lavoratore pigliar licenza dal Padrone.

7°. Che conducendo con loro un Sacerdote loro per la cura dell'anime se gli debba provvedere Chiesa sufficiente dal Sig^r. Cav^r. con che però non sia tenuto ad altro, ma il mantenerlo s'aspetti a dette famiglie.

C°. Io Cav. Giulio Upezzinghi mi obbligo e prometto quanto sopra in questo si contiene, e per l'osservanza ho sottoscritto di mia propria mano, questo dì suddetto in Firenze.

C°. Capit. Zuanne Gregis affermo e mi obbligo come procuratore della sopradetta Gente quanto di sopra in questa si contiene, e per l'osservanza ho sottoscritto di mia propria mano.

Sottoscrizioni Greche.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ ἐν ἔτει 1663 γενόμεναι ἐν Φλωρεντία συμβάσεις μεταξὺ τοῦ Φερδινάνδου Β', τοῦ Upezzinghi καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μανιατῶν, τοιαῦται δ' αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς διαταγαὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως ἐκείνης, ὧν κεκυρωμένα ἀντίγραφα ἐπεδόθησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Μανιατῶν, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς ὅπου δεῖ. Ἀλλὰ τὰρχεῖα τῆς Φλωρεντίας οὐδὲν διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν συντεθειμένων. Ἐχομεν δὲ μόνον ἐν αὐτοῖς περισωθέντα ἔγγραφα περὶ ἀνανεώσεως τῶν διαπραγματεύσεων περὶ ἐξοικισμοῦ τῶν Μανιατῶν μετὰ ἑπτὰ ἔτη, τῷ 1670. Τὸ δὲ κενὸν τὸ ἐκ τῆς ἀπωλείας παντὸς σχετικοῦ ἐγγράφου ὑπάρχον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας πληροῦται ἐν μέρει ὑπὸ δύο ἐγγράφων, ἅτινα εὔρον ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Βενετίας (R. Archivio di Stato) τῷ ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐγκαταστάσεως κοινῶς λεγομένῳ Ἀρχεῖῳ τῶν Φράρων.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔγγραφον, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὴν γα-

ληνοτάτην πολιτείαν τῆς Βενετίας ὑπὸ τοῦ προνοητοῦ Κυθήρων Λεονάρδου Βενιέρη, ἔχει ὡς ἑξῆς ¹.

Serenissimo Principe

Pervenuto in questo Porto Petacchio, che venendo da Livorno tendeva in Levante ha qui sbarcato Zuanne Gregis dalla Canea, o fattoli da me rillevare il Constituto qui annesso, ha palesato venirsene da Firenze, ove era incontrato da diversi suoi conoscenti di Maina che per proprij loro interessi havevano fatto ricorso a quell' Altezza, il quale tenendo anco appresso di se duo patenti, per esibirle al suo ritorno à quelle genti: ho stimato di publico servitio rillearne copia di esse, per incaminarle a notitia della Serenità Vostra et unitamente all' Eccell^{mo} Sig^r. Capitan General, da cui attenderò ogni motivo di sua suprema deliberatione per le notizie che le stesse contengono a fine vaglia di supplimento al proprio ossequio e maggiormente stabilirmi indelebile la mira di ben servire la Ser. Vos. e V. V. E. E. Illmo alle quali Humilios^o m'inchino. Gratie.

Cerigo in febb. 1663. S. N.

Lunardo Venier Provveditor.

Συνημμένον δ' εἰς τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο εὔρηται τὸ ἐπόμενον ἀντίγραφον πρωτοκόλλου ἀνακρίσεως, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Ἀλοῦσίου Βιτσαμάνου, γραμματέως τοῦ προνοητοῦ Κυθήρων.

Copia.

Adì 6 febbrajo 1663. S. N. Cerigo.

Constituito d'ordine dell' Illmo Sig^r. Lunardo Venier Provveditor, il Signor Zuanne Gregis della Canea, capitato da Livorno col Petacchio de Patron Luigi da Lefrancese, fu

Interrogato da dove viene e per dove sia destinato. Rispose; Capitato io in Firenze, e riconosciutomi ivi da 25 - Mainoti,

¹ Ἀπόκειται ἐν τῷ τμήματι τοῦ ἀρχείου Secreta Senato, flza 1654 - 1664: Suda, Cerigo, Thine, Grabasse, Spinalonga, Milo, Parisi.

che erano a quella parte, espediti da i Popoli di Maina, mi obligarono come loro conoscente a servirle d' interprete, ne ricorsi che intendevano fare come segni, havendo supplicato quell'Altezza che li ricevesse al suo Stato, al N° di mille cinquecento in 300 lor famiglie che si esibivano ivi passare, ricercandole appresso espeditione di Navigli per il loro imbarco et dall'Altezza medesima acetate le loro istanze le furono rilasciate anco duo Mani di patenti perche servissero a loro per l' imbarco medesimo, e dovendo io restituirmi a queste parti, me le lasciarono per recapitarle à Maina mentre loro sono rimasti per proseguire in altre parti d' Italia

Quibus habens etc.

Alvisi Vizzamano Cancellier
adi 12. febbrajo dato feci coppia

Ὁμοίως δὲ συνημμένα εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κυθῆρων εὔρηται ἀντίγραφα τῶν δύο ἀπὸ 6 καὶ 8 Ὀκτωβρίου 1663 ἀνωτέρω ἐκδοθεισῶν διαταγῶν τοῦ μεγάλου δουκὸς Τοσκάνας Φερδινάνδου Β', ἐλαχίστας παρέχοντα, ἰδίως ὀρθογραφικῶς, διαφορὰς ἀπὸ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

Τὸ ἔγγραφο δὲ τρίτο τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κυθῆρων καὶ ἢ ὑπὸ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ συντεταγμένη πρᾶξις διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ἐξῆς. Εἰς τὸν λιμένα τῶν Κυθῆρων κατέπλευσεν ἐκ Λιβούρνου πλοῖον ἀποβιβάσαν εἰς τὴν νῆσον τὸν Ἰωάννην Gregis. Ἐξετασθεὶς δὲ αὐτός κατέθηκεν, ὅτι ἤρχετο ἐκ Φλωρεντίας, ὅπου εἶχε συναντηθῆ μετὰ διαφόρων γνωστῶν του ἐκ Μάνης, οἵτινες, ἀνερχόμενοι εἰς εἰκοσιπέντε, εἶχον ὑποβάλλει εἰς τὸν μέγαν δοῦκα αἰτήσιν περὶ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Τοσκάνᾳ. Ἐφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ δύο ἔγγραφα τοῦ Φερδινάνδου, ἅτινα κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἔμελλε νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Μανιάτας ἐκείνους. Ἐθεώρησε δὲ καθῆκον αὐτοῦ ὁ Βενιέρης νὰ ποστειλῇ εἰς τὴν Βενετιαν ἀντίγραφα τῶν δύο ἐκείνων ἐγγράφων, ὅπως λάβῃ γνῶσιν αὐτῶν ἡ βενετικὴ πολιτεία.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην ἡ χρονολογία μηνὸς Φεβρουαρίου 1663 τῶν δύο ἀνωτέρω ἐκ Κυθῆρων ἐγγράφων, ἐν ᾧ ἐν αὐτοῖς γίνεται λόγος περὶ γεγονότων μεταγενεστέρων τοῦ Ὀκτωβρίου 1663, καθ' ὃν ἔγειναν αἱ συμβάσεις τῆς Φλωρεντίας. Οὐδεμίαν ἐν τούτῳ ὑπάρχει χρονολογικὴ σύγχυσις, ἐπειδὴ αἱ χρονολογίαι τοῦ Βενετοῦ διοικητοῦ Κυθῆρων νοοῦνται κατὰ τὸ βενετικὸν ἡμερολόγιον, καθ' ὃ τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ Μαρτίου· διὸ ὁ Φεβρουάριος 1664 συμπεριλαμβάνετο κατὰ Βενετοῦς εἰς τὸ 1663 ὡς τελευταῖος αὐτοῦ μῆν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπέρχεται μετὰ τὰ παρατεθέντα ἔγγραφα κενὸν, ὅπερ οὔτ' ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Φλωρεντίας πληροῦται, οὔτ' ἐκ τοῦ τῆς Βενετίας, μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1670, ὅτε βλέπομεν καὶ πάλιν ἀνανεούμενας τὰς περὶ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Μανιατῶν ἐνεργείας.

Δυνάμεθα ἐντεθῆεν νὰ εἰκάσωμεν, ὡς ἄλλως ἐξάγεται ἐκ διαφόρων τεκμηρίων τῶν μεταγενεστέρων τούτων ἐγγράφων, ὅτι ἡ πρώτη ἐκείνη σύμβασις τοῦ 1663 δὲν ἐξετελέσθη. Πιθανῶς δὲ τὸν λόγον τῆς ἀποτυχίας ζητητέον ἐν ἀντενεργείαις τῆς Βενετίας, μαθούσης ἐκ τῶν μηνυμάτων τοῦ Βενιέρη τὰ μελετώμενα ὑπὸ τῶν Μανιατῶν καὶ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ματαιώσεως τὴν μετανάστευσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐπανελήφθησαν αἱ μετὰ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Τοσκάνας διαπραγματεύσεις, τὸ 1670, ἄγει εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γνώμης, ὅτι οἱ Μανιάται ἐπανῆλθον εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν σκέψεις ἕνεκα τῆς πρὸ ὀλίγων μηνῶν συμβάσεως ἀλώσεως τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τῶν Τούρκων, δι' ἧς ἐπερατώθη ὁ μακρὸς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Βενετῶν πόλεμος. Ἡ μεγάλη διὰ τῆς τελείας καθυποτάξεως τῆς Κρήτης ἐπίρρωσις τῶν Τούρκων οὐ μόνον ἐξησθένει τὴν Βενετιαν καὶ ἐνέβαλλεν εἰς φόβους καὶ κινδύνους τοὺς Μανιάτας, ἀλλὰ καὶ ἀπήλλασεν αὐτοὺς πάσης τυχόν παρὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας διαβουκολήσεως ἢ πιέσεως. Στερηθέντες δὲ πάσης ἐλπίδος ἔστρεψαν καὶ πάλιν τὸν νοῦν πρὸς τὴν Τοσκάναν.

Ἀπίθανος δὲ, νομίζω, θὰ ἦτο ἄλλη ἐρμηνεία, ἢ ὑπὸ τῶν μελλουσῶν νὰ μεταναστεύσωσι τριακοσίων οἰκογενειῶν μὴ ἀποδοχῇ τῶν ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων τοῦ 1663 ἐπιτευχθέντων ἔρων, θεωρηθέντων ἀνεπαρκῶν. Ἡδύνατό τις δῆλα δὴ νὰ θελήσῃ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τὸ ἀχρόνιστον προσχέδιον, περὶ οὗ διὰ μακρῶν ἔγεινε λόγος ἄνωτέρω, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ 1663, ἀλλ' εἶνε τρόπον τινὰ σημείωσις τῶν εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀντιταχθεισῶν ἀντιπροτάσεων τῶν μελλόντων μεταναστῶν, αἵτινες διεβιβάσθησαν διὰ τῶν αὐτῶν τριῶν ἀντιπροσώπων τῶν παραστάντων ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1663. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶνε ἐντελῶς ἀπαράδεκτον. Οὐ μόνον δυσκόλως οἱ τὰς ὑπὸ πληθῆος ὑπογραφῶν κεκυρωμένας προτάσεις τοῦ 1663 συνυπογράψαντες θὰ ἐπανήρχοντο ἐκ Μάνης φέροντες νέας, πολλῶ μᾶλλον ἀγερώχους, ἀξιώσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινὸν τῶν θελούντων νὰ μεταναστεύσωσι δὲν εἶνε λογικὸν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι, προϊούσης τῆς κακοδαιμονίας τῆς Μάνης ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν ἐγκαταλείψεως καὶ τῆς ἡσυχίας χείρονος τροπῆς τῶν κατὰ τὴν Κρήτην, ἤθελε πλησθῆ ὑπερφροσύνης, ἀντὶ νὰποβῆ ἀπ' ἐναντίας ἰκετευτικώτερον πρὸς τοὺς ἐν Τοσκάνᾳ εὐρεθέντας προστάτας καὶ σωτῆρας.

Ὅπως δὴποτε μετὰ τὸ 1663 νέαν βλέπομεν γενομένην ἐκ Μάνης ἀπόπειραν διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ μεγάλου δουκᾶτου ἐν ἔτει 1670. Εἶγεν ἤδη ἀποθάνει ἐν Τοσκάνᾳ πρὸ μικροῦ, τῆ 24 Μαΐου 1670, ὁ Φερδινάνδος Β', ὃν εἶχε διαδεχθῆ ὡς μέγας δούξ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κοσμάς Γ'. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν ἀπέστειλαν οἱ Μανιάται νέους πρέσβεις, ὧν δὲν διασώζονται τὰ ὀνόματα. Ἀνεφέροντο δὲ οὗτοι εἰς τὴν προτέραν ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου σύμβασιν, τὴν τοῦ ἔτους 1663 τὴν ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου δουκὸς καὶ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Γόνδη. Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τῆς συμβάσεως ἐκείνης δὲν ὑπῆρχεν ἀντίγραφον ἐν Φλωρεντίᾳ, ἄγνωστον πῶς καὶ διὰ τίνα λόγον. Διὸ ἔδωκεν ὁ Κοσμάς ἐντολὴν εἰς δύο ἀξιωματικούς τοῦ

πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Τοσκάνας, τὸν Γεώργιον di Michele καὶ τὸν Νικόλαον Ἀρβανέττον, νὰ μεταβῶσιν εἰς Μάνην καὶ λάβωσιν ἀκριβῆς ἀντίγραφον τῆς συμβάσεως ἐκείνης, ἐξετάσωσι δὲ καὶ τὰς ἀληθεῖς διαθέσεις τῶν μελλουσῶν νὰ μεταναστεύσωσιν οἰκογενειῶν περὶ τῆς μεταναστεύσεως καὶ τηρήσεως τῶν δεδογμένων, ὅπως μὴ σταλῶσι μὲν πλοῖα πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν, ἐπιστρέψωσι δὲ ταῦτα κενά. Ἰδίως δ' ἔμελλον νὰ καθορισθῶσι μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀποστόλων τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν μεταναστῶν τὰ κατὰ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς μεταναστεύσεως πρὸς ἀποφυγὴν χρονοτριβῆς τῶν ἀποσταλησομένων πλοίων.

Διευτυπώθησαν δ' αἱ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐκείνους ὁδηγίαι περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτῶν ἐν τῷ ἐξῆς ἐγγράφῳ, ὅπερ ἀχρόνιστον καὶ ἀνυπόγραφον σώζεται ἐν σχεδίῳ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας.

Istruzione data a Giorgio di Michele e Niccolò Arvanetto in conto dei Mainotti.

Doveranno Giorgio di Michele et Niccolò Arvanetto portarsi al Braccio di Maina con li N. N., che sono venuti quì per sollecitare la mossa di un buon numero di famiglie de loro Compatriotti desiderosi di trovare ricovero in questi Stati; et in primo luogo haveranno da procurare di farsi mostrare le Capitolazioni fermate con i suddetti Mainotti d'ordine del Serenissimo Gran Duca Ferdinando II° di gloriosa memoria, et le capitolazioni stesse devono esser sottoscritte dalla mano del predetto serenissimo Gran Duca defunto, et da quella del Sig^r. Bali Giov. Battista Gondi, che era allora Primo Segretario di Stato di S. A. Delle prementovate Capitolazioni haveranno da pigliar copia puntualissima; et riconoscer poi qual disposizione vi sia in quella Gente di muoversi, et di osservare quel che con loro è stato capitolato. In ordine a che haveranno da far tutti le diligenze possibili di parlare a' Capi delle famiglie

che intendono di trasferirsi in questo paese per accertarsi (in quanto sarà possibile) che abbiano veramente questa determinazione, acciò mandandosi Legni a pigliarli, non abbiano a tornar voti, et resti inutile questa spesa.

Haveranno similmente da concertare in qual maniera pensino di trovarsi pronti all' imbarco, acennandoli presso a poco il tempo nel quale si potrà probabilmente mandare a pigliarli in caso che si trovino pronti, et che non abbiano difficoltà di osservare tutto ciò che si contiene nelle suddette Capitolazioni, perchè quando a primo tempo si volesse spedir legni a quella volta non abbiano di soverchio a trattenersi in quelle Acque, non vi essendo massimamente Porti capaci e sicuri, et sarà anche bene che resti appuntato di scriversi a qualcheuno dei loro più principali per dare avviso del tempo in cui fussero per inviarsi i predetti Legni, et del numero e capacità di essi, affinchè la predetta Gente potesse star prevenuta et all' ordine per non perdere vanamente il tempo, et per non dar adito a quelli accidenti, che la tardanza et la lentezza potrebero cagionare. Si stima che non sarà difficile il concertare il modo di mandare, e ricevere qualche lettera, non potendo essere che partano bene spesso da Livorno varie imbarcazioni per il Zante, et per altri Luoghi in quelle vicinanze.

Fatte che haveranno queste diligenze, et assicuratisi, per quanto potranno, delle vere intenzioni delli istessi Mainotti, et cercato anche di informarsi se possano avere difficoltà nell' effettuazione di questo loro disegno, potranno ritornarsene a questa volta, et seco haveranno da portare la copia delle sopradette Capitolazioni.

Ἀποφασισθείσης δὲ τῆς ἀποστολῆς τοῦ di Michele καὶ τοῦ Ἀρβανέττου καὶ διατυπωθεισῶν τῶν πρὸς αὐτοὺς ὁδηγιῶν, εὐρέθη μὲν ἐμπορικὸν πλοῖον μέλλον νὰ πλεύσῃ εἰς Σμύρνην καὶ μεταφέρῃ κατὰ τὸν διάπλουν τοὺς ἀποστόλους ἐκείνους εἰς τὴν Μάνην ἢ τοῦλάχιστον εἰς τινὰ γειτονικὸν λιμένα, ἐξ οὗ νὰ δια-

περαιωθῶσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πλοῖον ἐκεῖνο, ἀναγκαζόμενον νὰ συνεχίσῃ τὸν πρὸς τὴν Σμύρνην πλοῦν, δὲν ἠὲ καίρει νὰ παραμείνῃ, ὅπως μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς αὐτῶν παραλάβῃ αὐτοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς Λιβουρνον, ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιβιβασθῇ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐκείνου λέμβος κενὴ, δι' ἧς, ἐφοπλιζομένης διὰ τινῶν Μανιατῶν ἐμπείρων τῆς θαλάσσης, ἔμελλον οἱ δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ μεγάλου δούκῃ Κοσμᾶ νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐἰς τοῦτο δὲ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ εἰς τὴν Μάνην πλοῦ τῶν δύο ἀποστόλων ἀναφέρονται τὰ δύο ἐπάμενα ἔγγραφα.

Illmo Sig^r. e Prone mio Colend^{mo}

In risposta della Lettera di VS. Illma delli 26 stante e di comandamento del Serenis^o. Padrone, devo dirli che presentemente in Porto non vi sono Coralline, ne meno Bregantini sottili, atti a fare il viaggio di Braccio di Maina, si stima però che una buona feluga sarebbe più approposito e la spesa sarà di p^o 3 da 8 il giorno, o vero p^o 180, in 200, per tutto il viaggio di andata e ritorno, e quando occorresse mandare Corallina o Bregantino la spesa sarà maggiore perchè hanno bisogno di più numero di persone; Et quanto a' passaggi per il predetto Braccio di Maina, o sue Vicinanze, vi è la Nave del Capit^o. Paolo Anton Pieri di qui che è destinata per Smirne, e dice di voler partire per tutta la presente settimana, e promette toccare in qualche parte del detto Braccio di Maina, e se il tempo non lo permettesse toccherà assolutamente al Cerigo: questa nave è di portata di Salme 1500, nova e bonissima camminatora, e stante la bona stagione in che siamo li sarà facile toccare il logo comodo del Braccio di Maina, tanto più quando saprà d' incontrare il gusto del Sereniss^o. Gran

Duca. Starò attendendo novi comandi, e per fine li faccio Devotiss°. Reverenza e resto

Di VS. Ilma

Livorno il dì 28 Luglio 1670.

Devot° e Obbl^{mo} Serv°

Francesco Franceschi

Al S° Capit^{mo} Franceschi della Bocca

Livorno di 29 Luglio 1670.

Ha veduto il Padrone Sereniss°. quanto mi scrive VS. con la sua dei 28 del cadente, et giacchè si trova pronta alla vela la Nave del Cap. Paolo Antonio Pieri destinata per Smirne, et non ha repugnanza di toccare qualche parte del Braccio di Maina, riceverà S. A. a piacere, che il medesimo Capitano si contenti di imbarcare Giorgio di Michele, et Niccolò Arvanetto, Officiali delle Galere dell'A. S. insieme con alcuni Mainotti, che unitamente haverebbero da por piede in terra nel suddetto Luogo del Braccio di Maina, et quando ciò non potesse per qualche accidente conseguirsi, basterà almeno che siano sbarcati in qualche porto in quella vicinanza, acciò la Nave non ritardi il suo cammino. et essi possano con altro Legno, che in quei contorni non ne doveranno mancare, condursi al Braccio di Maina, che è lo scopo del loro viaggio Et affinchè i suddetti Giorgio et Niccolò possano intrapenderlo, et avere anche forma di ritornare a suo tempo dal Braccio di Maina a Livorno, sarà VS. contenta di sborsare loro quel denaro che reputerà poter loro competentemente bastare per l' effetto predetto; poichè ad ogni cenno di VS. le farà S. A. puntualmente rimettere la somma che haverà ai medesimi somministrata: et non essendo questa per altro, ratifico a VS. la mia disposta volontà di servirla, et le bacio ossequiosamente le mani.

Soggiungo a VS. cheda questi huomini vien rappresentato

che difficilmente potranno quando siano sbarcati nel Braccio di Maina trovar quivi imbarcazioni per ritornarsene, e pongono di condurre con loro una feluca vuota, accomodandola dietro al Vascello. per poter poi con essa tornarsene, pensando di armarla colà con alcuni dei medesimi Mainotti atti al servizio suddetto e S. A. però mi comanda di dire a VS. che mentre Ella veramente giudichi che sia per trovarsi in quelle parti la supposta difficoltà, onde havessero costoro a trattenervisi lungamente, con perdimento di denaro e di tempo, si contenti VS. di trovar loro la feluca suddetta, e di pregare il S° Capitan della Nave che si contenti di dar modo onde possa esser condotta. Se poi Ella stimasse che in Braccio di Maina potesse esserci comodo di condursi al Zante, o in altro luogo per imbarcarsi di ritorno a questa volta, non occorrerà pensare all' imbarazzo della prementovata feluca, la quale però, dicono Michele e Niccolò suddetti, che non porterebbe alcuna spesa a S. A. Et io di nuovo mi ratifico.

Ὅτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε δι' ἐγγράφου τοῦ ἐν Λιβούρνῳ λιμενάρχου Φραγκίσκου Franceschi πρὸς τὸν ἐν Φλωρεντίᾳ δουκικὸν γραμματέα Βάρδην ἀνεκοινώθη, ὅτι, ἐν ᾧ τὸ πλοῖον ἦτο ἤδη ἔτοιμον πρὸς ἀπόπλουν, κατέπλευσεν εἰς Λιβούρνον γαλλικὸν πλοιάριον ἐκ Πατρῶν, οὗ ὁ πλοίαρχος μετέδωκεν ἀγγέλματα λίαν ἀνησυχητικά. Ἀνήγγειλε δὴλα δὴ οὗτος, ὅτι κατὰ τὰ διαδιδόμενα ἐν Πάτραις οἱ Ἕλληνες τῆς Μάνης εἶχον ὑποταχθῆ ἔκουσίως εἰς τοὺς Τούρκους, ὁμολογήσαντες νὰ πληρώσωσι χαράτσιον, καὶ ὅτι πρὸ μηνός εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Πατρῶν ὁ πασσᾶς τοῦ Μορέως μετὰ στρατοῦ καὶ τεχνιτῶν, ὅπως κτίση φρούρια ἀνὰ πάντας τοὺς λιμένας τῆς Μάνης, ἰδίᾳ δ' ἐν Οἰτύλῳ. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ πρὸς ἀπόπλουν ἐτοιμαζόμενοι δύο ἀπόστολοι ἐταράχθησαν, οἱ δὲ μέλλοντες νὰ συνεχπλεύσωσι μετ' αὐτῶν Μανιάται ἀνελύθησαν εἰς δάκρυα. Διὸ ὁ λιμενάρχης ἀναγγέλλει ταῦτα, ὅπως γνωρισθῶσιν εἰς τὸν μέγαν δοῦκα καὶ ἀνακοινωθῶσιν αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Ἐχει δὲ τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὧδε·

Illmo Sig^r. e. Prone mio Col^{mo}

Jeri scrissi a V.S. Illma come restava aggiustato il nolo, et altro per le quattro persone che dovevano imbarcarsi sopra la nave del Capit^o Pieri, e già li avevo sborsato il danaro, e la partenza doveva seguire domani. Questo giorno è comparsa Barca francese che viene da Petracci, e ne manca 24 giorni, il padrone della quale riferisce che in detto Petracci si diceva liberamente che li Greci del Braccio di Maina si erano resi volontariamente soggetti al Turco dovendo pagarli il caraccio, et che un mese fa partì dal detto Petracci il Bassà della Morea con Soldatesche e Maestranze, per andare in quella Provincia a far fabbricare delle Fortezze per tutti quelli Porti, in particolare a Vitolo. Ne do parte a V.S. Illma acciò possa parteciparlo al Serenissimo Padrone per comandare quello si deve fare intorno al viaggio delle suddette persone, le quali si come tutti li altri Mainotti sono rimasti confusi, e piangevano, cioè li Mainotti. V.S. Illma favorisca di risposta più prontamente che sia possibile, e procurerò che il Capit^o della Nave aspetti a partire per tutto Giovedì. Resto con baciarli reverentemente la mano.

Livorno il di 5 Agosto 1670.

Di VS Illm^a
Dev. Obb. Serv^r
Francesco Franceschi.

Illmo Sig^r. Ci^o Bardi.
Firenze.

Τί δ' ἀπεφάσισεν ὁ μέγας δοῦξ καὶ ἂν ἀνεχώρησαν οἱ δύο ἀπεσταλμένοι μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μανιατῶν δὲν μανθάνομεν, οὐδενὸς σχετικοῦ ἐγγράφου περισωθέντος. Ἄλλ' εἶνε λίαν πιθανόν, ὅτι ἀνεστάλη ἢ ἀναχώρησις αὐτῶν, ὅτι τὰ ἐκ Πατρῶν ἀγγελθέντα ἦσαν ἐν τοῖς πλείστοις ἀληθῆ, καθ' ἃ μαν-

θάνομεν ἄλλοθεν. Πράγματι μετὰ τὸ πέρας τοῦ κρητικοῦ πολέμου βλέπομεν τοὺς Μανιάτας μεγάλως στενοχωρουμένους ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρη Κιουπρουλή τοῦτο μὲν δι' ὑποσχέσεων ἀμνηστίας, τοῦτο δὲ δι' ἀπειλῶν καὶ τὸν Κεζέ-Ἀλη-πασσᾶν μετὰ στρατοῦ ἐξ χιλιάδων ἀνδρῶν ἀποβιβαζόμενον εἰς Ζαρνάταν καὶ κτίζοντα φρούρια ἐν τῷ λιμένι τῷ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ναυτίλων ὀνομαζομένῳ Porto vecchio, ἐν Οἰτύλῳ καὶ Πασσαβᾶ¹.

Ταῦτα πάντα ἐκάλυσαν πιθανῶς τὸν ἀπόπλου τῶν ἀποστόλων τοῦ μεγάλου δουκός. Ἄλλ' ἡ ἐπελθοῦσα ἐντεῦθεν ἀναστολὴ τῶν ὀριστικῶν περὶ μεταναστεύσεως τῶν Μανιατῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Κοσμᾶ ἐπὶ βραχὺ μόνον διήρκεσε. Μετ' ὀλίγου δὲ μῆνας οἱ Μανιάται, ἀξάνουσης τῆς παρὰ τῶν Τούρκων στενοχωρίας, ἔστειλαν εἰς Φλωρεντίαν νέαν πρεσβείαν ὑπὸ τοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδιτζη Δημήτριον, Στέφανον, Θωμᾶν, Ἀναστάσιον, Κωνσταντῖνον καὶ ἄλλους γενάρχας, ἧτις ἦλθεν εἰς νέας πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα διαπραγματεύσεις. Ἡ δὲ ὑποβληθεῖσα ὑπ' αὐτῶν αἴτησις, γεγραμμένη ἰταλιστὶ καὶ φέρουσα κάτωθεν ἑλληνιστὶ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Δημητρίου Μεδιτζη, τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου ὡς μόνων ἰσως δυναμένων ὅπως δῆποτε νὰ γράψωσιν ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν ἀποστόλων τῶν Μανιατῶν, σώζεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας καὶ ἔχει ὧδε·

Serenissimo Gran Duca.

Risuona così gloriosa la fama della somma rettitudine, e clemenza di V. A. che penetrandone la notizia a' Popoli più rimoti, si come rende tutti ammiratori di tanto Principe, così non vi è chi non sospiri et brami di vivere sotto il suo giustissimo imperio, non potendo non sperare gran felicità quella

¹ *Narr. Storia Veneta* Tόμ. Β' σ. 623. — *Hämmer* Geschichte des osmanischen Reiches Tόμ. Γ' σ. 256. — Πρβλ. Σάθα Τουρκοκρατούμενη Ἑλλὰς σ. 309.

Nazione a cui tocchi in sorte d'esser retta, ove con equilibrio mirabile si bilancia il dovere, si distribuiscono con egual prudenza i premii e le pene, et ove il Regnante con indefessa vigilanza non solo osserva, ma promuove tutto ciò che è in beneficio dei Suddetti et dello Stato. Di qui è, Serenissimo Signore, che gli Abitatori di Braccio di Maina, Greci di fede e di Nazione, che godono pienissima libertà, non si riconoscendo soggetti che al Grande Dio, havendo per loro somma ventura udito celebrare l' eroica virtù, et l' altre tutte qualità, che nell' A. V. risplendono, hanno più volte tentato di venir' a ricorrorarsi sotto il Cielo di Toscana per godere non solo la felicità che vi provano tutti i Sudditi di V. A. ma per sottrarsi nello stesso tempo dalla ferezza dei loro nemici, et dai pericoli che gli sovrastano ogn' hora. Et essendo pur' hora intenti ad impetrare dalla somma benignità dell' A. V. grazia così grande, hanno spedito Noi Demetrio Medici, Stefano Medici, Tommaso Medici, Anastasio Medici, Costantino Medici et altri Capi di famiglie, per porger' a nome di tutto lo stesso popolo humilissime Supplicazioni per il suo ricevimento, contentandosi per tale effetto delle qui appresso condizioni.

Prima. Di condursi in Toscana a tutte loro spese.

Seconda. Di vivere secondo il rito della Chiesa Greca unita alla Latina nella forma che si pratica in Livorno.

Terza. Che devino essere assegnate Case e Terreni sufficienti per la loro abitazione, e per la produzione (mediante la loro cultura e fatica) di frutto per il loro sostentamento, abundantemente a misura del numero che saranno.

Quarta. Che gli sia prestato per andarne debitori, Grano, et Biade per sementare le terre suddette, et i Bestiami, et istrumenti da lavorarli.

Quinta. Che circa le risposte, Canonici o mercede che dovranno pagar' a V. A. o ad altri padroni diretti de' beni di qualunque sorte, che gli saranno assegnati per la cultura, et altre dipendenze osserveranno tutto ciò, che è in uso e si pratica con gli altri della stessa Comunità e Luogo ove saranno

posti i terreni, boschi, vigne, prati, o altro che gli sia assegnato.

Sesta. Che quando s' abbia a trattare di armar Vasselli, Galeotte, Tartane, o altri Legni, non possino farlo senza il precedente consenso di V. A., nel qual caso compiacendosi l' A. V. di concedergli simil grazia, si sottoporranno alle Leggi dell' Ammiralità nel modo che fanno gl' altri Capitani, di Livorno, e Portoferraio che escono a corseggiare.

Settima. Che il Sacerdote o Sacerdoti Greci che dovranno assistere alle cose Divine, saranno da essi Supplicanti pagati e soddisfatti del proprio.

Ottava. Che osserveranno tutte le Leggi e Statuti che vegliano di presente, o si pubblicheranno in avvenire nei felicissimi Stati di V. A., et a quelli si sottoporranno.

Nona. Giureranno dopo la loro venuta, et arrivo in Toscana, fedeltà all' A. V. dichiarandosi suoi humilissimi Sudditi, e come tali di vivere sotto il comando e patrocínio di Vostra Altezza Serenissima. Quam Decis.

Διμιτρακίς μεττητζίς ερεγο και ομπληγαρομε το ανοθε καπετολα και απογραφο με το ηδη μου χερη —

στεφανος μεττητζίς ερεγομε το ανοθε καπετολο κε ηπογραφο με το ηδη μου χερη —

θομας μεττητζίς ερεγομε το ανοθε καπιτουλο και ομπληγαρομε και γραφο με το υδη μου χερη

κοστατηνο μεττητζίς ερεγομε το ανοθε καπετουλα και ομπληγαρομε κε απογραφο με το ηδη μου χερη

αθανασης μεττητζίς ερεγομε τονηανο καπετουλα και απογραφο με το ηδη μου χερη.

Τὸ προοίμιον τῆς αἰτήσεως ταύτης εἶνε ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν προγενεστέραν τῆς 6 Ὀκτωβρίου 1663, ἐξαιρουμένων τῶν διαφορῶν ὀνομάτων τῶν ἐκ Μάνης ἀποστῆλων καὶ ὀλίγων τινῶν ὀρθογραφικῶν διαφορῶν. Καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὁμοίως οἱ ὅροι τῆς μετα-

ναστεύσεως εἶνε ταυτόσημοι πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαιοτέρας αἰτήσεως, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μεταναστευόντων, ὅστις ἀφίνεται ἀόριστος, οὐδενὸς περὶ αὐτοῦ λόγου γινομένου ἐν τῇ νεωτέρᾳ αἰτήσει¹, καὶ τῶν ὄρων περὶ τῆς μεταφορᾶς ἰδίων σιτηρῶν πρὸς διατήρησιν ἑαυτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ πρὸς σπορὰν ὡς καὶ ἰδίων κτηνῶν καὶ ὑποζυγίων. Οὐχ ἤττον δὲ καιρία εἶνε ἢ ἄλλη διαφορὰ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτέρας συμβάσεως, ὅτι ἐν τῇ νεωτέρᾳ ῥητῶς ὀρίζεται ἢ δι' ἰδίας δαπάνης μετάβασις ἀπὸ τῆς Μάνης εἰς τὴν Τοσκάναν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν λείπεται τᾶρα τῆς ἀρχαιοτέρας ὅσ' ἀναφέρονται εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ ναύλου τῶν μεταναστευόντων κατὰ κεφαλὴν.

Αἱ διαφοραὶ αὗται εἶνε φυσικὸν ἐπιγέννημα τῆς διαφόρου καταστάσεως τῶν ἐν Μάνη πραγμάτων μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1663 καὶ 1670. Κατ' ἐκεῖνο μὲν τὸ ἔτος, διαρκούντος τοῦ κρητικοῦ πολέμου καὶ τῆς Μάνης εὐρισκομένης ἐν ἀποστασίᾳ ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν λαὸν ἀγέρωχον, ἀξιοσύντα μᾶλλον νὰ ὑποβάλλῃ ἢ νὰ δέχηται ὄρους. Τῷ δὲ 1670 ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος λαὸς, πικρῶς δοκιμασθεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ θέλων ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ νὰποφύγῃ τὸν σιδηροῦν κλοιὸν τῆς δουλείας, δὲν φυλοκρινεῖ τὰ καθ' ἕκαστα καὶ δὲν συζητεῖ διὰ μακρῶν μετὰ τοῦ ξένου ἀντιλήπτορος, παρ' οὗ ζητεῖ δίκην ἐλέους τεμάχιον ἐλευθέρας γῆς πρὸς ἐγκατάστασιν μακρὰν τῆς γενετείρας. Ἄλλως δὲ τινες τῶν ὄρων τοῦ 1663 ἦσαν ὅλως περιττοὶ τῷ 1670. Οἱ μετανάσται τοῦ ἔτους τούτου δὲν εἶχον κἂν πιθανῶς πλέον σιτηρὰ καὶ κτήνη, ὅπως γείνη μνεία αὐτῶν, καθ' ἃ ἐν ἔτει 1663. Εἶχον μόνον τὸ ὀλίγον χρῆμα τὸ ἀρκοῦν εἰς αὐτοὺς, ὅπως πληρώσωσιν ἐπιεικῶς τὸν ἀπὸ τῆς Μάνης εἰς τὸ Λιβουρνον ναυλον, μόναι δὲ κτήσεις αὐτῶν, εἰς ὧν τὴν διάσωσιν ἀπεσκόπουν, ἦσαν ἢ ἰδία ζωὴ καὶ ἢ ἐλευθερία.

Τὴν δὲ ἀπὸ τῶν Τούρκων στενοχωρίαν καθίστανον ἔτι μεγα-

¹ Ἴδε καὶ τὴν προσθήκην a misura del numero che saranno ἐν ἄρθρῳ τρίτῳ τοῦ κατωτέρω ἐκδιδόμενου ἐγγράφου, ἀνταποκρινομένου πρὸς τὸ ἄρθρον τρίτον τοῦ ἐν σ. 403.

λατιέραν αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες μεταξὺ τῶν Μένιτζη καὶ τῶν Στεφανοπούλων, ἐπαγαγοῦσαι τὴν ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν ἀμφοτέρων τούτων τῶν πατριῶν ἐγκατάλειψιν τοῦ πατρίου ἐδάφους. Πράγματι δὲ, ὡς βλέπομεν τοὺς Μένιτζη τρεπομένους εἰς τὴν Τοσκάναν, οὕτως οἱ Στεφανοπούλοι ἀπῆλθον μετὰ τινα ἔτη, τῷ 1670, εἰς τὴν Κύρνον. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν οὕτως ἡ Μάνη μεγάλου μέρους τῆς ἐμφυλίου διαμάχης, ἀλλὰ καὶ ἐξέρρευσε διὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐξοικισμῶν ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτῆς ἄριστον αἷμα οὐ πρὸς μικρὰν ζημίαν τῆς ἡρωικῆς ἐκείνης χώρας τῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλευούσης Ἑλλάδος.

Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα διὰ τὴν ἔλλειψιν περαιτέρων ἐγγράφων ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς εἰς τὴν Τοσκάναν μεταναστεύσεως τῶν Μανιατῶν. Ἔχομεν μόνον ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐκείνης αἰτήσεως τῆς ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τῶν τριῶν Μένιτζη ἐπισημείωσιν τοῦ μεγάλου δουκὸς Κοσμᾶ, συνυπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Φιλίππου Μαρουκέλλη καὶ ἔχουσαν ὧδε:

S. A. accetta l' offerta che fanno i Supplicanti con le condizioni enunziate nel presente Memoriale, et promette di conservare a' medesimi i patti di sopra espressi.

Il Gran Duca di Toscana.

Gio Filippo Marucelli

9 Novembre 1670.

Διὰ τῆς ἐπισημειώσεως ταύτης τὸ ὑπόμνημα τῶν μεταναστῶν μετεβάλλετο εἰς συνθήκην μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς. Οὐδεμίαν δὲ δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Μανιαταὶ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐπιδειχθεῖσαν εἰς αὐτοὺς εὐνοίαν, ἥτις ἦτο ὅπωςδῆποτε μεγάλη, ὡς εἶχον τὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, καὶ μετενάστευσαν ἀληθῶς εἰς τὴν Τυρρηνίαν.

Ὅποῦται δ' αἱ τύχαι τῆς ἀποικίας ταύτης δὲν διδάσκουσι μὲν

ἡμᾶς τὰρχεῖα τῆς Φλωρεντίας, ἀλλὰ γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἄλλων πηγῶν, ὅς εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Μουστοξύδης. Τούτου ἡ διήγησις ἀρχεται ἐκεῖ ὅπου λήγει ἡ ἐμῆ. "Ἐν μόνον ἔχω νὰ προσθέσω εἰς τὰ γραφέντα ὑπ' ἐκείνου. Μάτην ἤθελέ τις ἀναζητήσει σήμερον ἐν τῇ Τυρρηνίᾳ τοὺς ἀπογόνους τῶν Μένιτση, καθ' ἃ εὐρίσκονται ἐν Παιομίᾳ τῆς Κύρνου οἱ ἀπόγονοι τῶν Στεφανοπούλων. Δὲν ἐξελατινίσθησαν μόνον ἐπὶ τοῦ τυρρηνικοῦ ἐδάφους οἱ ἐκ Μάνης ἐποικήσαντες, καθ' ἃ φαίνεται ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Μουστοξύδου, ἀλλ' εἶνε φόβος, ὅτι ἐφθάρησαν τελείως ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, μὴ δυνηθέντες νὰνθῆξωσιν εἰς τὰ μιάσματα τῶν τελεμάτων, ὧν ἐν μέσῳ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖνοι οὐς πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἐρρίπιζεν ἡ ὀρεινὴ αὔρα τοῦ Ταυγέτου. Τοιαύτη τοῦλάχιστον ἦτο ἡ εἶδησις, ἣν μοι ἀνεκοίνωσεν, ὅτε πρὸ εἴκοσι καὶ ὀκτῶ ἐτῶν ἠρεύνων ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας τὰ τῆς ἐκτεθείσης ἱστορίας τοῦ ἐξοικισμοῦ τῶν Μανιατῶν, ἀνὴρ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διατρίψας ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει καὶ μελετηρότατος, ὁ μακαρίτης Ἰούλιος Τυπάλδος. Εἶχε δὲ ταύτην τὴν γνῶσιν ἐκ λογίας παραδόσεως, ἣν ἀνέφερε, καθ' ὅσον ἐνεθυμεῖτο, εἰς εἰδήσεις σωζομένας ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Σιένης. Τῶν ἀρχείων δὲ τούτων ἡ ἐξερεύνησις, ἣν καὶ δι' ἄλλας μελέτας χρειάζομενος ἀνέβαλον νὰ ἐπιχειρήσω μέχρι τοῦδε, θέλει διδάξει, ἂν ἡ ἀόριστος ἀνάμνησις τοῦ Τυπάλδου ἔχη ὀρθῶς καὶ ἴσως θέλει ἀγάγει εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἱστορικῶν ἡμῶν εἰδήσεων περὶ τῆς τύχης τῆς ἐν Τοσκάνᾳ ἀποικίας τῶν Μανιατῶν.

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

Ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἔχει τοιαύτην σημασίαν ἐν τῇ καθ' ἑλίου ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε τὰ κατ' αὐτὸν εἶνε ἄξια ἰδίας ἐξιστορήσεως. Καὶ ὑπάρχει μὲν εἰδικὴ περὶ τοῦ ἰσθμοῦ μονογραφία, ἡ τοῦ μακαρίτου Μαργαρίτου Δήμιτσα¹. Ἀλλ' αὕτη δὲν περιλαμβάνει ἅπαντα ὅσα θὰ ἠδύναντο νὰ λεχθῶσι περὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ἰδίως δ' εἶνε ἀνεπαρκῆς ὡς πρὸς τοὺς μέσους αἰῶνας. Διὸ ἐπιχειρῶ ἐνταῦθα νὰ συναψίσω τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ περὶ τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, πλουτίζων αὐτὰ διὰ νεωτέρων μου περὶ αὐτῆς ἐρευνῶν καὶ εὐρημάτων.

Τὸ ἀρχαῖον τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ εἶχεν ὅπωςδῆποτε διατηρηθῆ καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Γότθων ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ τῷ 253 μ. Χ. παρέστη ἀνάγκη ἀνοικοδομήσεως τοῦ τείχους· διὸ βλέπομεν ὅτι, οἱ Πελοποννήσιοι τὸν ἰσθμὸν διετείχιζον, κοινὴ δὲ πάσης φυλακῆ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἀσφάλειά τῆς χώρας ἐγένετο². Ἐγένετο δ' ἡ διατείχισις αὕτη ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν³. Τὰ τεῖχη δ' ἐκεῖνα φαίνεται, ὅτι

¹ Ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου. Ἐν Ἀθήναις. 1883. Πρὸς. *Leake Morea* Τόμ. Γ' σ. 304.— *Τοῦ αὐτοῦ Peloponnesos* σ. 396.— *Curtius Peloponnesos* Τόμ. Β' σ. 546 κ.έ.— *Bursian Geographie von Griechenland* Τόμ. Β' σ. 18. *Vischer Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland* σ. 232 κ.έ.

² *Ζωσίμου* ἐκδ. Βόννης σ. 29,3.

³ *Ζωναρά* XII, 23. Πρὸς. *Hertzberg Geschichte Griechenlands unter der Herrschaft der Römer* Τόμ. Γ' σ. 153. Ἑλλ. μεταφρ. *Καρολίδου* Τόμ. Γ' σ. 191.

περιεσώθησαν μέχρι καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἀλαρίχου ἢ ἐπεσκευάσθησαν ἐν τῷ μεταξύ. Συνάγομεν δὲ τοῦτο βλέποντες τὸν Ζώσιμον λέγοντα, ὅτι ὁ Γότθος στρατηλάτης, οὐδεμιᾶς τυχὸν ἀντιστάσεως ἐν τῷ ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ ἐντεταλμένου τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ Γεροντίου, εὐκόλως προεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου. Ἐνδόνιος δὲ αὐτῷ Γεροντίου τὸν ἰσθμὸν διαβῆναι, πάντα λοιπὸν ἦν αὐτῷ δίχα πόνου καὶ μάχης ἀλώσιμα, τῶν πόλεων διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἣν ὁ ἰσθμὸς παρεῖχεν αὐταῖς ἀτειχίστων οὐσῶν¹. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ αὐτὴ ἢ ἀντίθεσις μετὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τῶν ἀτειχίστων πόλεων δεικνύει, ὅτι ὁ ἰσθμὸς εὐρίσκετο τετειχισμένος.

Μετὰ δὲ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὰ τεῖχη τοῦ ἰσθμοῦ ἤρχισαν καταπίπτοντα, τὸ πρῶτον δὲ καὶ πάλιν εὐρίσκομεν γινομένην μνειάν νέας τειχίσεως ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὰ ἐξῆς δὲ λέγει περὶ τούτου ὁ Προκόπιος: Ταῦτα διαπεπραγμένους Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς, ἐπεὶ τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις ἀπάσας ἀτειχίστους ἐμάνθανεν εἶναι, λογισάμενος, ὅτι δὴ οἱ πολλοὶ τετρίψεται χρόνος, εἰ κατὰ μιᾶς ἐπιμελοῖτο, τὸν ἰσθμὸν ὅλον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐτειχίσατο, ἐπεὶ αὐτοῦ τὰ πολλὰ καταπεπτῶκει ἤδη. Φρούρια δὲ ταύτῃ ἐδείματο καὶ φυλακῆρια κατεστήσατο. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ ἄβαστα τοῖς πολεμίοις ἅπαντα πεποίηκεν εἶναι τὰ ἐν Πελοποννήσῳ χωρία, εἰ καὶ τι ἐς τὸ ἐν Θερμοπύλαις ὄχυρωμα κακουργήσοιεν². Προεκάλεσε δὲ τὴν τείχισιν ταύτην ἀφ' ἐνδὸς μὲν ἢ πρὸ μικροῦ ἐπελθοῦσα ἐκ σεισμῶν βλάβη τῆς Κορίνθου³, ἐξ ἧς πιθανώτατα ἔπαθε καὶ ὁ περίβολος τοῦ ἰσθμοῦ, ἀφ' ἐτέρου δ' ἢ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Οὐννων ἀμύνης. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γότθου χρονογράφου Ἰορ-

¹ Ζωσίμου ἐκδ. Βόννης σ. 254, 1. Πρβλ. *Hertzberg* ἐνθ' ἀν. σ. 395. Ἑλλ. μεταφρ. *Καρολίδου* σ. 487.

² *Προκοπίου* Περὶ κτισμάτων ἐκδ. Βόννης σ. 273, 6 κ. ἐ. Πρβλ. *Λαοντίου Χαλκοκονδύλη* ἐκδ. Βόννης σ. 184, 9.

³ *Προκοπίου* Περὶ κτισμάτων σ. 272, 19. Πρβλ. *Προκοπίου* Ἀπόκρυφος Ἱστορία ἐκδ. Βόννης σ. 112, 1.

δάνου¹ οἱ Οὐννοι κατέστρεψαν τὴν Κορίνθον κατὰ τινὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν, ἣν οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ὀρίζουσι συμβῆσαν τῷ 539 ἢ 540², πρέπει νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι μετὰ τὴν μέχρι Κορίνθου προχώρησιν τῶν Οὐννων ἐκείνην καὶ χάριν ἀποφυγῆς νέων ἐπιδρομῶν ἐτείχισεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν ἰσθμὸν. Διὸ δὲν εἶνε ὀρθὰ ὅσα λέγει περὶ τῶν λόγων τῆς τειχίσεως ἐκείνης ὁ Φραντζῆς: Ἐν δευτέρῳ δὲ κτισθὲν ἦν παρὰ τοῦ ἐν βασιλευσάν ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, οὐχ ὑπὲρ ἀνάγκης (ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδὸν εἶπεῖν τὸν κόσμον ἅπαντα ὑπέταξε), ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλόν· ἐπεὶ καὶ ἄλλας ἐτέρας κτίσεις καὶ οἰκοδομὰς ἐποίησε, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν καλλωπίζων, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἡ κτίσις τοῦ ἰσθμοῦ³.

Ὁ δὲ σεισμὸς ὁ καταστρέψας συμφώνως πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προκοπίου τὴν Κορίνθον βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνακτίσεως τοῦ περιόλου τοῦ ἰσθμοῦ εἶνε πάντως οὐχὶ ὁ ἄλλως κλονήσας αὐτὴν ἰσως σεισμὸς τοῦ 521⁴, ἀλλ' ὁ αὐτόχρημα καταστρεπτικὸς τοῦ 551⁵. Ἄρα βραχὺν χρόνον μετὰ τοῦτο τὸ ἔτος πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἀνακτισθὲν τὸ τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ.

Ἐπιμελήθη δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κτίσεως τοῦ ἰσθμοῦ ἀνὴρ καλούμενος Βικτωρίνος. Μανθάνομεν δὲ τοῦτο ἐξ ἐπιγραφῆς, ἣν εἶχε περισώσει χρονικὸν σημεῖωμα ἐν κώδικι τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατω-

¹ § 3.

² *Muralt* I, σ. 180, 39. *Essai de Chronographie Byzantine*.—*Lebeau-Martin* Histoire du Bas-empire Tόμ. II' σ. 475.—*Hopf* Geschichte Griechenlands ἐν Ἑγκυκλοπαιδείᾳ *Ersch* καὶ *Gruber* Tόμ. V' σ. 80.—*Hertzberg* ἐνθ' ἀν. Tόμ. I' σ. 550. Ἑλλ. μεταφρ. *Καρολίδου* σ. 669.

³ *Φραντζῆ* ἐκδ. Βόννης σ. 96, 13 κ. ἐ. Ἀντὶ τῶν λέξεων καὶ ἡ κτίσις τοῦ ἰσθμοῦ τὸ παρ' ἐμοὶ χειρόγραφον τοῦ Φραντζῆ (Νέου Ἑλληνομνημῶνος Tόμ. Β' σ. 366) ἔχει καὶ τὸ κτίριον τοῦ ἰσθμοῦ, μεθ' ὃ ἐπιτεταμένη ἢ λέξις ἀνακτισθῆναι.

⁴ *Θεοφάνους* ἐκδ. Βόννης σ. 96, 13 κ. ἐ.

⁵ *Προκοπίου* Περὶ κτισμάτων σ. 272, 19. Πρβλ. Ἱστοριῶν Β' (Γοτθ. πολ.) σ. 594, 19 κ. ἐ. Πρβλ. *Julius Schmidt* Studien über Erdbeben. Ἐν Λειψζ. 1879 σ. 152 κ. ἐ.

τέρω. Τὴν ἐπιγραφὴν δὲ ταύτην, ἀποκειμένην νῦν ἐν Νέῳ Κορινθῷ πρὸ τοῦ δημαρχείου, εὐρῶν ἐξέδωκε τῷ 1893 ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ἀνδρέας Σκιᾶς. Ἐχει δὲ πανομοιότη-
πως ὡδε¹.

† ΦΩΣΕΚΦΩΤΟΣΘΕΟΣ
ΑΛΗΘΙΝΟΣΕΚΘΕΟΥΑΛΗΘΙΝΟΥ
ΦΥΛΑΞΗΤΟΝΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝΚΑΙΤΟΝ
ΠΙΣΤΟΝΑΥΤΟΥΔΟΥΛΟΝ
ΒΙΚΤΩΡΙΝΟΝΑΜΑΤΟΙΣ
ΟΙΚΟΥΣΕΙΝΕΝΕΛΑΔΙΤΞΚΘΕΩΝ
ΖΩΝΤΑΣ†
ΦΥΛΑΞΗ

Ἡκολούθησε δὲ ὁ Βικτωρίνος, ἀνακτίζων τὸ τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πιθανῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχαίου περιβόλου, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα μετεχειρίσθη καὶ ἀρχαίους λίθους ἐκ τῶν χαμαὶ περικειμένων. Τὸ δὲ ὅλον μῆκος τοῦ νέου περιβόλου ἦτο τεσσαράκοντα σταδίων. Διὸ βλέπομεν λέγοντα τὸν Προκόπιον τάδε: "Ὅτε γὰρ Κοισαῖος κόλπος ἀπολήγων ἐς τὸ Δέχαιον, ἵνα δὴ Κορινθίων ἢ πόλις ἐστίν, ἐν μέτρῳ τεσσαράκοντα σταδίων μάλιστα, ποιεῖται τὸν ταύτη ἰσθμόν. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει βεβαίως ἀνάμνησις καὶ ἐπιανάληψις τῶν λεγομένων ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, λέγοντος: οἱ Πελοποννήσιοι ὠχύρουν τὸ τεῖχος διατεῖνον ἐπὶ σταδίους τεσσαράκοντα ἀπὸ Λεχαίου μέχρι Κεγχρεῶν". Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Κούρτιος, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ τε Λεχαίου καὶ τῶν Κεγχρεῶν τὰ ὀνόματα πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν². τοῦτ' αὐτὸ δὲ πρέπει νὰ εἰπωμεν καὶ

¹ Ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1893 σ. 123. Ἴδε αὐτὴν καὶ ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Α' σ. 269.

² Διοδώρου Σικελιώτου XI, 16.

³ Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 596 σημ. 92.

περίειον τεεχαίου παρὰ τῷ Προκοπίῳ, διότι πάντως τὸ ἰουστινιανὸν τοῦ Λίχου δὲν ἐξετείνετο μέχρι αὐτοῦ, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς αὐτὸν τὸν ἰσθμόν. Ἄν δὲ ταῦτα ἔχωσιν ἀκριβῶς, τὸ μῆκος τοῦ τεύχους δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς ἕξ μίλια, ἐντεῦθεν δὲ γίνεται δῆλον, ὅτι δὲν ἐπεχωρίαζεν ἤδη ἐπὶ τῶν ἰουστινιανείων χρόνων τὸ ὄνομα Ἑξαμίλιον, ὅπερ βλέπομεν φέροντα πολλῶ ὕστερον τὸν ἰσθμόν¹.

Μετὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς οὐδεὶς γίνεται πλέον λόγος περὶ τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀπαξ δὲ μόνον βλέπομεν γινομένην μνείαν αὐτοῦ, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα τῷ 881 κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν ἀγῶνας ὑπὸ τοῦ δρουγγαρίου Νικήτα τοῦ Ὠορύφα διὰ τοῦ ἰσθμοῦ ὑπερνεωλκήσεως τῶν πλοίων τοῦ βυζαντιακοῦ στόλου ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου εἰς τὸν Κορινθιακόν². Ἐποιήσατο δῆλα δὴ ὁ Ὠορύφας νέαν χρῆσιν τοῦ ἀρχαίου διόλκου ἢ μᾶλλον ἐπανελάβε τὸ ἀρχαῖον σύστημα, καὶ ἔτι καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρα ἐπραξε κατὰ τὸν ἰσθμόν τοῦ Σουέζ, ὑπερνεωλκήσασα δι' αὐτοῦ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον³.

Κατὰ δὲ τὸ μακρὸν τοῦ χρόνου διάστημα τὸ διεληθὲν ἀπὸ τῆς

¹ Οὐδεμίαν βεβαίως σχεῖν πρὸς τὸν ἰσθμόν ἔχει Βασίλειος ὁ Ἑξαμίλιος ὁ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παρφυρογεννήτου στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν, περὶ οὗ ἴδε Χρονογραφίαν ἀρχομένην ὅπου ἔφησε Θεοφάνους (Theophanes Continuatus) σ. 452, 20. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνώνυμος ταπεινὸς μνηστολόγος Ἑξαμίλιος ὁ συνομογραφόμενος ἐν τῷ Ἰόμμῳ δι' οὗ κατεδικάσθησαν ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος (Cod. Theol. Graecus Βιέννης 501, XVI πρὸς Lambecius Commonitorium de augustissima bibliotheca Caesarea Vindobonensi ἐκδ. Kollar Τόμ. Β' σ. 422) εἶνε ἄσχετος ὅπως πρὸς τὸν ἰσθμόν, ὡς ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Θράκῃ Ἑξαμίλιου τοῦ ἐπέχοντος τὸν τόπον τῆς ἀρχαίας Λυσιμαχίας. Πρὸς. Κανόνας τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου παρὰ Ἰάλλῃ - Ποιτῆ (Ἐκτύπημα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων Τόμ. Γ' σ. 284). — Parthey Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae episcoporum. Ἐν Βερολίῳ, 1866. σ. 103, 55.

² Κωνσταντίνου Παρφυρογεννήτου Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν (De adm. imperio) ἐκδ. Βόννης σ. 130, 11. — Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 227, 20. — Ζωναρᾶ XV, 21. — Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 98, 20.

³ Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀντωνίου 69. Πρὸς. Π. Λάμπρου Μικταὶ σελίδες σ. 321.

βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ περίβολος τοῦ Ἰσθμοῦ εἶχε καὶ πάλιν καταρρεύσει. Ἀνυπεράσπιστος δὲ μείνασα ἡ Πελοπόννησος εἶχε γείνει ἔρμαιο τῶν ξένων κατακτητῶν. Ἄλλ' ὅτε, παρακμασάσης τῆς φραγκικῆς ἐν τῇ χειρσονήσῳ ἀρχῆς καὶ ἰδρυθέντος ἐν αὐτῇ τοῦ δεσποτάτου, ἤρχισεν ἀναρρωνύων ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Πελοποννήσῳ, οἱ δεσπότες αὐτῆς Παλαιολόγοι τῶν πρώτων αὐτῶν μελημάτων ἐθεώρησαν τὴν ἀνάγκησιν τοῦ Ἰσθμοῦ. Παρίστατο δ' ἀπαραίτητος αὐτοῦ ἀνάγκη ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπιδρομῶν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων τελευτῶντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος. Ἄλλ' ἐπὶ τινὲς ἔτη δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη σοβαρὰ σκέψις περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου. Τοῦτο μὲν ὁ δεσπότης Θεόδωρος Α' Παλαιολόγος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουῆλ, περισπᾶτο ὑπὸ ἀγῶνων πρὸς στερέωσιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς καὶ ἀμυναν ἀπὸ τῶν κατεχόντων τὴν Ἠλιὴν Ναβαρραίων, τοῦτο δ' εὐρίσκετο εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἐρίδας πρὸς τοὺς Βενετούς, ἀξιοῦντας τὴν εἰς αὐτοὺς παράδοσιν τοῦ Ἄργους. Τέλος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Κόρινθος ἢ ἐν ἀμέσῳ γειτονία τοῦ Ἰσθμοῦ κειμένη δὲν κατείχετο ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, ἀλλ' ἦτο προικῶν κτήσις τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ Καρόλου Τόκκου, παλατίνου κόμιστος Κεφαλληνίας καὶ Λευκάδος, ἔχοντος σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Φλωρεντίνου δυνάστου τῶν Ἀθηναίων Νερίου Α' Ἀτζαϊώλη. Ὅτε δὲ τέλος ὁ μὲν Τόκκος ἐπείσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν σύγγαμβρον τὴν Κόρινθον τῷ 1395, ἡ δὲ Βενετία, κατέχουσα ἤδη τὸ Ναύπλιον, εὐρίσκετο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς εἰς αὐτὴν παραχωρήσεως καὶ τοῦ Ἄργους, ἣτις καὶ ἔγεινε τὸν Μάρτιον τοῦ 1396, ὁ Θεόδωρος ἠξιώθη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ αὐτῆς τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρὰ τῆς Βενετίας τῆς ῥητῆς διαβεβαιώσεως, ὅτι ἔμελλεν αὕτη νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Ἰσθμοῦ. Πράγματι ἡ βενετικὴ πολιτεία, οἶονεὶ παρέχουσα ἀντιστάθμισμα διὰ τὴν ἐπικειμένην παράδοσιν τοῦ Ἄργους, ὑπεσχέθη, τοῦθ' ὅπερ καὶ εἰς αὐτὴν ἐκείνην συνέφερε χάριν ἐξασφαλίσεως τῆς νέας αὐτῆς γειτονι-

κῆς εἰς τὸν Ἰσθμὸν κτήσεως καὶ τῶν ἀπωτέρων ἐν Κορώνῃ καὶ Μεθώνῃ βενετικῶν ἀποικιῶν, οὐ μόνον νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν τείχισιν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμετάσχῃ τῆς φυλάξεως τοῦ κτισθησομένου περιβόλου. Ἐπηγγείλαντο δὲ οἱ Βενετοὶ καὶ αὐτὴν τὴν σύμπραξιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ναβαρραίων Πέτρου Σουπερανοῦ τοῦ ἀξιοῦντος τὴν προσωνομίαν ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, ὅστις ἐτύγχανε τῆς προστασίας τῆς βενετικῆς πολιτείας¹.

Ἄλλὰ παρὰ τὰ συμφωνηθέντα τὸ τεῖχος δὲν ἤρχισεν οἰκοδομοῦμενον, καὶ οἱ Τούρκοι στρατηγοὶ Ἑβρενὸς βέης, ὁ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλούμενος Βρανέζης, καὶ Γιαγούπ πασσᾶς ἠδυνήθησαν νὰ εἰσελάσωσιν ἀκώλυτοι εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ 1397. Οἱ δὲ τοιοῦτοι κίνδυνοι ἤρχισαν πείθοντες πάντας τοὺς ἐν Πελοποννήτῳ κυριαρχοῦντας, ὅτι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἦτο ἡ τείχισις τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὅτε δὲ ὁ δεσπότης Θεόδωρος ἤρχισε διαπραγματευόμενος πρὸς τοὺς ἐν Ῥόδῳ Ἰωαννίτας ἱππότητας περὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀπεμπολήσεως τῆς Κορίνθου τῷ 1400, ἐδήλωσε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος Σουπερανοῦς τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην μεταβίβασιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἱππότητας, οὐ μόνον ὑπεσχέθη νὰ ὑπάρξῃ φίλιος αὐτῶν γείτων, ἀλλὰ καὶ συνωμολόγησεν, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν τείχισιν τοῦ Ἐξαμιλίου². Παρουσιάζεται δὲ ἤδη τοῦτο τὸ ὄνομα, ὅπερ πρέπει νὰ ποδεχθῶμεν ἐπικρατῆσαν μεταξὺ τῶν Ἰουστινιανείων χρόνων καὶ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος τελευτῶντος.

Ὁμολογηθείσης δὲ τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς εἰς τοὺς Ῥοδίους ἱππότητας πωλήσεως τῆς Κορίνθου, προσετέθησαν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν τείχισιν τοῦ Ἰσθμοῦ χάριν ἀσφαλείας τῆς νέας αὐτῶν κτήσεως. Διὸ τὸν Μάιον τοῦ 1401 ἀπεσταλμένος τοῦ δεσπότη Θεοδώρου πρὸς τὴν βενετικὴν πολιτείαν,

¹ Ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βενετίας Misti Τόμ. XI, III φ. 320α, 346β. Πρβλ. *Hopf* Griechenland im Mittelalter ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ *Erseh* καὶ *Gruider* Τόμ. 86 σ. 61.

² *Hopf* ἐν' ἀν. σ. 66.

ἔχων ἐντολὴν πρὸς τοὺς ἄλλοις νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτῆς περὶ τῆς τειχίσεως ταύτης, ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ νὰ ἔλθωσι χάριν τούτου τοῦ ζητήματος καὶ ἴδιοι ἀπόστολοι τοῦ δεσπότη ὡς καὶ τῶν Ῥοδίων ἱπποτῶν. Διὸ ἡ βενετικὴ σύγκλητος ἐψήφισε τῇ 6 Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου νὰ δοθῇ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον ἐκεῖνον τοῦ Θεοδώρου ἡ ἀπάντησις, ὅτι, ἀφ' οὗ ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν ἴδιοι ἀπόστολοι, δὲν ἐπείγει νὰ λεχθῇ ἢ συζητηθῇ τι περὶ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν προτάσεων τῶν ἐλευσομένων θέλει δοθῇ ἡ προσήκουσ' ἀπάντησις. Τὸ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀναφερόμενον μέρος τῆς ἀποφάσεως τῆς βενετικῆς συγκλήτου ἔχει ὧδε: Ad partem secundam in qua facit mentionem quod oratores dieti domini sui principis (τοῦ Θεοδώρου) et fratrum de Rodo venturi sunt de brevi ad nostram presentiam pro facto Heximilii quam clausuram omnes cognoverant et cognoscunt esse conservationem et securitatem illius patrie etc; respondeatur quod postquam oratores predicti venturi sunt, non expedit quod aliquid dicatur vel ratiocinetur de materia predicta, advenientibus autem eis, nos audiemus eos, et postea dabitur responsio secundum eorum propositionem, prout nobis honestum et rationabile apparebit¹. Τὸ δὲ πρῶτον μέρος τῆς ἀποφάσεως ταύτης παρανοήσας ὁ Γρηγορόβιος ἔγραψεν, ὅτι ἤδη ὁ Θεόδωρος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Βενετῶν, εἶχεν ἀρχίσει τὴν τειχοδομίαν².

Ἄποια δὲ ἡ ἐκβάσις τῆς ἀναβληθείσης συσκέψεως περὶ τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ, ἀν πράγματι ἐστάλησαν εἰς Βενετίαν οἱ ἀναιμενόμενοι χάριν αὐτῆς εἰδικοί πρέσβεις, ἀγνοοῦμεν. Ἐν δὲ μόνον εἶνε βέβαιον, ὅτι τὸ ζήτημα παρειλκύσθη ἐπὶ ἔτη ἰκανὰ χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τείχισις τοῦ ἰσθμοῦ.

Ἐν τούτοις δὲ κατὰ τὰ ἔτη, καθ' ἃ ὁ Θεόδωρος ἐμελέτα καὶ παρεσκεύαζε τὴν πολυδάπανον οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους, προέβη

¹ Σάθα Μνημεία Ἑλληνικῆς ἱστορίας Τόμ. Β' σ. 30.

² Gregorovius Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter Τόμ. Β' σ. 279.

Ἑλλ. μεταφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 283.

πιθανῶς εἰς ἐπισκευὰς τῶν τειχῶν αὐτῆς τῆς πόλεως Κορίνθου, κειμένης ἐνθα καὶ ἡ ἀρχαία πόλις ὑπὸ τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἐχομεν τοῦλάχιστον ἐν τῷ Μοναχείῳ κώδικι 131, φ. 71^a, ὅστις κατὰ τινα ἐν φ. 353^a σημειῶσιν ἐγράφη Die 14 martii 1549 μαρτίου 14 εἰς τὴν Κρήτην. In Candia, ἐπίγραμμα φέρον τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε: Μάρκου μοναχοῦ. στίχοι εἰς τὴν Κόρινθον¹ καὶ εἰς τὴν στήλην: τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου τοῦ δεσπότη τοῦ πορφυρογεννήτου: Εἰς τὴν πύλην τῆς Κορίνθου. Καὶ τίς μὲν ὁ συντάξας τὸ ἐπίγραμμα μοναχὸς Μάρκος δὲν γινώσκουμεν ἄλλα δὲν εἶνε ὄλως ἀπίθανον νὰ εἶνε Μάρκος ὁ Εὐγενικός ὁ κατόπιν γενόμενος μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ ὡς τοιοῦτος παραστὰς τῷ 1431 εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον. Φέρεται δὲ ὑπὲρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ Ἐκφρασις Κορίνθου. Καὶ εἶνε μὲν πιθανώτερον, ὅτι αὕτη εἶνε ἔργον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ νομοφύλακος Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀπίθανον νὰ ἐπεσκέφη τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Μάρκος, ὅτε ἦτο ἔτι μοναχός. Ἄν δ' οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, ὁ μόνος δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ὁ κατὰ τὸ ἐπίγραμμα ἐπισκευάσας τὴν πύλην τῆς Κορίνθου, καταστραφεῖσαν ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, οὗ καὶ τὸ ἄγαλμα ἰδρύθη ἐπ' αὐτῆς, δύναται νὰ εἶνε ὁ Θεόδωρος Α'. Καὶ ἄλλως δ' εἶνε πιθανόν, ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἀνακαινίσας τὴν πύλην ταύτην. Ἴσως δὲ καὶ τὰ τείχη τῆς Κορίνθου, καὶ παρασχῶν ταύτην τὴν ἐπισκευὴν ὡς εἰςβατήριον δωρεάν εἰς τὴν πόλιν, ἦν αὐτὸς παρέλαβε παρὰ τοῦ Καρόλου Τόκκου, ἐφ' ᾧ ἰδρύθη ἐπὶ τῆς πύλης καὶ ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ. Εἶνε δὲ τὸ ἐπίγραμμα γεγραμμένον καταλογάδην εἰς τέσσαρα κῶλα (στ. 1-4: Ἀσπεως-δεσπότης, στ. 5-9: χειρὶ-λέγον, στ. 10: ἄλλοστον-χρόνους, στ. 11-12: σκοπεῖ-κλέος), καὶ ἔχει ὧδε:

¹ Καθὼς ἀνίγνω Κορίνθων ὁ Hardt Catalogus codicum manuscriptorum graecorum bibliothecae regiae Bavaricae Τόμ. Β' σ. 86, ἐγράψας μόνον τὴν ἐπιγραφὴν.

² Ἐν τῷ κώδικι στήλην.

Νέος Ἑλληνομνήμων

"Αστερος τήνδε πύλην ἄθρει μοι ξένε,
ἦν ποτε, φεῦ τῆς τροχαλοπεπρωμένης,
χερσὶν ἀλουῖσαν Ἰταλῶν ἐσπερίων
ἀνάκτων γόνος, πορφυρανθῆς δεσπότης

5 χειρὶ σθεναρᾶ καὶ φρενῶν βάθει πλέων
ἀντιμετῆξεν εἰς φορὰς παλινδρόμους·
καὶ γε θεσπίσας ἐξ ὕψους διανοίας
τὸ σφόν οὕτως ὑπερθεῖν ἐγράφη βρέτας,
λόγοις ἀθέκτοις θεαταῖς πᾶσι λέγον

10 ἄληστον αὐτοῦ μνήμην εἰς μακροὺς χρόνους.
Σκόπει τε λοιπὸν ὅσον οὗτος ἐν βίῳ
λαμπρὸν ἀπηνέγκατο πάμμεγα κλέος.

Ἡ δ' ἐπὶ μακρὸν ἀναβληθεῖσα τείχισις τοῦ Ἰσθμοῦ κατωρ-
θώθη τέλος μόλις τῷ 1413, ὅτε ὁ Μανουήλ Παλαιολόγος μετὰ
τὴν ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπιστροφήν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπο-
λιν, ἐπωφελούμενος τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ, βραχὺν
χρόνον μετὰ τὴν ἧτταν καὶ ζώγρησιν αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἄγκυραν
τῷ 1402 ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ἐπελοῦσαν εἰρήνην πρὸς τὸν
Μωάμεθ Α', εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαρρυθμίση τὰ τῆς Πελο-
ποννήσου, στηρίζων τὴν ἐν αὐτῇ ἀρχὴν τοῦ ἰδίου υἱοῦ Θεοδώ-
ρου Β' τοῦ διαδεχθέντος ὡς δεσπότης τὸν ἐν ἔτει 1407 θανόντα
θεῖον Θεόδωρον Α'.

Περὶ δὲ τῆς τειχίσεως τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς γενομένης ὑπο τοῦ
Μανουήλ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔχομεν ἱκανὰς πηγὰς. Καὶ πρῶ-
τον ὁ Φραντζῆς μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς τάδε: Ἐν δὲ τῷ Ἰουλίῳ
μηνὶ ἑπτακ' (= 1413) ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς
κύρ Μανουήλ. Ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπῆρεν αὐτὴν

1. Ἄστεως τὴν δὲ	ἄθροισμένοι	2. ἦν ποδὶ	φευκτῆς	Μή
τοὶ γραπτέον	τροχαλῆς	πεπρωμένης;	3. ἀλουῖσαν	ἐπερίων
πορ				
4. φουρανθῆς	5. στεναρᾶ	βαθῆ	πλέων	6. αὐτῇ μετ-
οἴξε	Μή	τοὶ γραπτέον	μᾶλλον	αὐθις μετῆξεν;
σπῆσας	διανίας	9. λέγων	11. τὲ	οὕτως
			12. πᾶν	μέγα

ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ἑπτακ' (= 1413) ἔτους· καὶ αὐθις
ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶτα εἰς τὸν Μωρέαν, ἔνθα ὠκο-
δόμησε τὸ Ἑξαμίλιον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ὅπου καὶ ἐν ἑτέροις
καιροῖς ἀκοδομήθη, ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς περάσας
ἐκ τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μυριαριθμητοῦ ἐκείνου στρατοῦ ἤρχετο
κατ' αὐτῶν. Εἶτα διὰ τὸ μακρὸς τοῦ καιροῦ τὸ τὰ πάντα δα-
μάζον καὶ ἀνεπιμέλητον ἀπεθῆν διεφθάρη· ἐκ δευτέρου δὲ κτι-
σθῆν ἦν παρὰ τοῦ ἐν βασιλευσιν ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστι-
νιανοῦ, οὐχ ὑπὲρ ἀνάγκης (ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδὸν εἶπεῖν τὸν
κόσμον ἴπαντα ὑπέταξε), ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλόν· ἐπεὶ
καὶ ἄλλας ἐτέρας κτίσεις καὶ οἰκοδομὰς ἐποίηε, τὴν Ῥωμαίων
ἀρχὴν καλλωπίζων, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἡ κτίσις τοῦ Ἰσθμοῦ. Προς-
τάξας ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἐν τινι καιρῷ καὶ ὁ πατριάρχης
Νικήτας ὁ ἐπονομαζόμενος Ὀρειφᾶς τὰς νῆας ἤγουν τὰς τριή-
ρευ· τὰς Ῥωμαϊκὰς διὰ τῆς ξηρᾶς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκ τῆς ἑλλαδι-
κῆς θαλάττης εἰς τὴν δυτικὴν περάσας τοὺς Κοῖτας Ἀγαρη-
νοὺς ἐτροπώσατο¹.

Καὶ κατωτέρω δὲ διὰ τῶν ἐξῆς περιγράφει ὁ Φραντζῆς λε-
πτομερῶς τὰ τῆς τειχίσεως: Τῷ ἑπτακ' ἔτει, Μαρτίου ιγ' ὁ βα-
σιλεὺς ἀπέσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν ὀνομαζομένων
καὶ τῇ ὀγδόῃ Ἀπριλλίου ἤρξατο ἰνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδο-
μεῖν αὐτὸν δὴ τὸν Ἰσθμόν, οὐ πέρα ἔστι τὸ μῆκος ἢ μᾶλλον εἰ-
πεῖν τὸ εὖρος ἐκ μιᾶς θαλάττης εἰς τὴν ἑτέραν ὀργυῖαις τρις-
χιλίαις καὶ ὀκτακοσίαις² τὸ δὲ μακρὸς ἐκ τῆς χέρσου τῆς
Ἑλλάδος ἦτοι τῆς Ἀττικῆς γῆς μετὰ τὸ καταβῆναι τὴν τρα-
χεῖαν ὁδὸν τὴν λεγομένην Πλάγιον κακόν, ἕως τῆς πεδιάδος
κάτωθεν φθάσαι, ἐν ᾧ τόπῳ ἦν κτισθέντα τὰ τείχη ταῦτα τοῦ
Ἰσθμοῦ, στάδια τριάκοντα³. Ἀπὸ δὲ τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ
ἕως τῆς Κορίνθου τοῦ⁴ ὑπὲρ νεφέλας φρουρίου βουνῶν καὶ

¹ Φραντζῆς ἰκδ. Βόννης σ. 96,4 κ. ε.

² Ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ χειρογράφῳ ὀργυῖαι τριςχιλῖαι καὶ ὀκτακόσμιαι.

³ Ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ χειρογράφῳ στάδια τριάκοντα καὶ...

⁴ Ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ χειρογράφῳ τῶν.

τοῦ Ἰσθμοῦ τέλος στάδια ὑπάρχουσι πολλά ¹. Ἔοικε δὲ ἡ Πελοπόννησος πλατάνου φύλλῳ εἰς πάντα, τοῦ δὲ φύλλου τὸ καῦλος ὁ Ἰσθμὸς ἐστίν. Ἀνέστησε δὲ πύργους ² ἐν αὐτῷ ἑκατὸν πενήκοντα καὶ τρεῖς. Καὶ ἐν τινι μαρμάρῳ εὖρον γράμματα γεγραμμένα λέγοντα οὕτως· «φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν δούλον αὐτοῦ Βικτωρίνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας, τοὺς ἐκ θεοῦ ζῶντας ³.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀξία λόγου εἶνε πλήν τῶν λέξεων τοὺς ἐκ θεοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπιγραφῆς, ἀνθ' ὧν ὁ λίθος ἔχει ΤΧΚΤΘΕΩΝ ⁴, ἡ ἐσφαλμένη χρονολογία σπικγ', ἀνθ' ἧς ὁ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου κώδιξ τοῦ Φραντζῆ ⁵ ἔχει ὀρθῶς σπικγ'. Ἄλλ' ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις κώδιξι τοῦ Φραντζῆ ἐφέρετο ἡ χρονολογία αὕτη ἐσφαλμένη, ξενίζουσα ἐνίοτε τοὺς ἀναγνώστας τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ, προβαίνοντας εἰς διόρθωσιν αὐτῆς, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς μέρος ἀνεκδότου χρονικοῦ σημειώματος, περιλαμβανομένου ἐν τῷ κώδικι 615 φ. 94^a τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει εὐαγοῦς μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, εἰλημμένον δὲ πάντως ἐκ τοῦ Φραντζῆ κατ' ἐπιτομήν· Ἔτους σπικγ' ἀπριλλίου ιη' ὁ βασιλεὺς κῦρμανουήλ ἤρξατο καθαίρειν καὶ οἰκοδομεῖν αὐτὸν τὸν Ἰσθμὸν, οὗπερ ἐστὶ τὸ μῆκος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ εὖρος ἐκ μιᾶς θαλάττης εἰς τὴν ἑτέραν ὀργλαῖς τρισχίλιαις καὶ ὀκτακόσiais. Ἔοικε δὲ ἡ Πελοπόννησος πλατάνου φύλλον εἰς πάντα, τοῦ δὲ φύλλου τὸ καῦλος ὁ Ἰσθμὸς ἐστίν· ἀνέστησε δὲ πύργους ἐν ἑαυτῷ ἑκατὸν πενήκοντα καὶ τρεῖς, καὶ ἐν τινι μαρμάρῳ εὖρων γράμματα γεγραμμένα λέγοντα οὕτως· φῶς ἐκ φωτὸς θεὸς ἀληθινὸς, ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, φυ-

¹ Ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ χειρογράφῳ μετὰ τὴν λέξιν στάδια ἔπεται κενόν. . . .

² Ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ χειρογράφῳ τείχους.

³ Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 107, 19 κ. ἐ.

⁴ Ὁ Φραντζῆς εὐκολον ἦτο νὰ πλανηθῇ ἀναγνούς τὸ δεύτερον ὡς Ε τὸ Γ τὸ τελικὸν τοῦ ΤΧΚ καὶ παραβλέψας τὸ ἄνωθεν τῆς ἀνορθογραφίας, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Σκιαῖ ("Ἴδε ἀνωτέρω σ. 38), γεγραμμένης λέξεως ΘΕΩΝ μικρὸν Τ.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 269.

λάξει τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν μετὰ τῶν πιστῶν δούλων αὐτοῦ Βικτωρίου καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας τοὺς ἐκ θεοῦ ζῶντας.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Φραντζῆ· ὁ δὲ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖται τὰ τῆς τειχίσεως· Διὸ καὶ Ἐμμανουήλ ὁ Βυζαντίου βασιλεὺς ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφικόμενος τὸν τε Ἰσθμὸν ἐτείχισε, καὶ τοὺς Πελοποννησίους αὐτοῦ μεταπεμφάμενος, ἐπειδὴ ἐτείχισε τὸν Ἰσθμὸν. Ὁ δὲ Ἰσθμὸς οὗτος ξύμπασαν τὴν Πελοπόννησον, ὥστε νῆσος γενέσθαι, διείργει, ἐς δύο καὶ τεσσαράκοντα σταδίους ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν καθήκων, καθ' ὃν διὴ χωρὸν καὶ Ἰσθμια ἐτελεῖτο τοῖς Ἑλλησι. Διήκει δὲ ἀπὸ Κορίνθου πόλεως σταδίους πέντε καὶ εἴκοσι. Τοῦτον τὸν Ἰσθμὸν ἐλαύνοντος Ξέρξεω τοῦ Δαρείου ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἐτείχισαντο Πελοποννήσιοι, διακωλύειν βουλόμενοι μὴ παριέναι εἴσω τῆς Πελοποννήσου τὸν βάρβαρον. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς τὸ δεύτερον ἐτείχισε. Καὶ οὗτος δὴ, ὡς εἰρηναῖα αὐτῷ πρὸς Μεχμέτη τὸν Παιαζήτεω, ἐς Πελοπόννησον ἀφικόμενος τὸν τε ἀδελφὸν αὐτοῦ καθίστη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν Ἰσθμὸν ἐτείχισεν, ὥστε αὐτῷ τελέσαι τοὺς Πελοποννησίους ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ φυλακὴν χρήματα. Προηγόρευε μὲν οὖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν συλλέγεσθαι οἱ δὲ ἐπέθοντο, καὶ συλληχθέντες ἐτείχιζον, συμβαλλόμενος ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ¹.

Ἄλλὰ καὶ παρ' ἄλλου συγγραφέως, τοῦ Μάζαρι, ἐν τῇ Ἐπιδημῖα τοῦ Ἄδου φέρονται τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ· Εἶτα μέχρι καὶ Θεσσαλονίκης τοῦ τοιούτου ἐλθόντος καὶ τὰ ἐκεῖσε παντ' εἶδ' καὶ ὡς εἰκὸς διαθεμένου, ἐπανῆκε μετὰ τῆς τοιαύτης δυνάμεως καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πέλοπος χείρων. Ἐπανῆκεν οὖν οὐ πρὸς θοίνην οὐδὲ θήραν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἀνεσιν καὶ πόνων ἀνακωχὴν τῶν πολλῶν καὶ γενναίων ἐκείνων ἔργων ὧν ἐν Θεσσαλονίκῃ

¹ Λαόνικου Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόννης σ. 183, 20 κ. ἐ.

καὶ Θάσω πεποίηκεν· ἀλλὰ τὸν ἀπ' αἰῶνος κατεσκαμμένον ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ βατὸν τεγγάνοντα τῷ βουλομένῳ παντὶ, ὃν οὐδ' ἐν ὑπνοῖς ὠνειροπόλησέ τις τῶν προτοῦ βασιλέων πρὸς τὸ τειχίσαι τε καὶ ταφρῶσαι, τοῦτον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν πέντε πρὸς ταῖς εἴκοσιν ἡμέραις μετ' ἐπάλλξεων καὶ πυργωμάτων τὸν τοιοῦτον τετείχικε περίβολον, καὶ σὺν αὐτῷ ἀνωκοδόμησε καὶ τὰ ἐν ἄκροις κατεσκαμμένα δύο πολίχνη εἰς φρουρὰν μὲν τῶν ἐνδὸν συναναστρεφομένων, λιμένα δὲ τῶν χειμαζομένων ἔξωθεν ὑπ' ἀνάγκαις βαρβαρικαῖς¹.

Εἰς ταῦτα δὲ προστίθεται τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Βραχέος χρονικοῦ τοῦ ἐκδεδομένου ἐν τῇ Βυζαντίδι τῆς Βόννης μετὰ τὸν Δούκαν· Τῷ ς' κγ' ἔτει ἦλθεν κύριος (ἐν τῷ κώδικι κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντιβολὴν κῶρ) Μανουὴλ ὁ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος καὶ ἔκτισεν τὸ Ἑξαμίλιον (ἐν τῷ κώδικι κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντιβολὴν ἕξαμή¹) μηνὶ Μαΐῳ καὶ μηνὶ Μαρτίῳ λ' ἡμέρα τοῦ μεγάλου Σαββάτου (ἐν τῷ κώδικι κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντιβολὴν σαβάτου) ἐπίασεν τοὺς ἄρχοντας τοῦ Μωραῖως². Αὐτὸ δὲ αὐτότατον τὸ σημεῖωμα τοῦτο (μόναι διαφοραὶ σαββάτου καὶ μωραῖως) εὐρηται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἐμοῦ ἐκγραφέντι Παρισιακῷ κώδικι 177³ φ. Α⁶.

Ἄλλὰ πλὴν τούτων πάντων ἔχομεν καὶ βραχὺ χρονικὸν σημεῖωμα περιλαμβανόμενον εἰς δύο κώδικας τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, γεγραμμένους ἀμφοτέρους τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Ἐκ τοῦ ἑτέρου δ' αὐτῶν ἔχει ἐκδοθῆ ἔκπαλαι ἐν τοῖς σημειώμασιν εἰς τὸ Πασχάλιον Χρονικόν³. Ἐξεδόθη δ' ἐν αὐτοῖς ex codice Regio, οὐ δὲν ἀναγράφεται ὁ ἀριθμὸς. Εἶνε δ' οὗτος ὁ κώδιξ ὁ φέρων νον ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων τὸν ἀριθμὸν 2622, ἔχων τὸ σημεῖωμα

¹ Boissonade Anecdota Graeca e codicibus Regiis. Ἐν Παρισίῳ, 1831. Τόμ. Β' σ. 177 κ. ε. — Ellissen Analecten der mittel- und neugriechischen Literatur. Ἐν Λειψία, 1860 Τόμ. Δ', α' σ. 242.

² σ. 517, 11.

³ Ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 254.

ἐν φ. 599⁶. Ἐκδίδω δ' αὐτὸ ἐνταῦθα μεθ' ἱκανῶν μὲν διαφορῶν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Πασχάλιῳ Χρονικῷ ἐκδόσεως, ἀλλ' ἀπαραλλάκτως ὡς φέρεται ἐν τῷ κώδικι ἐκ φωτογραφίας μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας σταλείσης μοι κατ' αἴτησίν μου ὑπὸ τοῦ κ. Ομοῦ. Ἐχει δὲ ὧδε· Ἐν ἔτει ς' κγ' ἰνδικτιῶνος η'⁵ μαρτίου κῶρ, ἡμέρα παρασκευῆ μεγάλη ἦλθεν ὁ βασιλεὺς ὁ μακαρίτης κύριος μανουὴλ ἐν τῷ λιμένι τῶν κεχρεῶν, καὶ τῇ η' ἀπριλλίου ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν τὸ ἑξαμίλιον¹ ὅπερ ἐν τὸ μῆκος (ἐκ τοῦ τὲ πρῶτον γραφέντος μῆκος) οὐργηῆς Γω² ἀνέστησε³ δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ρνγ'. Εὐρέθεισαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λαξευτὰ κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐν τῇ ἐλλάδῃ⁴ λέγοντα οὕτως· φῆς ἐκ φωτὸς θεὸς ἀληθηνὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα ἰουστινιανόν· καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ δοῦλον βικτορίνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐλλάδῃ οἰκούντας τοὺς ἐν θεῷ ζώντας.

Τὸ δ' αὐτὸ σημεῖωμα εὐρηται καὶ ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 1278 ἐν φ. 172⁶. Εἶνε δ' ἀπαραλλάκτον τῷ ἀνωτέρῳ πλὴν ὀλίγων ὀρθογραφικῶν διαφορῶν, ἃς ὑπεσημείωσα ἤδη. Τὸ αὐτὸ δὲ σημεῖωμα τέλος μετὰ τινῶν λεκτικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν διαφορῶν περιέχει τὸ βραχὺ χρονικὸν τὸ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ κώδικι 282 φ. 87⁶ κ. ε. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Διονυσίου.

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Μανουὴλ ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κεγχρεῶν τὸν Μάρτιον τοῦ 1415. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Φραντζῆν ἡ ἡμέρα τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἦτο ἡ 13 Μαρτίου, κατὰ δὲ τὸ παρισιακὸν χρονικὸν σημεῖωμα ἡ 29 Μαρτίου, μεγάλη Παρασκευῆ. Τῆς δὲ τειχίσεως ἑναρξίς ἔγεινε τῇ ὀγδόῃ Ἀπριλλίου, ὡς ὀλογράφως φέρεται παρὰ τῷ Φραντζῆ. Πρὸς τὴν αὐτὴν δὲ χρονολογίαν συμφωνοῦσιν ἀμφοτέρω τὰ πόγραφα τοῦ παρισιακοῦ χρονικοῦ σημειώματος. Ἡ δ' ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ

¹ Ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 1278 ἑξαμίλιον.

² Ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 1278 ὀργυιᾶς, Γω.

³ Ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 1278 ἀνέστησεν.

⁴ Ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 1278 ἐλλάδει.

Πασχαλίου χρονική γραφή κ' (= εἴκοσι) εἶνε παρανεγνωσιμένη ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι γεγραμμένου η' (= ὀκτώ). Τὸ δὲ μῆκος τοῦ τείχους ὁ μὲν ἀρχαῖζων Λαόνικος Χαλκοκονδύλης λέγει ἐκτεινόμενον εἰς τεσσαράκοντα καὶ δύο στάδια, ἐν διαφωνίᾳ πρὸς τὸ ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καὶ τοῦ Προκοπίου ἀναγραφόμενον μέτρον τεσσαράκοντα σταδίων, ὁ δὲ Φραντζῆς ἀνάγει εἰς ὀργυιᾶς τριςχιλίας καὶ ὀκτακοσίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ παρισιακὸν χρονικὸν σημείωμα. Ἄλλ' αἱ δύο αὗται μαρτυρίαι δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας. Ἄν ὀργυιᾶ νοῆται ἐνταῦθα ἢ αὐτὴ καὶ παρ' ἀρχαίοις, ἀντεστοίχει πρὸς τὸ ἑκατοστὸν τοῦ σταδίου ἄρα τριςχιλίας ὀκτακόσιαι ὀργυιαὶ ἀποτελοῦσι στάδια τριάκοντα ὀκτώ, ἐπειδὴ δ' ἕκαστον τούτων πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ πρὸς μέτρα 184,98, ἔχομεν ἐν ὄλῳ μέτρα 7028,24 ἀντὶ τῶν κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην 7769,16. Ἐξ ἑτέρου δὲ οὐδέτερος τῶν ἀριθμῶν τούτων ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἑξαμιλίου, ὅπερ ἔφερον ὁ ἰσθμὸς, διότι ἐξ μίλια ῥωμαϊκά, οἷα τὰ ὑποτιθέμενα ἐνταῦθα, ἀποτελοῦνται ἐκ μέτρων 10868,31· πλησιάζουσι δ' ὅμως ἀμφότεροι πρὸς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Boblay, ἀναβιβάζοντος τὸ μῆκος τοῦ ἀρχαίου τείχους εἰς 7310 μέτρα¹.

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς πύργους τῶν τειχῶν συμφωνοῦσιν ὁ Φραντζῆς καὶ τὸ παρισιακὸν χρονικὸν σημείωμα, ἐν οἷς οὗτοι λέγονται ἑκατὸν πενήκοντα τρεῖς· εἰς τούτους δὲ προσθέτει ὁ Μάζαρις καὶ τὰ δύο κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ περιβόλου ὑπὸ τοῦ Μανουήλ ἀνακτισθέντα φρούρια ὡς καὶ τὰς ἐπάλλξεις τοῦ τείχους. Ὁ αὐτὸς δὲ ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς περιβαλλούσης τὸ τεῖχος τάφρου².

Οὐδὲ παρατηροῦμεν μεταξὺ τοῦ Φραντζῆ καὶ τοῦ χρονικοῦ σημειώματος ταύτας μόνας τὰς ἤδη σημειωθείσας συμφωνίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν φράσιν ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν τὸ Ἑξαμίλιον συμφωνοῦσι καὶ περὶ τὴν ἀναγραφὴν τῆς

¹ Expédition de Morée σ. 37.

² Τειχίσαι τε καὶ ταφροῦσαι ἐν τε τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ καὶ κατωτέρῳ παρὰ Boissonnade ἐνθ' ἀν. σ. 179. Ellisson σ. 243.

ἐπιγραφῆς τῶν ἰουστινιανείων χρόνων. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν εἶνε σαφές, ὅτι τὸ χρονικὸν σημείωμα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἐπιτομὴ τοῦ δευτέρου τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων τοῦ Φραντζῆ. Περίεργος δὲ εἶνε, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἢ ἐν ἀρχῇ μεταβολὴ τῆς ἡμερομηνίας τῆς εἰς Κεγχρεᾶς ἀφίξεως τοῦ Μανουήλ Παλαιολόγου. Ὁ δὲ γράψας τὸ χρονικὸν σημείωμα δὲν ἠρέεσθη νὰ μεταβάλη τὸν ἀριθμὸν τῆς ἡμερομηνίας, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ ὅτι ἦτο μεγάλη Παρασκευὴ, οἶονεὶ θέλων νὰ μὴ διαμφισβητηθῇ ἢ ἀκρίβεια τῆς βεβαιώσεως αὐτοῦ. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον νομίζω, ὅτι ἡ ἡμερομηνία αὕτη εἶνε προκριτοτέρα.

Ἄλλὰ τί σημαίνουσιν αἱ λέξεις ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν; Τὸ τεῖχος ἦτο κατεσκαμμένον, καθ' ἃ λέγει ὁ Μάζαρις. Ἄρα περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἦτοι τῆς ἀνακτίσεως τῶν κατεστραμμένων αὐτοῦ μερῶν, ἔδει νὰ καθαρισθῶσι τὰ ἐρείπια καὶ χρησιμοποιοθῶσιν οἱ χαμαὶ κείμενοι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων λίθοι. Μεταξὺ δὲ γινομένου τούτου τοῦ ἔργου, εὐρέθη καὶ ὁ ἐκ τῶν ἰουστινιανείων χρόνων ἐνεπίγραφος λίθος, οὗ τὴν ἐπιγραφὴν εὐρίσκομεν ἀντιγεγραμμένην παρὰ τῷ Φραντζῆ καὶ ἐν τῷ ἐκ Παρισίων χρονικῷ σημειώματι μετὰ μικρῶν διαφορῶν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος πρωτοτύπου τοῦ εὐρισκομένου νῦν ἐν Κορίνθῳ.

Ἄλλα δὲ τινα περὶ τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ μαυθάνομεν ἐξ ἀνωτύμου ἀνεκδότου ἐγκωμίου εἰς τὸν Μανουήλ Παλαιολόγον καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίως ἀνεκδότου εἰς αὐτὸν ἐγκωμιαστικοῦ λόγου τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνωτύμῳ ἐκείνῳ ἐγκωμίῳ, ἀποκειμένῳ ἐν τῷ Παλατίνῳ κώδικι 226 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀναγινώσκομεν ἐν φ. 96^ο τὰ ὀλίγα ταῦτα· Καὶ ταύτην (τὴν Θεσσαλονίκη) εὖ διαθεὶς ἀνὰ τὴν Πέλοπος ἤκεν εὐθύς, καὶ Κεγχρεαῖς προσορμίσας καὶ Κορίνθου ἐπιβάς τειχίζει Πελοποννήσου πάντα τὸν ἰσθμὸν καὶ ἀνίστησι τὸν περίβολον θῦπτον ἢ περ

ᾧοντο πάντες, καὶ γίγνεται μόνον οὐ τοῖς ἰδοῦσι καινόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούσασι πᾶσι.

Πολὺ δὲ πλειότερα καὶ σπουδαιότερα εἶνε τὰ ἐκ τῆς τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου ἀνεκδότου Συγκρίσεως παλαιῶν ἀρχόντων καὶ νέου, τοῦ νῦν αὐτοκράτορος (τοῦ Μανουήλ). Ἐν αὐτοῖς ἀναγινώσκωμεν τάδε ¹.

Ἰσθμός ἦν τῇ νήσῳ ἢ καὶ περίβολος ὁ αὐτός, φρουρῶν αὐτὴν ἀσφαλῶς καὶ τοὺς πολεμίους κωλύων τῆς ἐν αὐτῇ βλάβης καὶ τηρῶν αὐτὴν αὐτοῖς ἄμαχον ² ὡς εἰκός· ὅς βασιλεῦσι παλαιῶν εἰργασται θαυμασίους· ᾧ χρόνος λύσιν ἐπέθηκε τοιαύτην, ὡς μηδὲ λείψανον αὐτοῦ φαίνεσθαι. Τὸ δὲ μείζον, ὡς οὐδ' ἐλπίς ἦν ἐπανορθώσεως τῷ κειμένῳ οὐ βασιλείᾳ παρούσῃ μόνον, ἢ σύνεστιν ἔνδεια χρημάτων οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ τῇ παλαιῶν ἀρχόντων ἐνῆν ἢ βουλευσασθαι ἢ διαπράξασθαι. Τοσοῦτου ἔργον ἀδύνατον ἐνομιζέτο καὶ ἀνεπιχειρήτον εἶναι παντί. Ὁ βουλευσάμενος εἰς ἑαυτὸν αὐτοκράτωρ ἄμα τῷ ἐνθυμηθῆναι ἔσπευδεν ἀνῦσαι τὸ βούλευμα, καὶ παραγενόμενος τῶν ἔργων ἐφάπτεται, καὶ τοὺς οἰκοῦντας δέον ὁμολογεῖν αὐτῷ χάριτας ὅτι πλείστας καὶ προσάγειν ὧν ἂν ἕκαστος εὐπορεῖ ³, ὁ μὲν χρήματα ⁴, ὁ δὲ σπουδὴν, ὁ δὲ προθυμίαν καὶ μηδεὶς ἀσυντελής εἰς τοσοῦτον ὕψους μέγεθος γνώσεως φαίνεσθαι. οἱ δὲ τοῖς προειρημένοις τάναντία βουλεύονται, καὶ κωλύειν ἀρχὴν ἐπιχειροῦν ἀρίστης τὸν ἡγεμόνα βουλῆς, πρῶτον μὲν λάθρα καὶ βουλευόμενοι καὶ δρῶντες ὅσον ἐπὶ τὴν ἔργου φθορὰν, καὶ τέλος πολέμιοι τῷ κρατοῦντι φανερώς γίνονται, οἱ μὲν αὐτῶν φυγῇ τὰ φρούρια κατασχόντες, οἱ δὲ τοῖς ἀνθισταμένοις συνέτρεχον. Ὁ δὲ γενναῖος πάντα θέμενος ἐν δευτέρῳ πολεμεῖν αὐτοῖς ὡς πολεμίους βουλεύεται· καὶ τοῖς μὲν αὐτῶν ἂν χρῆ πρᾶττειν ἐξ ἐπιτάγματος ὑψηγείται, τοῖς δ' ὡς σύμβου-

λος ἢ διδάσκαλος ἀγαθὸς παραγγέλλει, καὶ ποτὲ μὲν εὐεργεσίας αὐτοῖς ὑπιπνεῖται, ποτὲ δὲ τούτοις ἀπειλεῖ κάκιστα. ἵνα τοὺς μὲν ἐλπίδι, τοὺς δὲ φόβῳ πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσας ῥαδίως ¹ καὶ γενναίως ἤδη πάντα ποιήσκειν· ὁ δὲ καὶ γέγονε. Τοὺς μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεργεσία καὶ τιμῇ, τοὺς δὲ πολέμῳ καὶ βίᾳ νόμων ἐλάμβανε καί, πάντας ἤδη καταγωνισάμενος, ὄλων, ὡς εἰκός, περιγίγνεται. Ἠλὴν οὐ μικροῖς οὐδ' ὀλίγοις ἐνέτυχε τῶν δεινῶν, ἄχρις ἂν ἐνέγκοι τὴν ἐν αὐτοῖς νίκην. Ἐπειτα καινὸν ἔργον τεχνίζειν ἐπιχειρεῖ καὶ τοῦτο καινῷ τρόπῳ καὶ παραδόξῳ λίθους καὶ ξύλα συνθεῖς, τάφρους ἔξωθεν περιελάσας καὶ σκόλοπας ἤδη κατασκάψας πύργους τε ἀνάστήσας καὶ φρούρια θέμενος οὐ τὰ τυχόντα, καλῶς καὶ γενναίως αὐτὸν ἀσφαλίζεται· καὶ γὰρ ἅπαντα σχεδὸν ἐξ ἀδαμαντίνων τῶν λίθων καὶ σιδήρῳ συνδεδεμένων ἐποιεῖ· ἄπερ ἀκριβῶς οἱ πολέμιοι βλάλλοντες πανταχόθεν οὔτε χαυνῶται τὴν οἰκοδομήν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρμονίαν <καὶ> παραλύσαι δυνήσονται, ἀλλ' ἀπελεύσονται μάλλον τὴν αὐτῶν καταλύοντες δύναμιν. Τοιοῦτος γνώσει ξένη τοῦ βασιλέως ὁ περίβολος ἀναφαίνεται. Τοῦτο σαφῆς ἀσφάλεια τῇ νήσῳ πάντως ἐγένετο, λιμὴν ἀκύμαντος ² πλείουσι, μεγίστη καταφυγὴ πολὺ θαλάττης ἰσχυροτέρα, χειμαζομένοις ἀρραγῆς ἄγκυρα. Οὐδενὶ γὰρ τὸ γένος ἡμῶν ἢ τῷ περὶ τὴν τράπεζαν ἔοικεν ὕδατι νῦν, ἐφ' ὃ ³ τι ἂν ἐλκύσῃ τις ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ φερόμενον αὐτὸ μέρος ἢ καλάμῳ τινὶ παραποταμίῳ πρὸς ἅπαν καμπτομένῳ τὸ πνέον· ᾧ νῦν αὐτὸς πηγνυμένους τῷ πυρὶ τῶν βαρβάρων ἔλυσας εὐκράσιᾳ σου καὶ θυμῷ καιομένους αὐτῶν ἐθερέπευσας δρόσῳ θερμῇ σου. Εἰ γὰρ μόνον ἐθέλειεν οἱ τῶν ὑπηκόων παῖδες, οὐ μόνον ἐπιβουλαὶ τῶν ἀνθρώπων [οὐκ] ἰσχύσουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀρχιμήδους αἱ μηχαναὶ πᾶσαι ὅταν εὐρεθῶσιν οὐ δυνήσονται βλάψαι· ἀλλὰ προσβαλοῦσι μὲν ἴσως αὐτῷ, οὐ περιέσονται δέ. Οὐδέ γὰρ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλὰ μέλλων οἰκοδομεῖν τὸ θαυμαζόμενον ἔργον ἅπαντι, ἀλλαχοῦ μὲν ἔσκαψε βάθος, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ θεμέλιον εὐρῶν ἀρχαῖον ἀνεκμόχλευτον ⁴ οὐκ ἔβη, ἀλλὰ κινήσας ἐπέθηκε τὴν ἔξωθεν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ σχεδὸν ἀνάλωτον ἅπασιν ἀνι-

¹ Τὸ χωρίον ἐκ δύο κακῶν κωδίκων, τῶν Παρισιακῶν 817 (A) καὶ 1191 (B), ὧν πρόκεινται μοι ἀντίγραφα. Περιττόν δὲ θεωρῶ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὰς ἐν τοῖς πλείστοις συμφωνούσας ἀμαρτάδας τῶν δύο τούτων κωδίκων· πλὴν τινῶν χωρίων ἐν οἷς ἐπήνεγκον καιριωτέρας διορθώσεις.

² ἄμαχος AB

³ εὐπορεῖ AB

⁴ χρήματα B: χρήματος A

¹ ἐλκύσας ῥαδίως ἔγραψα: ἐλκύσῃ ῥαδίως B: ἐλκύσης ἄδιως A

² ἀκύμαν AB

³ ὦ AB

⁴ ἀνεμόχλευτον AB

σταῖ ὡς μηδὲ γρυξαί τινά τολμῆσαι φωνήν. Τὸ δὲ μείζον, ὡς βραχὺ χρόνῳ καὶ τὸ μῆκος ἐγγὺς σταδίων ἐξήκοντα.

Ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης διηγήσεως τοῦ Ἀργυροπούλου βλέπομεν μὲν ἐπικυρουμένην τὴν περιτάφρευσιν τοῦ περιβόλου, περὶ ἧς ἔγεινεν ἀνωτέρω λόγος, μανθάνομεν δὲ τὴν διὰ συνθέσεως λίθων καὶ ξύλων, ἧτοι διὰ τῆς παρ' ἡμῖν λεγομένης ξυλοδεσιᾶς, μετὰ συνδέσεως διὰ σιδήρων οἰκοδόμησιν τοῦ τεύχους, κατασκευασθέντος ὀχυρωτάτου. Ἡ δὲ ἀναγκαία ξυλεία προήρχετο ἐκ Βενετίας, ἂν δώσωμεν πίστιν εἰς λχυρεντιακόν τι σχόλιον τοῦ περὶ τοῦ τεύχους χρησιμοῦ, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρω. Τὰ δὲ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐδὲ λείψανον τοῦ ἀρχαίου περιβόλου ἐφαίνετο, εἶνε ὑπερβολικὰ πάντως, καὶ δὲν συμφωνοῦσιν οὔτε πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνακαθάρασεως καὶ ἀνοικοδομήσεως παρὰ τῷ Φραντζῆ καὶ ἐν τῷ παρισιακῷ χρονικῷ σημειώματι, οἷαν ἐξήγησ' ἀνωτέρω, οὔτε πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου βεβαιούμενα κατωτέρω διὰ τῶν λέξεων ἀλλαχοῦ δὲ καὶ θεμέλιον εὐρῶν ἀρχαῖον, ἀνεκμόχλευτον οὐκ ἔᾱ, ἀλλὰ κινήσας ἐπέθηκε τὴν ἔξωθεν αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ δὲ μαρτυρία περὶ τοῦ μήκους τοῦ τεύχους, ὡς ἐξικνουμένου εἰς ἐξήκοντα στάδια, εἶνε πάντως ἀνακριβής. Καὶ ἐν ἄλλῳ δέ τινι δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἄλλας πηγὰς ὁ Ἀργυρόπουλος, ποιούμενος λόγον περὶ τῶν ἀντιδράσεων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἰσχυρῶν κατὰ τῆς τεύχσεως τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τῆς διὰ τοῦτον τὸν λόγον τιμωρίας αὐτῶν. Αὕτη κατὰ τὰς ἄλλας πηγὰς ἐπῆλθε μετὰ τὴν ὀχύρωσιν. Ὁ δὲ Μάζαρις ῥητῶς ποιεῖται μνεΐαν τῆς ἀποπείρας τῶν ἐπιχωρίων ἀνδρῶν ὅπως προβῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἤδη ἐκτισμένου τεύχους. Ἐχει δὲ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Μάζαρι ὧδε:

Δολοὺς κατὰ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως ἔγραψαν, καὶ πρὸς τοῖς ἐργαζομένοις ἠπειλήσαν, ἵνα καὶ τὸν ἀνοικοδομηθέντα πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν τε καὶ τῶν μετ' αὐτῶν περίβολον κατασκάψωσι, καὶ τὸν τοῦ-

τον τεύχσαντα εὐεργέτην τε καὶ πρύτανιν καὶ πολιοῦχον καὶ τῶν Ῥωμαίων ἄγρυπνον φύλακα, κἂν τῷ παρόντι καιρῷ καθ' Ἡρακλέα καὶ ὑπὲρ Ἡρακλέα ἀγωνιζόμενον, τὸν τὰ ἑαυτοῦ πάντα δεύτερα θέμενον πρὸς τὸ τεύχσαι τε καὶ ταφρῶσαι μόνον τουτονὶ τὸν περίβολον εἰς φρουρὰν πάντων τῶν ἐντὸς ἐνοικούντων, τοῦτον τοίνυν τὸν ἀήττητον καὶ γενναιοτάτον αὐτοκράτορα διαχειρίσαι ἐκαυχῆσαντο ἢ κρύφα ἢ μεθ' ὄπλων καὶ στρατιᾶς Οὕτως ἀπιστησάντων τε καὶ στασιασάντων τούτων, ὁ πάντων ἀήττητος αὐτοκράτωρ ἀνδρείως καὶ μεθ' ὄσης ἂν εἴπη τις μεγαλοψυχίας τε καὶ καρτερίας καὶ δειλίας τινὸς ἄτερ τὰ τούτων τῶν παμμιάρων σκαιωρήματα καὶ τοὺς ὕθλους, ἀλλὰ δὲ καὶ τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐνέδρας καὶ ἐστρατείας, ἔτι τε τοῦ κροκοδείλου¹ τοὺς λόγους τοὺς ἀπάτης καὶ δόλου μεστοὺς καὶ τοὺς Ἑλλησβούρκου τοῦ δρεπανηφόρου τὸν τύφον γενναίως διενεγκῶν, ἐχώρει μετὰ παμπόλλου στρατεύματος κατ' αὐτῶν, ὑετὸν ὁμοίως καὶ ἥλιον φέρων ἠδέως, χαίρων ἅμα τε καὶ ἀνιῶμενος· χαίρων μὲν ὅτι διὰ τούτων τῶν λυσιτελεστάτων ἔργων οὐ μόνον τὸ δολερὸν ἐξηλέγχθη τούτων ὅπερ ἀνώθεν ἔτρεφον καὶ χαιρέκακον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπατηλὸν καὶ κίβδηλον καὶ ὕπουλον καὶ πάσης ἄλλης κακίας μεμειστωμένον τε καὶ ἀπιστον πεφανέρωται· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἂν ἐξεφανῆθη ἢ τούτων ἀνοία καὶ μανία, εἰ μὴ διὰ τῶν τοιούτων χρηστῶν ἔργων, καθάπερ ἐξελέγχει καὶ τὸν φρενίτην ὁ ἄκρατος, μᾶλλον δὲ τὸν κίβδηλον χρυσὸν λίθος ἢ βάσανος· ἀνιῶμενος δὲ ὅτι περ οὐ τετέλεκε τὸ περιώνυμον καὶ πολλῶν ἐγκωμίων ἄξιον ἔργον ὡς ἐφίστό τε καὶ ἠῦχστο, ἀλλ' ἐφ' ἑτερά τινα ἀτερπῆ καὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας τε καὶ βουλής ἐξω τὸν καιρὸν ἀναλίσκειν ἠναγκάζετο, οἷον γε πρὸς πολέμους, πόρους, μάχας, πολυχνίων ἀλώσεις, σπονδὰς ἐπ' ἀγροίκων, ἐπ' οὐδένων πρεσβείας, εὐεργεσίας πρὸς ἀχαρίστους, πρὸς ἀνημέρους καὶ φόνειον πνέοντας συμπάθειαν μετὰ φιλάνθρωπίας, ἐλεπόλεων καὶ πετροβόλων μηχανημάτων κατασκευὰς, χρημάτων πολλῶν ἀναλώσεις, στερήσεις ἀναγκαίων, ἀνύδρων καὶ ἀνημέρων χωρίων διατριβὴν, δυσβάτων ὁρέων διάβασιν, χαμεινίας, ἀγρυπνίας, οἰκιστῶν γογγυσμοὺς, δούλων ἐπιθέσεις, οἰκείων ὄκνον τε καὶ ἀναβολὴν, ἵππων φροντίδας καὶ ἄλλων μυρίων δεινῶν κἄκωσιν τε καὶ ταλαιπωρίαν².

¹ Ὁ τε *Boissonade* καὶ ὁ *Ellissen*, μικρογραφήσαντες τὸ ὄνομα τοῦτο, παρενόησαν, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Κροκοδείλου Κλαδᾶ.

² *Boissonade* ἐνθ' ἀν. σ. 175. *Ellissen* ἐνθ' ἀν. σ. 243 κ. ε.

Τὴν αὐτὴν δὲ καταπολέμησιν τῶν ἀντιπάλων ἐν Πελοποννήσῳ ἰσχυρῶν μετὰ τὴν τείχισιν τοῦ ἰσθμοῦ μαρτυρεῖ ὁ τε Χαλκοκονδύλης¹ καὶ ὁ Δούκας². Μόνον δὲ τὴ μετὰ τὸν Δούκαν ἐκδομένον Βραχὺ χρονικόν, ὅπερ λέγει τὸ Ἑξαμήλιον κτισθὲν κατὰ μῆνα Μάιον, ἀναβιβάζει πρὸ τῆς τειχίσεως τὴν σύλληψιν τῶν ἀρχόντων τοῦ Μορέως εἰς τὴν τριακοστὴν Μαρτίου, ἡμέραν τοῦ μεγάλου Σαββάτου³, ἧτοι εἰς αὐτὴν τὴν ὑστεραίαν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔγεινεν ἡ ἀφίξις τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰς τὰς Κεγγρεὰς συμφώνως πρὸς τὸ παρισιακὸν χρονικὸν σημείωμα. Τὸ δὲ ἀπίθανον τῆς εἰδήσεως ταύτης ἐν τῷ Βραχεῖ χρονικῷ γίνεται δῆλον ἐκ τῆς μνείας τῆς ἡμερομηνίας τῆς τριακοστῆς Μαρτίου μετὰ τὸν μῆνα Μάιον, καθ' ὃν ὁ γράφας αὐτὸ λέγει κτισθὲν τὸ τεῖχος. Πολὺ δὲ πιθανωτέρα εἶνε ὡς χρονολογία τῆς συλλήψεως τῶν ἀντιπάλων ἀρχόντων ἢ ἡ Ἰουλίου, ἣν ἀναγράφει ἀνέκδοτον χρονικὸν σημείωμα περιλαμβανόμενον ἐν φ. 181^a τοῦ κώδικος 282 τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Διονυσίου, ἔχον ὡδε: Ἐν ἔτει 5^ω πικγ' ἤρξατο κτίζειν τὸ ἕξαμήλιον ὁ αὐτὸς βασιλεὺς κὺρ μανουὴλ καὶ ἐπιάσειν τοὺς ἀρχοντες τοὺς μωραΐτας ἰουλλου ιε^ω.

Ὅτι δὲ πρὸς τείχισιν τοῦ ἰσθμοῦ κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων οὐ μόνον προσωπικὴ ἐργασία, ἀλλὰ καὶ χρῆμα, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος, γίνεται δὲ καὶ ἄλλως σαφές. Ἴσως δ' ἐχρησίμευσε πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ὁ γενικὸς φόρος κασιτροκισίας, ὃν γινώσκωμεν ὀριστάμενον ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἀπὸ ἀρχαιοτέρων χρόνων⁴.

Δὲν γινώσκω δὲ ποσὸν στηριζόμενος λέγει ὁ Πορτὶ, ὅτι ἐπεβλήθη ἰδιος φόρος χάριν τῆς κτίσεως τοῦ περιβόλου τοῦ ἰσθμοῦ,

¹ Λαόνικου Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόννης σ. 184, 17 κ. ἐ.

² Δούκα ἐκδ. Βόννης σ. 102, 11 κ. ἐ.

³ Ἐκδ. Βόννης σ. 517, 12.

⁴ Ἴδε τὰ περὶ τοῦ Μυσταῖ χρυσοῦλλα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου (1320 καὶ 1322) παρὰ Millet Inscrptions byzantines de Mistra ἐν τῷ Bulletin de correspondance Hellénique Τόμ. ΚΓ' (1889) καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει σ. 114, 23 καὶ 117, 25.

ἧτις ἄλλως ἐμελετᾶτο ἤδη ἀπὸ μακροῦ (die ja längst projectirt war)¹. Ἄλλ' ὅτι τοῦλάχιστον μετὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους ὠρίσθησαν ἴδια κεφάλαια χάριν συντηρήσεως καὶ φυλάξεως αὐτοῦ εἶνε ἀναγνίρρητον. Καὶ δὴ ἐξ ἐκείνου τοῦ ἔτους ἔχομεν ἀργυρόβουλλον τοῦ δεσπότη Πελοποννήσου, Θεοδώρου Β' τοῦ υἱοῦ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου, δι' οὗ ὁ δεσπότης παραχωρεῖ εἰς τὸν Γεώργιον Γεμιστὸν τὸ κάστρον καὶ τὴν χώραν τοῦ Φαναρίου, χορηγῶν εἰς αὐτὸν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς εἰσπράξεως πάντων τῶν οικείων φόρων καὶ αὐθεντικῶν δικαίων χωρὶς μόνης τῆς τοῦ φλωριατικοῦ δόσεως, ἧτις ὀφείλει εἶναι τοῦ δημοσίου². Καὶ ἄλλου δὲ χωρίου, τῆς Βρύσεως, εἶχε γείνει παραχώρησις εἰς τὸν Γεώργιον Γεμιστὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δεσπότη Θεοδώρου δι' ἀργυροβούλλου κατ' ἄγνωστον ἔτος ἐκδοθέντος καὶ ἀπολεσθέντος. Τὰς δὲ διὰ τῶν δύο τούτων ἀργυροβούλλων γενομένας δωρεὰς ἐπεκύρωσε διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1428 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος³. Ἐπειτα δὲ τῷ 1433 ὁ αὐτὸς δεσπότης Θεόδωρος μετεβίβασε τὴν δωρεὰν τῶν δύο χωρίων εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Γεμιστοῦ Δημήτριον καὶ Ἀνδρόνικον ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς καὶ πρότερον ἄρτους, ἧτοι ἀνευ μόνης τῆς τοῦ φλωριατικοῦ δόσεως⁴. Ἀργότερον δὲ τῷ 1449 ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐπεκύρωσε τὸν τοιοῦτον ἀργυρόβουλλον ὀρισμὸν τοῦ ἀδελφοῦ μετὰ τινος προσθήκης καὶ ἡμε-

¹ Πορτὶ Geschichte Griechenslands ἐν Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 86 σ. 77.

² Ἴδε τὸ ἀργυρόβουλλον τοῦτο ἐκδομένον παρὰ τοῦ Pasquale Placido Illustrazione di tre diplomati Bizantini del Grande Archivio di Napoli Ἐν Νεαπόλει, 1862, σ. 7 κ. ἐ. Πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἐρμηνείαν τῆς λέξεως φλωριατικὴν αὐτῶσι σ. 9 σημ. 10. Τὸ ἀργυρόβουλλον τοῦτο ἐξεδόθη κατόπιν καὶ ὑπὸ Miklosich-Müller Asia et diplomata Graeca medii aevi. Ἐν Βιέννῃ, 1865. Τόμ. Γ' σ. 173 κ. ἐ. καὶ Trinehera Syllabus Graecarum membranarum. Ἐν Νεαπόλει, 1865 σ. 533.

³ Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Placido ἐν' ἀν. σ. 14 κ. ἐ. καὶ ἔπειτα ὑπὸ Miklosich-Müller ἐν' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 174 κ. ἐ. καὶ Trinehera ἐν' ἀν. σ. 534 κ. ἐ.

⁴ Ἰσχύροεται παρ' ἐμοὶ ἐκγεγραμμένον ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ βιβλιοθήκης Vallicelliana (Allatiana CXVII 3).

τέρας εὐεργεσίας, ἣτις συνίστατο εἰς τὴν προσθήκην τοῦ φλωριατικοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ χάριν τῶν υἱῶν αὐτοῦ¹. Τὸ χρυσόβουλλον δὲ τοῦτο ἐπεκυρώθη καὶ δι' ἀργυροβούλλου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ δεσπότης Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου τῷ 1450². Ἐν ᾧ δ' ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τῶν προμνημονευθέντων ἐγγράφων, περὶ τε τῆς Βρύσεως καὶ τοῦ Φαναρίου προκειμένου λόγου, γίνεται μνεία τῆς ἐξαιρέσεως ἢ μὴ τοῦ φλωριατικοῦ ἀπὸ τῶν εἰς τὸν Γεμιστὸν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ παρεχομένων δικαιωμάτων, ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς Βρύσεως, ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ, οὗ τὰ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐγγράφοις ἀντιστοιχᾶ μνημονεύουσι τοῦ φλωριατικοῦ, ἀναγινώσκομεν τὰς λέξεις ἄνευ μὲν τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑξαμιλίου ἀποταχθέντων ἢ ἀποταχθησομένων κεφαλαίων. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ φλωριατικὸν ἦτο συνώνυμον πρὸς τὰ ὑπὲρ τοῦ Ἑξαμιλίου ἀποταχθέντα ἢ ἀποταχθησόμενα κεφάλαια. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶχε τελείως δίκαιον ὁ μακαρίτης Καλλιγᾶς, ὅστις, χωρὶς ἄλλως νὰ παραπέμψῃ εἰς τὴν πηγὴν αὐτοῦ, ἔγραψεν, ὅτι ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος χάριν τῆς κτίσεως τοῦ ἰσθμοῦ πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἐπέβαλε καὶ ἴδιον φόρον (τὰ φλωριατικόν)³. Καὶ πότε μὲν ἀκριβῶς εἰσῆχθη ἢ πληρωμὴ τοῦ φλωριατικοῦ δὲν γινώσκομεν, τοῦτο μόνον δυνάμενοι νὰ ποφανηθῶμεν ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ τοιοῦτος χάριν τοῦ ἰσθμοῦ φόρος ὑφίστατο τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1427, ὅτε βλέπομεν τὴν μνείαν αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ τοῦ Φαναρίου ἀργυροβούλλῳ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου, μέχρι τοῦ 1450, ὅτε ὁ Δημήτριος, ἐπικυρῶν τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Κωνσταντίνου, παρεχῶρει καὶ αὐτός, ὡς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ

¹ Εὐρίσκειται παρ' ἐμοὶ ἐγγεγραμμένον ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ βιβλιοθήκης Valliscelliana (Allatiana 196, CXVI, 28 p. 6). Ἴδε περὶ τούτου Νέου Ἑλληνομνημονος Ἰόμ. Α' σ. 421

² Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *Placidio* ἐνθ' ἀν. σ. 22 κ. ἑ., ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ *Miklosich-Müller* ἐνθ' ἀν. Ἰόμ. Γ' σ. 225 κ. ἑ. καὶ *Trinehera* ἐνθ' ἀν. σ. 537 κ. ἑ.

³ Καλλιγᾶ Μιλέται βυζαντιακῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ἀλώσεως. Ἐν Ἀθήναις. 1894 σ. 622 κ. ἑ.

ἀδελφός, εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Γεμιστοῦ τὴν χάριν ἑαυτῶν εἰσπραξὶν τοῦ φλωριατικοῦ μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ἄλλὰ διὰ τίνα λόγον ἐν μόνῳ τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἀντικατεστήθη τὸ φλωριατικὸν ἐν τοῖς περὶ Βρύσεως λεγομένοις διὰ τῶν ἀνωτέρω παράτεθεισῶν λέξεων; εἶνε πιθανώτατον, νομίζω, ὅτι κατὰ τὰ συνήθως γινόμενα ἐν ἐγγράφοις ἐπικυρώσεως τὸ χρυσόβουλλον ἐπανελάμβανεν ἀπλῶς αὐτολεξεί τὰ ἐν τῷ ἀργυροβούλλῳ τοῦ Θεοδώρου περὶ παραχωρήσεως τῆς Βρύσεως εἰς τὸν Γεμιστὸν λεγόμενα. Καὶ δὲν γινώσκομεν μὲν τὸν χρόνον τῆς παραχωρήσεως ταύτης, μόνον τοῦ περὶ Φαναρίου ἀργυροβούλλου τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου περισθέντος. Ἄλλὰ πάντως ἡ Βρύσις παρεχωρήθη εἰς τὸν Γεμιστὸν πρὸ τοῦ Φαναρίου, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς σειρᾶς καθ' ἣν ἀναγράφονται ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ δύο δι' αὐτοῦ ἐπικυρούμενα ἀργυροβούλλα τοῦ δεσπότης. Εἰκάζοντες δὲ, ὅτι ἡ Βρύσις παρεχωρήθη βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 1423, δὲν ἀπομακρυνόμεθα, πιστεύω, τοῦ ὀρθοῦ φρονούντες, ὅτι περὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀπετάχθησαν τὸ πρῶτον ἴδια κεφάλαια πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη διὰ πρώτην φοράν καταστραφέντος περιβόλου, ἄγνωστον ἐκ τίνων πόρων περισυλλεγόμενα, ἐμελετᾶτο δὲ καὶ ὁ καθορισμὸς ἰδίου φόρου (ἀποταχθησομένων), οὗτος δ' ὑπῆρξε τὸ φλωριατικόν, ἀποταχθὲν κατὰ ταῦτα μεταξὺ τοῦ 1425 περίπου καὶ τοῦ 1427, ὅτε βλέπομεν αὐτὸ ῥητῶς μνημονευόμενον ἐν τῷ ἀργυροβούλλῳ τοῦ Θεοδώρου περὶ Φαναρίου. Καὶ τῷ μὲν 1428, ὅτε ἦτο πρόσφατος ἔτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ φλωριατικοῦ ὡς εἰδικοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος δὲν μετέβαλεν ἐν τῷ ἐπικυρωτικῷ χρυσοβούλλῳ τὰς λέξεις τοῦ περὶ Βρύσεως ἀργυροβούλλου τοῦ προγενεστέρου ἐκείνου ἔτους, καθ' ὃ δὲν ἦτο εἰσηγμένος ὁ φόρος ἐκεῖνος. Ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις ἐγγράφοις τῶν χρόνων καθ' οὓς τὸ φλωριατικὸν εἰσεπράττετο ἤδη ἀπὸ ἐτῶν καὶ ἄτινα δὲν εἶνε κατὰ λέξιν ἀντιγραφὴ τῶν προγενεστέρων ἐγγράφων, ἀλλ' ἀποτε-

λοῦσι νέους τίτλους χάριν τῶν υἱῶν τοῦ Γεμιστοῦ, ἀντεισῆχθη καὶ ἐν τοῖς περὶ τῆς Βρύσεως ὁ τεχνικὸς ὅρος, δι' οὗ ἦτο γνωστός ὁ φόρος εἰς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ζῶντας.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως τοῦ τείχους καὶ τῆς διαρκείας αὐτῆς δὲν συμφωνοῦσι καθ' ὁλοκληρίαν αἱ πηγαί. Καὶ τὸ μὲν Βραχὺ χρονικὸν λέγει ἐν τῷ προμνημονευμένῳ χωρίῳ τὸ τεῖχος κτισθὲν τὸν Μάιον τοῦ 1415. Ὁ δὲ Φραντζῆς καὶ τὸ παρισιακὸν σημεῖωμα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ τεῖχισις ἤρχισε τῇ 8 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὁ δὲ Μάζαρις, οὔτε τῆς ἐνάρξεως οὔτε τῆς ἀποπερατώσεως τὴν ἡμερομηνίαν ὀρίζων, μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ τεῖχος ἐκτίσθη ἐντὸς εἰκοσιπέντε μόνον ἡμερῶν. Καὶ ἴσως μὲν εἶνε ὑπερβολικὴ ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Μάζαρις, ἀλλὰ πάντως τὸ τεῖχος ἐκτίσθη μετὰ μεγίστης ταχύτητος, ἥτις ἐξηγεῖται, κατὰ τὴν ὁρθὴν παρατήρησιν τοῦ Berger de Xivrey, διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τοῦ Μανουήλ πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον παραγγελίας τῶν ἀναγκαίων τεχνιτῶν καὶ προπαρασκευῆς τῶν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν¹. Τὴν ταχύτητα δὲ περὶ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ περιβόλου μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος ἐν τῇ Δημηγορίᾳ περὶ τοῦ τῆς Πόλεως ἀνακτίσματος, λέγων τάδε: *Ἐχομεν ἠγησάμενον ἑναγχος εἰς παραδείγματος λόγον τούτῳ παραπλήσιον ἔργον, τὸ εἰς τὴν Πελοπόννησον λέγω, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα πραχθὲν ἐπιστασίᾳ βασιλικῇ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν καταπλήξαν καὶ ἔτι διὰ τὸ θᾶτον γενέσθαι τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον*².

Ὅτι δὲ ὁπωσδήποτε ἡ κτίσις τοῦ περιβόλου εἶχε περατωθῆ τελευτῶντος τοῦ Ἰουνίου μαρτυρεῖ ἡ ἐκ τοῦ Ἐξαιμίου ὑπὸ τοῦ Μανουήλ εἰς τὴν βενετικὴν πολιτείαν σταλεῖσα τῇ 26 Ἰου-

¹ Mémoire sur la vie et les ouvrages de l'empereur Manuel Paléologue ἐν τοῖς Mémoires de l'Institut de France (Académie des Inscriptions et Belles-lettres). Ἐν Παρισίαις, 1853 μέρ. 6' σ. 161. Πρβλ. περὶ τοῦ τρόπου τῆς κτίσεως ὑπὸ τοῦ Μανουήλ, καὶ *Finlay History of Greece* ἐκδ. Τόκστ. Ἐν Ὁξωνίῳ, 1877 Τόμ. Δ' σ. 238.

² Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυέννιου τὰ εὐρεθέντα... δι' ἐπιμελείας Ἐὐγενίου διακόνου τοῦ Βουλγάρου. Ἐν Λειψίᾳ, 1768 Τόμ. Β' σ. 280.

νίου ἐπιστολῇ ἢ συνημμένη εἰς τὴν ἀπὸ 23 Ἰουλίου ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου μετὰ τῶν συγχαρητηρίων τοῦ δόγῃ ἐν ταῖς *Deliberazioni Miste 1415-1416 (Secreta R° 51 φ. 486 Sapienties ordinum)*, ἐξ ὧν καὶ ἐκδίδω αὐτὴν ἐνταῦθα¹.

MCCCCXV die XXIII mensis Julij.

Capta.

Quod scribatur Serenissimo et Excellentissimo domino Manueli in Christo Deo fideli Imperatori et moderatori Romanorum Paleologo semper Augusto.

Affectione solita et reverentia maiestatis Vestre literas datas eximilij XXVI°. Junii nuper elapsi, noviter admisimus illasque alacriter vidimus et intelleximus diligenter quarum intellecto tenore dicimus quod quando primo sensimus serenissimam personam vestram, ad partes illas accessisse, pro tamen comendabili bono leticiam sensimus, comprehendentes et clarius cognoscentes utilitatem et bonum quod omnibus christicolis illarum partium ex dicto opere erat universaliter secuturum, cum fama maxima vestre celsitatis sensimus quod continue de tempore in tempus per literas castellanorum nostrorum Coroni et Mothoni, de progressu ipsius operis, et de maxima sollicitudine et vigilia maiestatis prefate circa perfectionem eius. Sed propter multas magnas et arduas occupationes quibus nostra dominatio fuit pro occurrentibus novis diversimode perperita non valuimus cicius nostram mentem maiestati Vestre scribere, licet senserimus ipsos castellanos nostros in accessu vestro ad partes illas ad maiestatis vestre presentiam suos nuntios destinasse ad congaudendum de suo adventu, quod nobis summe placuit respectibus suprafactis. Verum quia tangitis patronum galee nostre, que noviter accessit Constantino-

¹ Τῆς ἀπαντήσεως ταύτης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπλῆ μνεία μετ' ἐσφαλμένου ἀριθμοῦ γίνεται παρὰ τῷ *Gregorovius* (*Geschichte der Stadt Athen* Τόμ. Β' σ. 280, Ἑλλ. μεταφρ. *Σπυρ. Π. Λάμπρου* σ. 284). Ἐνταῦθα δ' ἐκδίδεται κατ' ἀντίγραφον παραγγελοῦ ὑπ' ἐμοῦ εἰς Βενετίαν φροντῖδι τοῦ φίλου διευθυντοῦ τοῦ Ἀστικοῦ μουσείου κ. Ἀγγέλου Scrinzi.

polim, quendam nuntium quem illustrissimus genitor Vester ad vos cum literis transmittere intendebat, noluisse conducere. juxta mandatum nostrum dicimus, quod certe istud nostro dominio displicet ultramodum, quia est contra mentem nostram, sicut maiestas Vestra scit, ut patet per literas et mandata nostra et reddimur certi, quod si capitaneus noster generalis illic affuisset, dictam resistentiam non fecisset, et propterea providemus taliter, quod de cetero talia non occurrent. sed possent ipsi vestri nuntij ire, et redire cum galeis nostris sicut alias complacuimus maiestatis prefate. Ad partem autem per quam tangitis, quod esset bonum et utile, quod officialibus nostris illarum partium ampliolem daremus bailiam, quod in occurrentibus et necessarijs de novo et que quotidie per tempora occurrunt possint et valeant vobiscum providere ut natura rei requiret, dicimus quod respectu celsitudinis persone Vestre et pro universali bono partium illarum commitemus prefatis officialibus sive rectoribus nostris, quod in casibus necessarijs et occurrentibus provideant et attendant, ad ea que sint utilia et necessaria, ad bonum et conservationem partium et locorum deinde. Ultimate vero juxta votum serenitatis Vestre mandabimus capitaneo et supracomitibus nostrarum galearum, quod si reperierint se vobiscum, vel cum aliquo dilectissimorum filiorum imperij vestri, quando ibitis Constantinopolim vel quod galee nostre tantum vadant vel inde veniant, et tam in eundo, quam redeundo faciant maiestati Vestre bonam societatem secundum quod honori celsitudinis vestre convenit in forma, qua nobis apparuit convenire. Ita quod certi redimur quod sic effectualiter adimplebitur, et ipsa vestra maiestas suam obtinebit intentum sicut cupimus in premissis, personam que vestram excellentissima altissimus conservare et dirigere dignetur feliciter per tempora longiora.

De parte	73
De non	3
Non sinceri	2

Ἀποπερατώσας δὲ τὸ ἔργον ὑ αὐτοκράτωρ Μανουήλ, χρέος αὐτοῦ εἶθεώρει νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ τῆς φυλάξεως τοῦ τεύχους Διὸ ἀπέστειλεν εἰς Βενετίαν τὸν Νικόλαον Δαιμονογιάννην, δι' οὗ ἐζήτησε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὴν χρηματικὴν συνδρομὴν τῶν Βενετῶν. Ἄλλ' ἡ βενετικὴ σύγκλητος ἀπέκρουσε τῆ 8 Φεβρουαρίου 1416 τὴν αἴτησιν ταύτην, δηλώσασα, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἠναγκάζετο νὰ δαπανᾷ ὑπερπολλὰ χρήματα χάριν τῶν ἰδίων ἐαυτῆς σκοπῶν, καὶ μάλιστα ἕνεκα τῆς ἀμύνης τῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων, καὶ κατὰ ταῦτα ἠδυνάτει νὰ συνεισφέρῃ τι εἰς τὸ ἔργον ἐκεῖνο τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ δὲ ἀπόφασις αὕτη¹, σωζομένη ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις (Deliberazioni Miste 1414-1417 (Secreta) R° 6. Senato I, φ. 846) ἔχει ὡδε·

MCCCCX^o V^o die VIII°. Februarij.

C a p t a.

Quod spectabili et egregio militi domino Nicolao de Monoianni ambaxiatori domini Imperatoris Constantinopolis ad exposita per eum pro parte domini Imperatoris predicti, respondeatur in hac forma.

Et primo ad primam partem per quam ipse dominus Imperator dolens usque ad cordis intima de guerris et disturbijs vigentibus inter serenissimum dominum regem Hungarie et nostrum dominium ob affectionem et amorem sincerum, quem gerit nostro dominio deliberavit eundem ambaxiatorem mittere ad presentiam dicti domini regis Hungarie ad hortandum et inducendum dictum dominum regem ad pacem cum nostro dominio, cum rationibus et causis per eundem ambaxiatorem sapientissime allegatis et cetera. Ad quem respondentes dicimus, quod per ea que per elapsam vidimus et cognovimus, et per ea que dictus ambaxiator nuper expo-

¹ Ταύτης ἀπλή μνεία γίνεται παρὰ τοῦ *Horf* ἐνθ' ἀν. σ. 47; ἔλαβον δ' ἀπόγραφον αὐτῆς ὁμοίως φροντίζει τοῦ κ. Serinzi.

suit, ample cognoscimus optimam intentionem et amorem quem dictus serenissimus dominus imperator dominus suus habet erga nostrum dominium pro quibus sue maiestati gratias referimus et dicimus quod nostra dominatio avida pacis et quietis continue sollicitavit pacifice et quiete vivere cum quibuscunque christianis. et inter alios cum dicto domino rege Hungarie, et semper fuimus dispositi ad pacem secum venire, quando potuissemus illam habere rationabilem et honestam et perseverantes in dicto proposito nostro, quocienscunque videbimus dictum dominum regem Hungarie esse dispositum velle ad pacem condescendere cum nostro domino. Nos semper inveniemur semper dispositi cum dicto domino rege venire ad pacem rationabilem et honestam, et que sit cum honore utriusque partis.

Ad secundam partem per quam dictus Ambaxiator hortatur nostrum dominium ex parte dicti domini Imperatoris quod cum alias tractari fecerimus quamdam unionem et ligam in partibus Levantis ad defensionem christianorum contra Turchos per interpositionem nobilis viri ser Petri Geno. que liga non potuit habere locum, velimus in eodem proposito unionis perseverare et cetera. Respondemus quod prefato serenissimo domino suo domino Imperatori notum est, quod semper progenitores nostri, et nos desideravimus et desideramus salutem et exaltationem christianorum et ruinam et oppressionem perfidorum Turchorum, et sicut dominus Ambaxiator dicit alias fecimus fieri praticam predictae træguae, sed illi de Chyo responsionem fecerunt, nichil super predictis posse respondere, nisi habeant responsionem de Janua, et propterea nisi audiamus responsionem quam habebant illi de Chyo, de Janua non possumus deliberatam responsionem dare. Sed sicut dicto serenissimo domino Imperatori et dicto ambaxiatori manifestum est, per armatam Turchorum super insula nostra Nigropontis fidelibus et sublitis nostris multa damna illata fuerunt, propter que deliberavimus, ad dictas partes mit-

ere nostrum generalem capitaneum cum galeis nostris quas de novo armari faciemus, et providebimus ante eius recessum super facto predicto, ad ea, que cognoscemus utilia fore pro bono dictarum partium.

Ad terciam partem, per quam dictus dominus Ambaxiator pro parte dicti domini Imperatoris nobis notificavit, eundem dominum Imperatorem edificari fecisse locum Heximilij cum maximis suis expensis, et ut possit dictum locum defendere ab infidelibus, rogat nostrum dominum, ut nobis placeat mandare Rectoribus nostris illarum partium, quod debeat contribuere pro expensa custodie dicti loci et cetera. Respondemus, quod sicut notum est serenissimo domino suo, domino Imperatori multas et intollerabiles expensas habemus et sustinemos in diversis partibus et locis, et modo propter novitates attentatas per turchos, contra insulam nostram Nigropontis, habebimus magnam expensam pro galeis nostris, quas armamus. quas expensas facere non poterimus sine gravitate nostrorum civium. Et propterea rogamus dictum serenissimum dominum imperatorem, quod si non condescendimus requisitioni sue, habeat propter magnas expensas, quas habemus nostrum dominium merito excusatum.

Ad quartam partem per quam nostro dominio significavit dictum dominum Imperatorem tenuisse de tempore in tempus praticam cum Amustafa fratre Chierizi, et cum despoto Servie, et domino Caramano, et quod si nostra dominatio propter damna attentata per Turchos contra subditos nostros, vellet se movere contra Turchos, predicti domini se etiam moverent a parte terre cum suis potentijs contra Turchos predictos et ob hoc dictus Ambaxiator habet literas directivas dictis dominis et cetera. Respondemus, quod ea que dictus Ambaxiator exposuit super facto practice predictae, videmus et cognoscimus optimam dispositionem serenissimi domini Imperatoris ad bonum et salutem christianorum, et similiter

puam habet erga nostrum dominium, sicut superius tetigimus, sue maiestati regratiantes dicimus, quod quocienscunque videbimus dominos predictos et dominum regem Hungarie paratos contra dictos Turchos, et habeamus pacem cum dicto domino rege Hungarie semper inveniemur prompti ex parte nostra, ad ea que concernant bonum et salutem christianorum contra Turchos predictos.

De parte	66
de non	5
Non sinceri	8

Ἄλλ' ὅπως ἀνειλικρινῆ ἦσαν τὰ ἐπιστελλόμενα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν διαταγῶν τῶν δοθεισῶν ἀθημερῶν περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὑπὸ τῶν αὐτῶν Savii (Sapientes ordinum) πρὸς τοὺς καστελλάνους Κορώνης καὶ Μεθώνης. Ἐχουσι δ' αἱ διαταγαὶ αὗται ὧδε:

Ser Marcus Contareno, ser Nicolaus Memo, ser Victor Delphino, sapientes ordinum.

Capta.— Cum dominus Imperator Constantinopolis per suas litteras requisiverit amicabiliter nostrum dominium, ut nobis placeat pro casibus necessitatis, qui possent occurrere, dare Rectoribus Coroni et Mothoni, ac Neapolis Romanie amplam libertatem ad possendum providere ad occurrentia secundum quod requireretur, Et nos responderimus ipsi domino Imperatori, Quod mandaremus ipsis nostris Rectoribus, quod in casibus necessariis et occurrentibus provideatur et attendant ad ea que sint utilia et necessaria ad bonum et conservationem partium et locorum de inde. Sitque necessarium informare ipsos Rectores nostros, de voluntate et intentione nostri domini; Vadit pars, Quod scribatur ipsis nostris Rectoribus informando eos de predictis, et mandando, Quod in casu quo requirerentur in futurum per ipsum dominum Imperatorem, seu alium de aliquo subsidio contra Turchos, qui vellent destruere opus Eximilii, per ipsum constructum no-

viter, ipsi nostri Rectores possendo cum securitate, et sine periculo locorum nostrorum eis commissorum, dare eidem pro hoc facto aliquod subsidium de gentibus nostris, habeant libertatem secundum tempora, et necessitates, possendi dare ei subsidium, prout eis utilius et melius apparebit, habendo prius, ut est dictum, bonum respectum et considerationem ad comodum et securitatem locorum nostrorum eis commissorum.

de parte	43
----------	----

Sapientes consilii et ser Andreas Juliano, sapiens ordinum.

Volunt, Quod scribatur ipsis nostris Rectoribus informando eos de predictis, et mandando, quod in casu quo requirerentur in futurum per ipsum dominum Imperatorem, seu alium de aliquo subsidio contra Turchos, vel alios, debeant Castellani nostri respondere, quod ipsi non habent in ipsis locis nostris, nisi stipendiarios necessarios et deputatos ad custodiam ipsorum locorum. Et potestas et capitaneus Neapolis Romanie, Respondeat, Quod ipsam subventionem dare non posset, quia in casu quo foret necesse armare galeam nostram de inde, sicut multociens occurrit pro navis Turchorum et aliter dicta galea armare non posset, quod posset esse cum incomodo et periculo ipsius loci, vel faciant ipsi nostri Castellani, et potestas, illas alias excusationes, que eidem videbuntur, secundum tempora, et nova occurrentia non dando sibi aliquam subventionem, sed cum bonis, quam melius poterunt se excusare, ita quod ipse dominus Imperator remaneat contentus.

de parte	23
de non	3
non sinceri	31

Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνέτασεν ὁ Γεώργιος Γεμιστός τὰ τρία πολυθρύλητα αὐτοῦ ὑπομνήματα περὶ Πελοποννήσου,

¹ Ἐξεδόθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἀρχείου Rego 51, 1415-1416 σ. 59 ὑπὸ Κ. Ζάθα ἐν Μνημείοις ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐν Παρισίοις, 1882 Τόμ. Γ' σ. 116.

ὧν τὰ μὲν δύο ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὶ δὲ τρίτον πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ δεσπότην Πελοποννήσου Θεόδωρον Β'. Ὡς εἰκὸς δ' ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις, ἐν οἷς, μελετῶν τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, πολλὰ προτείνει περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρίστης διαρρυθμίσεως τῶν ἐν αὐτῇ, δὲν ἠμέλησε καὶ τοῦ ζητήματος τῆς φυλάξεως τοῦ ἰσθμοῦ, συμπεριλαβὼν αὐτὴν εἰς τὸ ὅλον ὑπ' αὐτοῦ προταθὲν σύστημα τοῦ χωρισμοῦ τῶν στρατευομένων ἀπὸ τῶν εἰσφερόντων. Προσηκόντως δὲ ὑμνησε τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ τειχίσει τοῦ ἰσθμοῦ διὰ τῶνδε· *Καὶ αὐτὸς δ' ὦ βασιλεῦ πρὸς πολλαῖς τε ἄλλαις καὶ καλαῖς ταῖς εὐεργεσίαις καὶ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον καὶ λαμπρὸν ἔναγχος ταύτης προῦβάλου, τὴν τοῦ ἰσθμοῦ δὴ ταύτην διατείχισιν, ἥπερ ἂν αὐτῇ δόξειε μεγίστη τε καὶ κρατίστη ἔσεσθαι τε καὶ νῦν εἶναι πρὸς σωτηρίας ἀφορμὴν*¹. Ἐκτελουμένου δὲ τοῦ προτεινομένου προγράμματος εἶχεν ὁ Γεμιστὸς τὴν πεποίθησιν ἔσεσθαι μὲν τοὺς τὸν ἰσθμὸν φρουρήσοντας ἱκανοὺς ἐκ διαδοχῆς, ἔσεσθαι δὲ τοὺς τὰς ἑκασταχοῦ τῆς χώρας ἀκροπόλεις φρουρήσοντας². Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῷ μείζονι καὶ γνωστοτέρῳ τῶν ὑπομνημάτων. Ἐν δὲ τῷ εἰς πολλοὺς ἀγνώστῳ μικροτέρῳ, τῷ ἐκδοθέντι μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Müller ἐκ τοῦ Βιενναίου Cod. Phil. Gr. 74, ἀντιβληθέντι δ' ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τοῦ Λαυρεντιακοῦ Plut. LVII Cod. 33 καὶ τοῦ Βατικανικοῦ 1416, ἀπεφαίνετο, ὅτι οὐχ οἶόν τε ἐκ τῶν καθεστῶτων τὸν ἰσθμὸν φρουρεῖσθαι, οὔτε Πελοπόννησον ὅλως σῶν ἔτι ὑμῖν εἶναι, ἦν οἱ βάρβαροι ἐπίωσι. Τούτου δὲ ἐν τοῖς μάλιστα αἰτίαν τὴν κακοπολιτείαν εἶναι, δι' ἣν καὶ ἡ τῆς χώρας ἐρυμνότης καὶ τειχῶν ἀσφάλεια καὶ οἰκητόρων εὐανδρία καὶ εἴ τι ἄλλο τῆδε πρόσ-εστι τῶν ἐς τὸν πόλεμον χρησίμων δοκούντων ἀχρηστα ἐς τὸ ἀμύνεσθαι καθέστηκε τοῦ τῆς πολιτείας στερόμενα κόσμου³.

¹ *Ellissen* Analecten der mittel- und neugriechischen Literatur, Ἐν Λειψίᾳ 1860. Τόμ. Δ' 6', σ. 44.

² *Ellissen* ἐνθ' ἄν. σ. 54.

³ *Müller* Byzantinische Analecten ἐν τοῖς Sitzungsberichte der philo-

Ἐπιμένει δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ὑπομνήματι, ὅτι, χωριζομένων τῶν στρατευομένων ἀπὸ τῶν εἰσφερόντων, θέλουσιν αἰσθητῶς βελτιωθῆ τὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ προσθέτει τὰ ἐξῆς· *Ἐγὼ μὲν γὰρ ὑφίσταμαι, συντάττων ἂν ταύτην τὴν στρατιάν, μηδὲν πλέον ἀπαναλώσας ἐς τοὺς ἀπὸ συμπάντων τῶν συνταχθησομένων φερομένους ὁμοῦ σύμπαντας φόρους συμπάσης τῆς ἀφ' ἑκάστης ἐστίας πρώην ὑπὲρ τῆς τοῦ ἰσθμοῦ φρουρᾶς νενομισμένης ταύτης εἰσφορᾶς περὶ ἑξακισχίλια πού ἀποδώσειν στρατιωτῶν οἰκοσίτων σώματα, ὥστ' ἂν περὶ χιλίους μὲν αὐτῶν ἀεὶ φρουρεῖν ἐκ διαδοχῆς· ἐπειδὴν δέ τι προσίη δεινὸν καὶ πάντας παρεῖναι ἢ ὡς πλείστους, οὗς ἐς λόχους τε καὶ τάξεις διελὼν ὑπὸ τε λοχαγοῖς καὶ ταξιάρχοις ἀρχουσιν, ἱππῆας δ', εἴ τινες εἶεν αὐτῶν, ὑπὸ ἱλάρχαις τε καὶ συνταγματάρχαις, αὐτὸς ἂν ἀεὶ ἄξειν τε καὶ ἀποδώσειν τῇ χρεῖα ἢ τε ἂν δέοι καὶ κατὰ καιροὺς ἑκάστους, ἦν ὑμεῖς πού ἐπιτρέποιτε*¹.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ Γεμιστοῦ δὲν ἔγεινε δεκτὸν ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἐφηρμόσθη. Οὕτω δ' αἱ γνώμαι ἄς ἐξέφερον, αἵτινες παρὰ τὸ ἄγαν μεταρρυθμιστικὸν αὐτῶν περιεῖχον πολλὰ τὰ ὀρθὰ, κατέστησαν ἀνεπαρκῆ πρὸς ἀμυναν τῆς Πελοποννήσου τὴν ἐπίρρωσιν τὴν ἐπελθοῦσαν διὰ τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ. Κατεδείχθη δὲ ἰδίως τοῦτο κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1423 ἐπιδρομὴν Τουραχάνη τοῦ στρατηγοῦ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β'. Τῷ δὲ Μαΐῳ μηνί τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1423), λέγει ὁ Φραντζῆς, ἐάλω τὸ Ἑξαμίλιον ἦτοι ὁ τῆς Πελοποννήσου ἰσθμὸς ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη². Ὡς ἡμέραν δὲ τῆς ἀλώσεως ὀρίζει τὴν 22 Μαΐου τὸ μετὰ τὸν Δούκαν Βραχὺ-χρονικόν, καθ' ὃ τῷ ἑπτα-Μαΐῳ κβ' ἦλθεν Τοῦρκος ὁ Τουραχάνης μετὰ φοσάτου εἰς τὸ Ἑξαμίλιον (ἐν τῷ κώδικι κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντιβολὴν ἑξαμη³)

sophisch-historischen Classe der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften Τόμ. Θ' (1852) καὶ ἐν ἰδίῳ τόμῳ σ. 87.

¹ *Müller* ἐνθ' ἄν. σ. 68 κ. ε.

² *Φραντζῆ* ἐκδ. Βόννης σ. 117,23 κ. ε.

καὶ ἐπῆρεν αὐτὸ καὶ ἐχάλασέν το¹. Αὐτολεξεί δ' ἐπαναλαμ-
βάνει τὰ αὐτὰ πλὴν τῆς διαφορᾶς ἐπέῳρον το τὸ οἰκεῖον μέρος
τοῦ ἀνεκδότου Βραχέος χρονικοῦ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος 1775
ἐν φ. Β^α, ἐν ᾧ τὸ μὲν πρῶτον ἐνεγράφη ἡμερομηνία κα Μαΐου,
εἶτα δ' ἐπηνωρθώθη διὰ διορθώσεως ἀνωθεν εἰς κβ. Τὴν αὐτὴν
δὲ χρονολογίαν καὶ ἡμερομηνίαν φέρει τὸ σημεῖωμα τοῦ ἀνεκ-
δότου Βραχέος χρονικοῦ ἐν τῷ κώδικι 282, φ. 186^α, τῆς ἀγιο-
ρειτικῆς μονῆς Διονυσίου, ἔχον ὧδε· Ἐν ἔτη ς^ωπ^ωλα^ω ἤλθεν
ὁ τουραχάμπεις καὶ ἐτζάκησεν τὸ ἕξαμη^λ μηνι μαῖω κβ^η. Τέ-
λος δ' ἀνευ ἡμερομηνίας εἰς τὸ 1422 ἀνέφερε τὴν καταστρο-
φὴν ταύτην καὶ ὁ Ἰωαννίκιος Καρτᾶνος ἐν τῷ Ἄνθει².

Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαλ-
κοκονδύλη καὶ μόνου, τῆς καταστροφῆς ταύτης τοῦ περιβόλου
τοῦ ἰσθμοῦ ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη, οὗ τὴν στρατείαν παριστάνει
οὗτος στραφεῖσαν κατὰ μόνων τῶν Βενετῶν τῆς Πελοποννή-
σου, προηγῆθη συνθήκη εἰρήνης τοῦ Μουράτ μετὰ τῶν Ἑλ-
λήνων ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς καθαιρέσεως τῶν τειχῶν τοῦ ἰσθμοῦ³.

Οὕτω δὲ κατεσκαμμένον εἶδεν ὅπωςδῆποτε τὸν περιβόλον τοῦ

¹ Ἐκδ. Βόννης σ. 518, 13 κ. ε. Πρὸς, *Hammer* Geschichte des osmanischen Reiches Τόμ. Α' σ. 417. — *Zinkeisen* Geschichte des osmanischen Reiches σ. 548. — *Hertzberg* Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens bis zur Gegenwart. Ἐν Γωδᾶ. 1876 Τόμ. Β' σ. 450. — *Gregorovius* Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter Τόμ. Β' σ. 289. Ἑλλ. μεταφρ. *Σπυρ, Π. Λάμπρου* σ. 293.

² Παρὰ τῷ *Hopf* Chroniques Gréco-romanes. Ἐν Βερολίω. 1873 σ. 267. Εἰς τοὺς χιλίους τετρακοσίους σαράντα δύο (1442) ἐχάλασε ὁ Τουραχάνης τὸ ἕξαμύλιον. Καὶ ἀναγράφεται μὲν ἔτος τὸ 1442, ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν χρονολογιῶν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Καρτᾶνος ἀνεβίβαζε τὸ γεγονός εἰς τὸ 1422 καὶ οὐχί εἰς τὸ 1442.

³ *Λαονίκου Χαλκοκονδύλη* ἐκδ. Βόννης σ. 238, 9 κ. ε. Αἰτωλία μὲν δὴ οὕτω ἐγένετο ὑπὸ βασιλεῖ Ἀμουράτη· μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες ἰόντες ἐς τῆς θύρας ἠξίουσαν σπένδουσαι, εἰρήνην μόντοι ἐποιήσαντο ἐφ' ᾧ τὸν τε ἰσθμὸν καθελεῖν καὶ μηδὲν ἔτι νεωτερίζειν τοῦ λοιποῦ. Τὸν μόντοι Τουραχάνην ἐπὶ Πελοπόννησον πέμψας τὴν τε Οὐνετῶν χώραν ἐδήου, καὶ τὸν ἰσθμὸν καθεῖλε, καὶ πολίσματα ἅπτα ἐλῶν τῶν Οὐνετῶν ἠνδραποδίσαστο. Πρὸς, *Fallmerayer* Geschichte der Halbinsel Morea Τόμ. Β' σ. 399.

ἰσθμοῦ καὶ Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης, ἐπισκεφθεὶς τὴν Πελοπόν-
νησον τῷ 1437. Ἐγραψε δὲ περὶ αὐτοῦ τάδε· Ad X K. Maias
ad Peloponnesiaeum Isthmum venimus, antiquis olim moe-
nibus Lacedaemonum ope clausum; nobile quippe opus, sed
longa temp. lae collapsum, bifariam à Justiniano, atque Ma-
nuele Palaeologo Constantinopolitanis Principibus restitutum,
et iterum per Achaemenidum genus dirutum. Adhuc eius
non parvae ruinae conspiciuntur Insulam¹.

Τὸν κατεστραμμένον δ' ἐκείνον περιβόλον τοῦ ἰσθμοῦ ἀνέ-
ναθε νάνακτιση τῷ 1443 ὡς δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ὁ
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἐλθὼν εἰς τὴν χερσόνησον ἐκ
Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1443. *Συναγαγὼν δὲ, κατὰ τὸν Χαλ-
κοκονδύλην, καὶ ξύμπασαι τὴν Πελοπόννησον ἐς τὸν ἰσθμὸν
ἐτείχισεν αὐτὸν, ὡς ἠδύνατο τάχιστα, συγκαλέσας αὐτοῦ καὶ
τὸν ἀδελφὸν καὶ ἧς αὐτὸς ἤρχε χώρας ξύμπαντας ἐνταῦθα
μεταπεμψάμενος ἐληλάκει τὸ τεῖχος, παραδοὺς ἐνὶ ἐκάστῳ
ἄσπονδον ἐν τοσῶδε χρόνῳ παρέχοιτο ὠκοδομημένον² Κατὰ δὲ το
Βραχὺ χρονικὸν Τῷ ς^ωπ^ωβ^ω ἔτει μηνι Μαρτίῳ ἔκτισε τὸ ἕξα-
μύλιον (ἐν τῷ κώδικι ἕξαμη^λ) κύρις (ἐν τῷ κώδικι κῦρ) Κων-
σταντῖνος Παλαιολόγος ὁ δεσπότης Μωραίου (ἐν τῷ κώδικι μω-
ραῖως)³. Τὸ αὐτὸ δὲ σημεῖωμα περιλαμβάνεται ἐν φ. Β^α τοῦ
Παρισιακοῦ κώδικος 1775⁴. Ὁ δὲ Φραντζῆς μαρτυρεῖ τάδε·
Διερχόμενος οὖν κἀγὼ εἶδον καὶ τὸν ἰσθμὸν οἰκοδομηθέντα
παρὰ τοῦ αὐθέντου⁵ τοῦ δεσπότης κῦρ Κωνσταντῖνου τῷ
παρελθόντι ἔαρι (1443)⁶.*

¹ Inscriptions ou Epigrammata Graeca et Latina reperta per Illyriam a Cyriaco Anconitano. Ἐν Ῥώμῃ. 1747 σ. XVII. Τὸ χωρίον ἀντίγραφ' ἀπαρὰ-
λάκτως ὡς ἔχει ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ.

² *Λαονίκου Χαλκοκονδύλη* ἐκδ. Βόννης σ. 319, 15 κ. ε.

³ Ἐκδ. Βόννης σ. 519, 6. Ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ καταστροφῆς τοῦ τεύχους
τούτου τῷ 1449 καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παρισιακοῦ σημειώματος τοῦ κώδικος 2622,
ἐξ ἧς ἐξάγεται, ὅτι τὸ τεῖχος ἐκτίσθη πράγματι τῷ 1442, ὡς λέγει τὸ Βραχὺ χρονικόν.

⁴ Τῷ ς^ωπ^ωβ^ω ἔτει μῆ μαρ^τ ἔκτισεν ἕξαμη^λ κῦρ κωνσταντῖνος πα-
λαιολόγος ὁ δεσπότης μωραῖος.

⁵ Ἐν τῷ παρ' ἡμοῖ χειρογράφῳ ἀνακαινισθέντα παρὰ τοῦ αὐθέντου μου
τοῦ δεσπότης.

⁶ *Φραντζῆ* ἐκδ. Βόννης σ. 196, 20 κ. ε.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Χαλκοκονδύλη ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὸ Ἑξαμίλιον ὡς ἠδυνήθη τάχιστα. Κατὰ δὲ τὸν ποιήσαντα τὸν Θρηῖνον Κωνσταντινουπόλεως ἐκτίσθη τοῦτο ἐντὸς τριάκοντα μόνον ἡμερῶν, καθ' ἃ διδάσκουσιν οἱ ἐξῆς στίχοι:

Καὶ τὸ Ἑξαμίλιον ἔκτισες τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο,
διὰ τριάντα ἡμέραις τῶκτις μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου,
καὶ κόπον ἤβαλες πολὺν¹.

Πρὸς δὲ τὴν ἀνάκτισιν ταύτην τοῦ τείχους ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου συνεδέθη χρησμὸς δῆθεν ἐν τῷ παρελθόντι ὑπὸ τῆς Πυθίας ἐξενεχθεὶς καὶ γραφεὶς ἐπὶ λίθου ἐν Ῥόδῳ, ὅστις οὐ μικρὰς ἠξιώθη διαδόσεως. Ἔινε δὲ ὁ χρησμὸς οὗτος ἐν ποιητικῇ μὲν γλώσσει συντεταγμένος, ἀλλ' ἄμετρος. Καὶ ἐξεδόθη μὲν ἤδη πρὸ μακροῦ χρόνου ἐν τῇ ἐπιγραφικῇ συλλογῇ Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνίτου², εὔρον δ' αὐτὸν σωζόμενον πλήρη μὲν ἐν τρισὶ κώδιξιν, ἐν τῇ Ἀμβροσιακῇ βιβλιοθήκῃ, τῇ βιβλιοθήκῃ Oratoriana τῆς Νεαπόλεως καὶ τῇ Μαρκιανῇ. Μόνου δὲ τοῦ τέλους αὐτοῦ σώζονται τρεῖς παραλλαγαὶ ἐν τῷ Λαυρεντικῷ Plut. LXXIV Cod. 3, ὧν ἡ πρώτη μετὰ σχολίων ἐξεδόθη κακῶς ὑπὸ τοῦ Bandini. Ἀντιβαλὼν δὲ πάντας τοὺς κώδικας καὶ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Κυριακοῦ καὶ τοῦ Bandini, ἐκδίδω τὸν χρησμὸν τοῦτον ἐνταῦθα, ὑποσημιόνων τὰς διαφορὰς τῶν κωδίκων καὶ τῶν ἐκδόσεων καὶ προτάσεων σημεῖωμα περὶ ἐκάστου αὐτῶν.

Χρησμὸς τοῦ Ἑξαμιλίου.

Ἐκδόσεις: N = Ἐθν. Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως III - B - 1 περιέχων Ἡρόδοτον, ἐν φ. 333^a, ἐνθα καὶ τάδε: Ἐτελειώθη τὸ παρ-

¹ Θρηῖνος Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῷ *Ellissen* Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur. Τόμ. Γ' σ. 115 στ. 67 κ. ε.

² Inscriptiones seu epigrammata Graeca et Latina reperta per Illyricum a Cyriaco Anconitano. Ἐν Ῥώμῃ. 1747 σ. XXXI.

ὄν βιβλίον μὲν ἀγούστῳ ἰνδικτιῶνος γ' ἔτους [ε' ζτ' ἐφθαρμένου τοῦ κώδικος ἐν τῇ ἀκρᾷ] Θμν' διὰ χειρὸς ἐμοῦ ἰωάννου διακόνου καὶ δευτερεύοντος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως λακεδαιμονίας τοῦ χανδακνοῦ. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο ἐξέδωκεν οὐκ ἄνευ πτυχισμάτων ὁ *Cyrellus* (Codices Graeci regiae bibliothecae Borbonicae. Ἐν Νεαπόλει. 1832. Τόμ. Β' σ. 305).

A = Ambros. H. 57 sup. ἐπὶ περγαμηνῆς ιε' αἰῶνος, ἐν φ. 162^b. Ἐπιγράφεται δὲ . . . Χρησμὸς εἰς τὸν τῆς πελοποννήσου ἰσθμὸν εὔρεθεις ἐν Ῥόδῳ.

O = Biblioteca Oratoriana (dei Gerolamini) ἐν Νεαπόλει κῶδ. XXII - 1 φ. 2^a ιε' αἰῶνος. Ἐπιγράφεται δὲ Χρησμὸς πυθόχριστος περὶ τοῦ ἰσθμοῦ χρυσθεὶς τοῖς ἔλλησι ξέρξου ἐπιόντος. Ἐγγραφή δὲ χειρὶ Ἰωάννου Δοκαιοῦ, οὐ κτήμα ὁ κώδιξ. Ἴδε *Martini* Catalogo di manoscritti Greci esistenti nelle biblioteche Italiane Ἐν Μεδιολάνῳ. 1893. Τόμ. Α' σ. 397.

M = Marcianus Zan. 333 φ. 142^b, ιε' αἰῶνος, ἀποκείμενος ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βενετίας. Ἐπιγράφεται δὲ Χρησμὸς πυθίας περὶ τοῦ ἐν πελοποννήσῳ ἰσθμοῦ. Ὁ *Zanetti* (Graeca I. Marci bibliotheca codicum manuscriptorum. Ἐν Βενετίᾳ. 1740) σημειώνει περὶ τοῦ χρησμοῦ τούτου τάδε: *Oraculum Apollinis de isthmo Corinthiaco variisque ejus perfossionem aggressis, recentioris Graeciae fragmentum. Ipc. Δίξαι μαθέειν τριανοκράτορος αὐλαίης etc. Graece extat in Epigrammatibus a Cyriaco Anconitano per Illyricum repertis, absque ulla nota Romae an. 1664 impressis et an. 1747 cum nova libri fronte denuo evulgatis (p. XXXI). Latine redditum illum fuisse a Nicolao Perrotto Francisci Philelpho ad hunc ipsum scripta epistola an. 1463 prodit (Phil. Epist. lib. XX p. 141 ed. Venet. 1502). At id interfecerat Nicolaus Spanduginus Euboeus, cujus interpolationem cum epistola ad Petrum Paulum Senatorem Venetum, qua rem explicat atque enarrat apud me est in codice manuscripto, quo Sagundini varia continentur, ab Apostolo Zeno in Dissertationibus Vossianis relato Tom. I p. 344.*

L = Laurent Plut. LXXIV cod 3, αἰῶνος ιε'. Ἐν τῷ ἐν τέλει παραφύλλῳ in calce Galeni operum περιλαμβάνεται μικρὸν μέρος τοῦ τέλους τοῦ χρησιμοῦ ἀπὸ τῶν λέξεων Ὅταν πίτυς κόβιν - κτίσῃται ἰσθμοῦ καὶ μετὰ διαστίχων σχολίων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Bandini μετὰ καὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ χρησιμοῦ, ἐκδομένων δ' ὑπ' ἐμοῦ κατωτέρω ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τῶν αἰκείων χωρίων. Διακόπτονται δὲ τὰ σχόλια ταῦτα ἐν τῷ κώδικι ὑπὸ τοῦ Ὄρκου τοῦ Ἰπποκράτους, ὅστις ἦτο προφανῶς γεγραμμένος ἐν τῷ παραφύλλῳ ἐκείνῳ πρὸ τοῦ μέρους τούτου τοῦ χρησιμοῦ, παρεμβληθέντος εἰς τὸ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ Ὄρκου κενόν. Ἐπιγράφεται δ' ἐν τῷ κώδικι Χρησμός τοῦ ἑξαμνηλίου.

L^a = Laurent. Plut. LXXIV cod 3. Ἐν τῷ αὐτῷ παραφύλλῳ ἐπαναλαμβάνεται τὸ δεύτερον τὸ αὐτὸ τέλος τοῦ χρησιμοῦ ἀνευ τῶν σχολίων. Ἐπιγράφεται δὲ Χρησμός τοῦ ἑμληλίου.

L^b = Laurent. Plut. LXXIV cod. 3 Ἐν τῷ ἐπομένῳ παραφύλλῳ ἐπαναλαμβάνεται τὸ τρίτον τὸ αὐτὸ τέλος τοῦ χρησιμοῦ ἀνευ τῶν σχολίων. Ἐπιγράφεται δὲ Χρησμός ἐπὶ ἑξαμνηλίου.

***Ἐκδόσεις:** B = Ἐκδόσις τοῦ τέλους τοῦ χρησιμοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἀπόγραφον τοῦ Λαυρεντιακοῦ κώδικος μετὰ τῶν σχολίων ὑπὸ τοῦ Bandini (Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae. Ἐν Φλωρεντίᾳ 1770. Τόμ. Γ' σ. 185).

K = Ἐκδόσις Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνίτου (Epigrammata reperita per Illyricum a Cyriaco Anconitano ἐνθ' ἀν. σ. XXXXI ἀρ. 263 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Epigramma ad Peloponnesiacum Isthmum quod oraculum Delphis ei Apolline Pythio responsum fertur). Ἐκδέδοται δὲ γράμμασι κεφαλαίοις. Ἐν δὲ ταῖς ἐμαῖς ὑποσημειώσεσιν, ἐνθα ἡ γραφὴ τοῦ K συμπίπτει πρὸς ἄλλας, συμπιεληφθῆ εἰς αὐτάς, καίπερ γεγραμμένας διὰ μικρῶν γραμμάτων καὶ φερούσας πνεύματα καὶ τόνους, πλὴν ἡ ὅπου ἐνεκα τῆς μεγαλογραφίας τοῦ Κυριακοῦ ἀδηλον ἐν διαφωνίᾳ τῶν κωδίκων περὶ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα τίνα γραφὴν εἶχεν οὗτος ὑπ' ὄψιν.

Π = πάντες οἱ λοιποὶ κώδικες καὶ αἱ ἐκδόσεις πλὴν τοῦ ἔχοντος τὴν σημειουμένην διάφορον γραφὴν.

Δίξεαι μαθέειν τριανοκράτορος αὐλαίης ἔρκους πέρι. Οὐ ποτε τα-
 νυσίπεπλος ἐστήξει περίβολος, ἀλλὰ γε τείχεος ὄλον ἐσσεῖται κάρ-
 τος· οἳ κεν μιν ἐγείρωσιν, οὔτοι κατερείψουσι δῦςμορον κακόμορον.
 Τοξοφόρων Ἀχαιμενίδων πάρα γένος ὀλεῖται τληπαθῶν Ἑλλήνων,
 τεθνήξεταί δ' ὅ τι πλεῖστον, οἰωνοῖσι τε πασι καὶ θηρσιν ἐλώρια 5
 γενήσεται Ἄλλ' ἤξει τίσιος ἐκατόγχειρος δίκη, Ποσειδάονος δ' ἐς
 βένθε' ἄλός οἰχομένου, μιξοβαρβάρων ἐσπερίων θ' ἐῶων τ' ἐθνῶν ἀρ-
 χηγὸς ἰσθμὸν τειχίσει, λειοπῶγων πολυμήχανος ἀνήρ δουλοσύνης Ἑλ-
 λήνων ταλαῶν ὑπερ, τοξοφόρων δ' ὑπερβορέων μάρψει γένος, κῆρας
 τληπαθῶν Ἑλλήνων ἄξον ἀν' Ἑλλάδα πασαν ἄκρα δ' ἀοίκητα με- 10
 νεῖ. Ἐν τριτάτῃ δὲ μοῖρα ξανθὸς μέρος, γρυπὸς, πολιδός, βραχὺς,
 Ἑλλήνων ἀρχηγὸς ἰσθμὸν τειχίσει· τύχη δ' οὐκ ἔστι πέρας. Ἐν
 αὐτῷ γὰρ ὀλεῖται πάλιν τειχέων κρήδεμνα τοξοφόρων ἐλκεσιπέπλων
 πάρα κ' οὐκ ἔτ' ἐσσεῖται μένος Ἑλλήνων ἀρηφίλων· ἤξει δὲ καὶ
 τοῖς χαλκόπους ἐρινύς πολύπους καὶ πολύχειρ καὶ καταβαλεῖ μένος 15
 τούτων. Ὅταν κόβιν πίτυν δέξηται καὶ πίτυς λύθρον, τότε καρ-

1. αὐλαίης NAM : αὐλαίης OK ἔρκους Π : λείπει K οὐ ΑΟ :
 οὐ ΝΜ : ΟΥ K 2. τανυσίπεπλος NOM : τανυσιπεπλος Α : ΤΑΝ-Υ
 ΣΙΠΕΠΛΟΥΣ K ἐστήξει AOMK : ἐστήκει N ἐσσεῖται AOMK :
 ἐργεῖται N 3. οἳ κεν Π : ΟΙΚΕΝ K κατερείψουσι NOK : κατ-
 ερειψουσιν ΑΜ 4. ἀχαιμενίδων OMA : ἀχμενίδων N : ΑΧΑΙΜΕΝΙ-
 ΔΩΝ K ὀλεῖται NOM : ὀλεῖται Α : ΟΛΕΙΤΑΙ K 5. οἰωνοῖσι
 τε ἔγραφα : οἰωνοῖσι τε O : οἰωνοῖσι τε NMA : ΟΙΩΝΟΙΣΙ ΤΕ K

ἐλώρια NA : ἐλλώρια OMK 6. ποσειδάονος NAM : ποσει-
 δάωνος O : ΠΟΣΣΕΙΔΑΟΝΟΣ K 6-7. ἐς βένθε' M : ΕΣ-ΒΕΝΘΕ'
 K : ἐς βενθ' O : ἐσβενθ' N : ἐν βένθ' Α 7. τ' OK : λείπει NAM

9. ὑπερβορέων NAO : ὑπερβοραίων MK μάρψει Π :
 μάρψη M 10. ἀν' Π : ἐν N ἀοίκητα Π : ἀοίκητος N

11. μοῖρα Π : μοῖρας N πολιδός Π : πολυδός N. 12. πέρας
 N : πέρα O : πάρος ΑΜ : ΠΑΡΑ K 13. ὀλεῖται πάλιν Π : τιφρόδρωτα N
 τοξοφόρων Π : τιφρόδρωτα N ἐλκεσιπέπλων Π : ΕΛΚΕΣΣΙ-
 ΠΕΠΛΩΝ K 14. κ' οὐκ ἔτ' N : κούκ' ἔτ' Α : κ' οὐκέτ' M : ΚΟΥΚΕΤ K

ἐσσεῖται NOK : ἐσεῖται Α : ἐσεῖται M καὶ τοῖς OM : κ' αὐ-
 τοῖς Α : κακ' τοῖς N : ΚΑΥΤΟΙΣ K 15. ἐρινύς ἔγραφα : ἐρρύνύς N :
 ἐρινυνύς Π καὶ Π : ἦ N καταβαλεῖ AOM : καταβαλλεῖ N-
 ΚΑΤΑΛΑΒΕΙ K 16. κόβιν πίτυν Π : πίτυς κόβιν LLa^βB δέξη-
 ται Π : ΔΕΞΕΤΑΙ K πίτυς Π : κόβιν LLa^βB Ἄνωθεν τῆς λέξεως
 πίτυς μετὰ τῶν στίχων τοῦ κειμένου τὸ σχόλιον τόδε· ἦγουν (ἦτοι B) αἱ σα-
 νίδαι (σανίδες B) αἱ εἰς τὴν βενετιαν ἐγένοντο L λύθρον Π : λί-

τερὸς γενήσεται περίβολος ἰσθμοῦ· δίκη δ' ἐς Ἑλλήνων γένος οὐρανὸν ἤξει τύχης μέτα, καὶ τοὺς πρὶν αὐτῶν ἀνκιδέας ὀλετήρας ὑποθήσει ζεύγλη. Μακάρτατος δ' ἐστὶν ὁ τὸ τέταρτον ἰσθμὸν τειχίσων, 20. ἐνοσίχθονος πέδον.

Ἐκ τῶν σχολίων τοῦ Λαυρεντιακοῦ κώδικος γίνεται δῆλον, ὅτι, τετάρτου τειχιστοῦ νοουμένου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὁ χρησμός οὗτος ἐποιήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπὸ τούτου τείχισιν καὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς κατόπιν ἐπελθούσης νέας ὑπὸ τῶν Τούρκων κατασκαφῆς, ἄρα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1446 καὶ 1449. Ἄξιον δὲ λόγου εἶνε τὸ σχόλιον τοῦ Λαυρεντιακοῦ τούτου κώδικος τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις συμβολικῶς περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου κτισθέντος τείχους ἐρμηνεῖον τὴν λέξιν *πίευσ* διὰ τῶν λέξεων ἤγουν αἰ σανίδα αἰ εἰς τὴν βενετίαν ἐγένοντο. Ἀναφέρονται δὲ ταῦτα πιθανώτατα εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀργυροπούλου

θρον LLa^αB Ἄνωθεν τῆς λέξεως λίθρον τάδε· τὸ αἶμα τὸ μεμιγμένον μετὰ κονιορτοῦ L 16-17. κρατερὸς NAMLLa^αB : κρατερὸς OK

17. δίκη-ζεύγλη λείπουσι LLa^αB 18. μέτα AOM : μετὰ N : ΜΕΤΑ Κ ἀναιδέας AOMK : ἀναιδέας κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἀνεδέας N ὀλετήρας AOM : ὀλετήρας N : ΟΛΕΤΗΡΑΣ Κ

19. μακάρτατος Π : μακάρτατος κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος μάκαρτος Ν Κάτωθεν τῶν λέξεων μακάρτατος κτλ. ἐν τῷ L τάδε· ἤγουν (ἦτοι Β) ὁ δοῦξ τῆς βενετίας (βενετίας ἰσθμὸν τειχίσας Β) τοῦ ρῥοδ' ἰνδ. ια' ὀκτε (ὀκτωδ. Β) ιζ'. Τὸ μὲν πρῶτον ἐκτίσθη παρὰ λακεδαιμονίων καὶ πελοποννησιακῶν ἐρχομένου τοῦ ξέρξου μετὰ τῶν πελοποννησίων (Πελοποννησίων Β). Τὸ βον (δεύτερον Β) παρὰ νέρωνος. Τὸ τρίτον παρὰ βασιλέως τοῦ (λείπει Β) κυροῦ (κυρίου Β) μανουήλ τοῦ παλαιολόγου | λείπει παρὰ Β, ὅστις σημειώνει τάδε· Ita perversa scriptura est et implicita, ut vocem Μανουήλ conjectura tantum adsequuti fuorimus, aliam vero quae sequitur minime liouerit excutire. Τὸ τέταρτον παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κωνσταντίνου δ' ἐστὶν NAOMK : γὰρ ἐστίται

L : ἐστίται Β : γὰρ γενήσεται La : γὰρ γενήσεται διαγραφέντος δὲ τοῦ γενήσεται ἐτέθη κάτωθεν ἐσθίται La τέταρτον OLLa^αBK : τέτρατον NAM ἰσθμὸν τειχίσων NAMK : ἰσθμοῦ τειχίσων O : ἰσθμὸν τειχίσας La κτήσεται (κτίσεται Β) ἰσθμοῦ διαγεγραμμένα καὶ ἀντ' αὐτῶν κατωτέρω τὰ κακῶς ὑπὸ τοῦ Β εἰς τὴν σημείωσιν μετὰ τὴν λέξιν βενετίας (ἴδ. ἀνωτέρω) συμπεριληφθέντα ἰσθμὸν τειχίσας La 20. ἐνοσίχθονος NAM : ἐνοσίχθονος OK : λείπουσι LLa^αB.

μνημονευόμενα ξύλα τὰ συντεθέντα μετὰ λίθων κατὰ τὴν τειχοδομίαν καὶ προέρχονται ἀπὸ τινὸς εἰδότος τὰ τότε συμβάντα. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τῆς Βενετίας μνημονεύεται πάντως οὐχὶ ὡς παρασχούσης τὰ ξύλα ταῦτα καὶ συμμετασχούσης εἰς τὴν κτίσιν, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔγεινε κατὰ τὰ ἐκτεθέντ' ἀνωτέρω, ἀλλ' ὡς τοῦ τόπου πιθανῶς ἐξ οὗ προήρχετο ἡ ξυλεία, ἣν χάριν τῆς ξυλοδεσιᾶς μετεχειρίσθη ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ.

Ἄλλὰ τὰς ἐλπίδας ἃς ἀνεπτέρωσεν ἡ ἀνάκτις τοῦ περιβόλου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὅστις καὶ πόλιν ἐμελέτα, καθ' ἃ φαίνεται, νὰ κτίσῃ ἀμέσως παρακειμένην εἰς τὸ τείχος χάριν φυλάξεως αὐτοῦ¹, μάλιστα πάντων ἐκδηλοῖ μακρὰ πρὸς τὸν δεσπότην ἐπιστολή, δίκην ὑμνήματος σταλεῖσα εἰς αὐτὸν βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ τείχους ὑπὸ τοῦ ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος καρδινάλιου Βησσαρίωνος. Ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ταύτῃ πλείστου ὄσου λόγου ἀξία ἐπιστολή, ἣν, περιλαμβανομένην ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 533 (Zanetti) κώδικι τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης, μέλλω νὰ ἐκδώσω προσεχῶς, γράφει ὁ Βησσαρίων πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ ἐξῆς²

Χαίρων τοίνυν αὐτὸς καὶ πόσῃν, οἶει, καρπούμενος εὐφροσύνην, ὁ πάλαι³ ποτ' ἐπόθουν καὶ ποθῶν ἰδεῖν ἐπεθύμουν τετελεσμένον ὄρων οὐχ ἥκιστα⁴, σοὶ καὶ τῷ γένει συγχαίρω καὶ πασιν ὅλως τοῖς Ἑλλησι, πρότερον μὲν οὐ ψυχᾶς μόνον, ἀλλ' ὅλον καὶ αὐτὴν τῶν σωμάτων ἀνακειμένοις τὴν Ῥώμην καὶ συγκαταπεπτωκόσιν αὐτῷ τῷ ἰσθμῷ, νῦν δ' ἐγεγρόντος διὰ σοῦ καὶ αὐτοῖς τὴν τε ἀνδρείαν τὴν τε Ῥώμην συναναστησομένοις, τὰ τε ἐκτὸς πάντα καὶ τὴν ἐν τούτοις εὐδαιμονίαν, εἰρήσθω δὲ σὺν θεῷ, σοῦ ἡγουμένου ἀποληψομένοις. Σοὶ δ' ὅτι τὰς κοινὰς ἐλπίδας οὐκ ἔψευσας, μᾶλλον δ' ὅτι καὶ πολλῶν αὐτὰς ὑπερεβάλλου⁵ τῷ μέτρῳ συγχαίρων, πολλὰ ἐκ θεοῦ εὐχομαι ἀγαθὰ καὶ μακρὰν ἐπὶ πασὶ ζωὴν, ἥς τὰ μακρὰ ἡμῶν καὶ

¹ Ἴδε τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος ἐν τῷ ἀνωτέρω κατωτέρω παρατιθεμένῳ χωρίῳ.

² πάλαι

³ οὐχῆκεστα

⁴ ὑπερεβάλλου

πολυετῆ ὥστε ἀναστῆναι δέονται πτώματα. Σὺ γὰρ σφόδρα καὶ πρὶν ἐπεθύμεις ἥρωικῶς ἐπιδείξασθαι ἔργα, καὶ νῦν ἅμα τε ἀφορμῆς καὶ δυνάμεως ἐπελάβου καὶ πρὸς ἔργα ἐχώρησας, θεμέλιον¹ οὐκ ἀγεννές τοῖς μέλλουσι προκαταβαλόμενος πράγμασι. Σοῦ τὴν ψυχὴν οἶδα πόσος ἀναφλέγει ζῆλος τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μικρὰς ἀφορμῆς μεγάλα διαπράξασθαι δυνηθέντων. Οὐκ ἀγνοῶ οἷα καθ' ἑκάστην λογίζῃ, οἷα ἐπιθυμεῖς, οἷα διανοῇ, ἀ τῷ νῦν συλλαμβάνεις καὶ ὥστε εἰς τέλος ἐξενεγκεῖν πάντα μηχανᾶ τῆς τέχνης. Οὐκ ἀμφιβάλλω παρὰσπῆσθαι σοὶ τὸν θεὸν σύμμαχον, ἐπόπτην, συνεργόν τε καὶ βοηθόν. Ἐκεῖνός τε² γὰρ φιλόανθρωπος καὶ φιλόαρετος, σὺ τε ἀξίος ὑπηρέτης ἐκείνου, πολὺν τῶν ἀρετῶν ποιούμενος λόγον· ὧν ἀθλα οὐ τὰ μέλλοντα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ παρόντα προὔθηκεν εἰς τὸ μέσον οὐ κακίας, οὐδ' ἀμελείας τε καὶ ῥαστώνης, οἷς ἐπὶ πολὺν συνεχόμενοι χρόνον οὐκ ἀπεικότως αὐτοὶ τε ἀπολώλαμεν καὶ τὰ ἡμέτερα ἀπωλέσαμεν. Ἀλλὰ νῦν τὴν ἐναντίαν, σοῦ ἡγουμένου τε καὶ ὑποδεικνύοντος³, ἰόντες τοῖς ἐναντίοις τε καὶ πάντως ἀγαθοῖς ἐντευξόμεθα.

Ταῦτά με εὐφραίνει, ταῦτα ἐν ἀρρήτῳ ἡδονῇ κατέχει, ταῦτά μοι γλυκυθυμίαν ἀδιάκοπον ἐμποιεῖ· ὧν τὰ μὲν ἤδη γεγενημένα, τὰ δ' ὡς ἐψόμενα τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ οὐ στοχάζομαι μόνον, ἀλλ' οἷον ἤδη ὄρω. Τειχίσας μὲν οὖν τὸν ἰσθμὸν, βασιλικώτατε ἀνερ, ἀριστα καὶ ἀξίως σαυτοῦ ἐβουλεύσω· μὴ μέχρι δέ τούτου διανοηθεὶς στήναι, ἀλλὰ προσέτι καὶ πόλιν ἐκεῖσε ἰδρύσασθαι, ἔτι μᾶλλον ἀξία θαύματος ἐλογίσω. Καὶ γὰρ ἀνευ μὲν φυλάκων οὐδὲν ἂν ποτε δυνηθεῖεν μόνον τὰ τεῖχη· φύλακες δὲ ἀνευ παρακειμένης πόλεως τε καὶ πολιτείας οὐτ' ἂν ἰκανοὶ, οὐτ' ἂν μόνιμοί τε καὶ βέβαιοι εἴεν, οὐτ' ἂν ἐν ἀπασὶ καὶ τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς δύναιντ' ἂν ἐκ τοῦ προχείρου παρεῖναι· καὶ τούτου μάρτυς ὁ χρόνος καὶ τὰ προλαβόντα παθήματα. Ὅθεν, εἰ μὲν γέγονεν, εἴτε καὶ γίνεται, ταῦτα γίνεται ἅπερ ἔδει γενέσθαι· εἰ δ' οὐπω καὶ νῦν ἀρχὴν ἔλαβε, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ ἀρξασθαι καὶ τελέσαι, μᾶλλον δὲ γε καὶ ἀναγκαίως καὶ οὐ χωρὶς οὐκ ἂν ποτε σχοίη καλῶς οὐδ' ἂν ἔργον τετελεσμένον ῥηθείη· καίτοι, καὶ τούτου γεγενημένου, εἰ μὴ καὶ τὰ βασι-

λεια ἐκεῖ ἰδρυθείη¹ καὶ προκαθημένη τῶν ἄλλων γένοιτο πόλις, οὐκ ἂν δυνηθείη τοσοῦτον. Τῶν γὰρ ἐντὸς τῆς Πελοποννήτου σὺν θεῷ μηδὲν δεδιότων, περὶ τὸν ἰσθμὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ² δεῖ τὸν ἀρχοντα ἐγγυονίζεω, τὰ μὲν ἐπικουρήσοντα τοῖς ἰδίοις, εἴ τις ἐπέλθοι τῶν πολεμίων, τὰ δ' ἐκδραμούμενον ἐν τοῖς προσήκουσι χρόνοις κατὰ τῶν παρακειμένων ἐχθρῶν καὶ μὴ τοὺς καιροὺς ἀπολλύντα³ τῆ ἀπουσίας.

Πρὸς ταῦτα δὲ συνάπτει ὁ Βησσαρίων πρόγραμμα ὅλον πολιτικὸν καὶ οικονομικὸν περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων, ἐν τισὶ μὲν κατὰ μίμησιν καὶ ἐπανάληψιν τοῦ πρὸ τριακονταετίας εἰς τὸν Μανουὴλ καὶ Θεόδωρον Παλαιολόγον ἐκτεθέντος προγράμματος τοῦ Γεμιστοῦ, ἐν ἄλλοις δὲ πρακτικώτερον καὶ τελεσφορώτερον, καθ' ὅλου δὲ διαπνεόμενον ὑπὸ φιλοπατρίας ἀκράτου, ἅμα δὲ καὶ ὑπὸ ἰδεῶν νεωτερικῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου κατὰ τὰ νεωτέρω ἀνακτισθεὶς περίβολος δὲν συνέμεινεν ἐπὶ μακρόν. Μετὰ τρία δ' ἔτη, τῷ 1446, ἐπῆλθε νέα βαρεῖα ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου Μουράτ, καθ' ἣν ἐκ νέου κατεστράφη τὸ τεῖχος. Καὶ εἶχε μὲν φροντίσει ὁ Κωνσταντῖνος μικρὸν πρὸ τῆς εἰσβολῆς ἐκείνης νὰ δχυρώσῃ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1446 κάλλιον τὸν ἰσθμὸν⁴. Ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις τοῦ ἰσθμοῦ ὑπῆρξε δυσανάλογος πρὸς τὴν ὀρμὴν τῶν Τούρκων καὶ ὄλως ἀνεπαρκής. Καὶ ὁ μὲν Φραντζῆς λέγει ἀπλῶς, ὅτι ὁ ἀμνηρᾶς τῆ δεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐπόρθησε⁵. Ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης μαρτυρεῖ, ὅτι Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω ἐστρατεύετο καὶ Τουραχάνη τὸν Θεσσαλίας ὑπαρχον ἐπέστειλεν ἐλαύνειν ἐπὶ τὸν Πελοποννήσου ἰσθμὸν, καὶ ἐπιδραμόντα τὴν Πελοποννήσου χώραν, δση ὑπὸ τοῖς Ἑλλήνων

¹ ἰδρυθείη ² ἐπιτοπολύ ³ ἀπολλύντα

⁴ Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 201,11· νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς κρείττονα οἰκοδομὴν τοῦ ἰσθμοῦ. — σ. 202,12· ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆ κη' τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμβρίου.

⁵ Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 202,21.

¹ Ἐκ τοῦ 10 πρώτου γραφέντος θεμέλια ² ἐκεῖνος τε ³ ὑποδεικνύοντος

ἡγεμόσι τυγχάνει οὖσα, ἀπελαύνειν. Ὁ μὲν οὖν λαβὼν στρατευμα τὸ τῆς Θειταλίας καὶ Πεορραιβίας τῆς λίμνης ἀφίκετο ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν, καὶ καταλαβὼν αὐτὸν ἔρημον καθεῖλέ τε αὐτὸν, καὶ ἐσβαλὼν ἐς τὴν Πελοπόννησον ἐδήου τὴν χώραν¹. Ὁ δὲ Δούκας λέγει, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶχεν οἰκοδομήσει τὸ τεῖχος πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, τοσοῦτον ἔχει ἀκριβῶς, διότι τρία μόνον ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τοῦ 1443, ἐφρούρησε μὲν αὐτὸ μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ, τοσοῦτον ἔπερ εἶνε βεβαίως πεπλανημένον καὶ ἐμφαίνει σύγχυσιν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς, ἀλλὰ, προδοθεὶς ὑπὸ τῶν συστρατευομένων Ἀλβανῶν, ἀπέδρα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θωμᾶ². Τὸ δὲ Βραχὺ χρονικὸν διηγείται τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην τοῦ σουλτάνου καὶ τὴν πόρθησιν καὶ πυρπόλησιν τοῦ τεύχους διὰ μακροτέρων πῶς ὧδε. Τῷ [σπ]νε' ἔτει τοῦ κόσμου, τῆς δὲ θείας σαρκώσεως αὐτοῦ Δεκεμβρίου γ' ἡμέρα Σαββάτω, ἦλθεν μετὰ φροσάτου αἰ' Τοῦρκος ἀμωρᾶς Ἀχμάτης ὁ Ἀμωράτης εἰς τὸ Ἑξαμίλιον Κορινθίον. Καὶ τῆ ἄλλη ἐρχομένη παρα κ' ἑσπέρα ἤρξατο τοῦ πολέμου· καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς γεναμένης ἰσχυρᾶς τῆς μάχης τῷ πρωῖ ἀφῆθη ὁ τεῖχος παρὰ τῶν ἐπιβούλων, καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἐσέβησαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐδίωκον αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ μὲν ἀνεῖλον, οὐδὲ δὲ ἠχημαλώτισαν, καὶ ἐπῆραν ἀπειρα πλήθη καὶ ἄρματα καὶ ζῶα καὶ χρήματα³.

Ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων γίνεται δῆλον, ὅτι περὶ δύο τινὰ κυρίως δὲ φαίνονται συμφωνοῦντες οἱ προμνημονευθέντες συγγραφεῖς, περὶ τὸν τρόπον τῆς ἀλώσεως τοῦ τεύχους καὶ τὴν ἡμερομηνίαν αὐτῆς. Καὶ δὴ ὁ μὲν Φραντζῆς ἀναγράφει τὴν

¹ Λαονίου Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόννης σ. 283,2 κ. ἑ.

² Δούκα ἐκδ. Βόννης σ. 223,5 κ. ἑ. Ὁ Fallmerayer Geschichte der Halbinsel Morea Τόμ. Β' σ. 340 τὴν ἰσχυρὰν ταύτην τοῦ Μουράτ οὐκ ἠρθῶς λέγει γενομένην τελευτῶντος τοῦ 1445. Πρὸς Ζινκείσεν Geschichte des osmanischen Reiches Τόμ. Α' σ. 750 κ. ἑ. Hammer Geschichte des osmanischen Reiches Τόμ. Α' σ. 472.

³ Ἐκδ. Βόννης σ. 519,14 κ. ἑ.

10 Δεκεμβρίου, τὸ δὲ Βραχὺ χρονικὸν, καὶ ἔσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς Βόννης, τὴν ὑστεραίαν τῆς 4 Δεκεμβρίου. Ἀλλ' ἡ διαφωνία αὕτη δὲν εἶνε πραγματικὴ, διότι τὸ χωρίον τοῦ Βραχέος χρονικοῦ εἶνε παρεγνωσμένον ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν. Ἡ δὲ πρὸς τὸν Παρισιακὸν κώδικα 938, ἐξ οὗ ἐξεδόθη, ἀντιβολὴ αὐτοῦ διδάσκει, ὅτι αἱ λέξεις τῆ ἄλλη ἐρχομένη παρα κ', ἐν οἷς λαμβάνει ἡ ἡμερομηνία, ἔχουσι κακῶς ἀντιτῶν ἐν τῷ κώδικι τῆ ἄλλη ἐρχομένη παραη', τοσοῦτον ἔπερ σημαίνει παρασκευῆ, καὶ ἃ ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ἄλλου ἀναλόγου Παρισιακοῦ κώδικος, τοῦ ὑπ' ἀρ. 1775, ἐν ᾧ τὸ ἀντίστοιχον χωρίον ἐν φ. Β⁶ ἔχει ὁλόκληρον τὴν λέξιν παρασκευῆ. Κατὰ ταῦτα τὸ Βραχὺ χρονικὸν τὴν μὲν 3 Δεκεμβρίου ὀρίζει ὡς ἡμέραν ἀφίξεως τοῦ Μουράτ εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ὡς ἡμέραν δὲ ἀλώσεως τοῦ Ἑξαμιλίου ἀναφέρει τὴν ἀμέσως ἐπομένην Παρασκευῆν, ἥτις εἶνε ἡ 9 Δεκεμβρίου. Ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι παρηρμήνευσεν ὁ Bullialdus ἐξηγήσας τὰς λέξεις ταύτας ἐν τῆ προσηρητημένῃ εἰς τὴν ἐκδοσιν λατινικῆ μεταφράσει διὰ τῆς λέξεως rosigidie, ἥτοι 4 Δεκεμβρίου. Ἐχομεν λοιπὸν ἐν τῷ Βραχεῖ χρονικῷ διαφορὰν μιᾶς μόνῃς ἡμέρας ἀπὸ τῆς 10 Δεκεμβρίου τῆς μαρτυρουμένης ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ, διαφορὰν ἐτι μᾶλλον ἐλαττουμένην διὰ τῆς προσθήκης τῆς λέξεως ἑσπέρα ἐν τῷ Βραχεῖ χρονικῷ. Ἡ δὲ δεκάτη Δεκεμβρίου ὀρίζεται ὡς ἡμέρα τῆς ἀλώσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσιν ἄλλων βραχέων χρονικῶν, τῶν ἐξῆς· α') ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς Ἰβήρων 329 φ. 279⁶ νοεμβρίῳ εἰς τὰς κ ἦλθεν ὁ ἀμωρᾶς ὁ ἀμωράτμπεις εἰς τὸ Ἑξαμίλι, καὶ ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ ὁ δεσπότης κῦρ κωνσταντῖνος καὶ κῦρ θωμᾶς καὶ ἐτζάμισάν τους δεκεμβρίου εἰς τὰς ι' καὶ ἐχάλασεν· β') ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς Ἰβήρων 382 φ. 904^a [σπ]νε' νοεμβρίῳ κ' ἦλθεν ὁ ἀμωρᾶς ὁ ἀμωράτμπεις εἰς τὸ Ἑξαμίλι καὶ ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ ὁ δεσπότης κῦρ κωνσταντῖνος καὶ κῦρ θωμᾶς καὶ ἐτζάμισέ τον δεκεμβρίου εἰς τὰς

ι' και ἐχάλασεν· γ') ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς Ἰβήρων 388 φ. 41·· Ἐν δὲ τῷ νε' μηνί νοεμβρ. κ' ἦλθεν ὁ αὐτὸς εἰς τὸ ἑξαμύλιον· κἀκεῖ ἦσαν οἱ δύο αὐτάδελφοι και δεσπότες κωνσταντῖνος και θωμᾶς και κατέτρεψεν αὐτοὺς δεκεμβρίου ι' και ἐχάλασε... Τέλος δὲ τὴν δεκάτην Δεκεμβρίου ἀναγράφει και τὸ ἐξῆς σημεῖωμα τοῦ βιβλιογράφου τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος 2005 (ἐν φ. 274⁶) τοῦ περιέχοντος τὴν συγγραφὴν τοῦ Γεμιστοῦ περὶ ἀρετῶν, νεαρᾶς τῶν αὐτοκρατόρων Ῥωμανοῦ τοῦ πρεσβύτου και Κωνσταντῖνου και τὰ Βασιλικά· Τέλος τοῦ παρόντος νομίμου βιβλίου τοῦ κατὰ στοιχεῖον ἐν τῷ Μυζητηρῶ ἐν ἔτει ρωνε^ω Ἰνδικτιῶνος ιη^ς δε και τὸ ἑξαμύλιον ἐχάλασε τὸ β^{ον} τῆς ι' δεκεμβρίου τῆς αὐτῆς ι' Ἰνδικτιῶνος ἡμέρα σάββατον ὥρα αη'. Ἡ δὲ βίβλος αὕτη ἐτελειώθη μηνί μαῖω κη' ἡμέρα κυριακή διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ δικανικοῦ και καθολικοῦ κριτοῦ τοῦ μοραίου (κατὰ διόρθωσιν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος μωραίου) νικολάου βουλλωτοῦ τοῦ ἀγάλλωνα. Ἐπιεται δὲ κερραῖ γραφῆ ἢ ὑπογραφή Νικόλαος βουλλωτῆς ἀγάλλωνας και καθολικὸς κριτῆς τοῦ μοραίου.

Ἡ δὲ δεκάτη ὀγδόη Δεκεμβρίου ἀντὶ τῆς δεκάτης ὀρίζεται ἐν τῷ χρονικῷ σημειώματι τοῦ Ἀμβροσιακοῦ G 69 sup φ. 345⁶, γραφέντος χειρὶ τοῦ Ἰωάννου Δοκειανοῦ, ἔχοντι ὡδε· Δεκεμβρίου ιη' α^{ου} ν^{ου} μου ρ^{ου} ἀπὸ τῆς χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως ἐάλω τὸ ἑξαμύλιον ὅπερ ἀνέστησεν ὁ δεσπότης κῦρ κωνσταντῖνος.

Ἄλλην δὲ ἡμερομηνίαν ὀρίζει ὁ Ἰωαννίκιος Καρτᾶνος ἐν τῷ Ἀνθει, λέγων τάδε· Εἰς χιλίους τετρακοσίους σαράντα ἑξὶ (1446), εἰς ταῖς δεκατέσσαρες τοῦ δεκεμβρίου, ἡμέρα σαββάτω, ἐτζάκισαν οἱ Τοῦρκοι τὸ ἑξαμύλι και ἔφυγαν οἱ αὐθέντες οἱ δεσπότες, ὁ κῦρ Κωνσταντῖνος και ὁ κῦρ Θωμᾶς μὲ τοὺς ἀρχοντάς τους¹. Ἄλλ' ἢ ἡμερομηνία αὕτη εἶνε πάντως πεπλανημένη, ἐπειδὴ ἡ 14 Δεκεμβρίου 1446 δὲν συμπίπτει πρὸς Σάββατον, ἀλλὰ πρὸς Τετάρτην.

¹ Παρὰ τῷ *Horf Chroniques Gréeso-romanes* σ. 267.

Ἀόριστος δὲ μένει ἢ ἡμέρα ἐν τῷ ἐξῆς σημειώματι, ὅπερ ἐπιεται ἀμέσως εἰς τὸ Παρισιακὸν χρονικὸν σημείωμα τοῦ κώδικος 2622 ἐν φ. 599⁶. Ἐν ἔτει ρωνε^ω Ἰνδικτιῶνος ιη^ς κατὰ μῆνα δεκεμβρίου ἐχάλασθη τὸ ἑξαμύλιον παρὰ τοῦ ἀμειρᾶ του μουράτπεη· ὅπερ ἀνοικοδομήθη προχρόνων τριῶν παρὰ τοῦ ἐν βασιλεῦσι μακαρίτου κυροῦ κωνσταντῖνου δεσπότητος ὄντος ἐκείνου τότε¹. Ὅμοίως δὲ ἀόριστον ἔχουσι τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἀλώσεως τοῦ περιβόλου τοῦ Ἰσθμοῦ τὰ οἰκεῖα σημειώματα τῶν ἐξῆς βραχέων χρονικῶν· α') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 127 φ. 436^α τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὀρει μονῆς Δοχειαρίου· + ρωνε^ω ὑπῆγεν ὁ σουλτᾶν μουράτπεης εἰς τὸ ἑξαμύλιον και ἐχάλασεν αὐτό· β') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 251 φ. 307^α τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου· Ὄταν ἐπιραν το ξαμύλη ἐτι ρωνε^ω γ') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 193 φ. 164^α τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου· + τὸ ἑξαμύλιον ρωνε^ω δ') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 282 φ. 186^α τῆς μονῆς Διονυσίου· Ἐν ἔτει ρωνε^ω ἐχάλασεν τὸ ἑξαμύλιον τελείως ὁ ἀμουράτπεης ἐπι τῆς βασιλείας τοῦ ἐνσεβούς κῦρ κωνσταντῖνου και τοῦ ἐνσεβούς δεσπότητος κῦρ θωμᾶ· ε') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 224 φ. 608^α τῆς μονῆς Διονυσίου· Ἐτους ρωνε^ω ἦλθεν ὁ σουλτᾶν ἀμουράτ εἰς τὸ ἑξαμύλιον και ἐχάλασεν αὐτό· ς') τοῦ ἐν τῷ κώδικι 334 φ. 8^β τῆς μονῆς Διονυσίου· ρωνε^ω ἦλθεν ὁ μουράτπεης εἰς τὸ ἑξαμύλιον. Τέλος δὲ διαφορὰν περὶ αὐτὸ τὸ ἔτος ἔχουσι τὰ οἰκεῖα μέρη τριῶν ἐτέρων βραχέων χρονικῶν, α') τὸ τοῦ Λονδινεῖου κώδικος Additional 22492 φ. 129⁶, καθ' ὃ + Γέγωνεν ἀφανισμὸς ἑξαμύλιου κατὰ τοῦ ἔτους τοῦ τρέχοντος ρωνε^ω (= 1447-1448)· β') τὸ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος 1001 φ. 131· ρωνε^ω (= 1447-1448) ἐχάλασεν τὸ ἑξαμύλιον ὁ σουλτᾶν μουράτπεης· γ') τὸ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος 2180 φ. 109⁶· + Ἐτους ρωνε^ω δ' (= 1445-1446) ἐξέβειν ὁ δεσπότης και ἔκτισεν τὸ ἑξαμύλιον και ἐπέλεγεν ὁ ἀμειρᾶς και ἐχάλασεν τὸ,

¹ Τὸ σημείωμα τοῦτο ἀνευ μνείας τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ κώδικος ἔχει ἐκδοθῆ πλημμελῶς ἐν τῷ Πασχαλίῳ Χρονικῷ. Ἰδὲ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 254. Ἐνταῦθα δ' ἐξέδωκ' αὐτὸ οἶον φέρεται ἐν τῷ κώδικι ἐκ τῆς αὐτῆς φωτογραφίας περὶ ἧς ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω.

ἐνθα παρατηρητέον, ὅτι τὸ ἔκτισε λεγόμενον περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἀμέσως πρὸ τῆς μοιραίας πρὸς τὸν Μουράτ μάχης συμφωνεῖ πρὸς τὰ τοῦ Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 201, 41· νῦν δὲ ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς κρείττονα οἰκοδομὴν τοῦ ἰσθμοῦ δ') τὸ τοῦ Πατριακοῦ κώδικος ΣΠΖ'. *Εἰς τοὺς ἀστυγ' ἐπήραν οἱ Τοῦρκοι τὸ 'Εξαμίλιον'*, ὅπερ εἶνε ὁπωςδήποτε ἐσφαλλόμενον εἴτε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη, εἴτε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μουράτ ἄλωσιν ἀνάγεται· ε') τὸ τοῦ κώδικος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης 701 φ. 249⁶. *"Ἐτους 5ῶϞξβ' ἐπήρειν ὁ σουλτάν ἀμουράτης τὸ ξαμήλη*².

Τὸ δ' ἕτερον σημεῖον, ἐν ᾧ φαίνεται διαφωνοῦν τὸ Βραχὺ χρονικὸν πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δούκα, εἶνε, ὅτι οὗτος μὲν λέγει, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ὁ Θωμᾶς παρεδίδοντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, πλὴν αὐτοὶ τὸν δόλον ἐννοήσαντες ἀπέδρασαν, τὸ δὲ Βραχὺ χρονικὸν μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀφ' οὗ πρότερον ἀφθῆ ὁ τεῖχος παρὰ τῶν ἐπιβούλων. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον τοῦ Βραχέος χρονικοῦ τὸ ἐκ τοῦ κώδικος 938 τῶν Παρισίων ἐκδοθὲν ὑπὸ Bullialdus καὶ παραληφθὲν ἔπειτα εἰς τὴν Βυζαντιδα τῆς Βόννης παρανεγνώσθη. Ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἀντιβληθεὶς κώδιξ δὲν ἔχει ἀφθῆ ἀλλὰ ἀφη. Τὸ δὲ Βραχὺ χρονικὸν τοῦ Πατριακοῦ κώδικος 1775, ἐξ οὗ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ 938 κώδικος ἀπέρρευσαν, ἀναντιρρήτως δὲ τὸ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἔχει ἐνταῦθα ἀφη. Ἀναμφηρίστως δ' ἡ λέξις αὕτη πρέπει νάναγνωσθῆ οὐχὶ ἀφθῆ, ἀλλὰ ἀφήθη (= ἀφέθη). Ἄν δὲ τις ὑπάρχη ἀμφισβολία, φέρω πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πράγματος ἄλλο βραχὺ χρονικὸν, τὸ ἐν τῷ κώδικι Βονωνίας 3632, φ. 351⁶ κ. ἐ, ἐν ᾧ ἄλλως οὐδὲν περιλαμβάνεται χωρίον περὶ τοῦ ἰσθμοῦ. Ἐν τούτῳ τὸ θ ἄνωθεν ἄλλων γραμμάτων σημαίνει πάντοτε τὴν συλλαβὴν θη. Κατὰ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς Πατριακοῖς κώδιξι τὸ

¹ Ἐξεδόθη ὑπὸ Σακκελίωνος ἐν Πατριακῇ βιβλιοθήκῃ σ. 147 καὶ ἐν Ἐβδομάδι Τόμ. Ε' (1888) ἀρ. 20 σ. 3.

² Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φ. 248⁶. *"Ἐτους 5ῶϞδν ἐπήραν τὸ ξαμήλη.*

θ δὲν πρέπει νὰ παρεμβληθῆ μεταξύ τῶν γραμμάτων φ καὶ θ, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ γραφῆ ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ σημαίνει ἐπιτεταμημένην συλλαβὴν ὀλόκληρον, ἣτις πρέπει νὰ προστεθῆ ἐν τέλει τῶν γεγραμμένων. Δὲν πρόκειται λοιπὸν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Βραχέος χρονικοῦ περὶ πυρπολήσεως τοῦ τεῖχους, ὅτε ἐπιβουλοὶ θὰ ἐνοοῦντο οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ τερὶ ἀφέσεως αὐτοῦ. ἦτοι ἐγκαταλείψεως, ὑπὸ ἐπιβούλων συμπάχων τῶν δεσποτῶν, οἵτινες, ὡς εἶκος, ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ἀλβανοὶ, τερὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὁ Δούκας ὡς προδοσάντων τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Θωμᾶν.

Καὶ ἄλλο τι δὲ διδάσκει ἡ ἀντιβολὴ τῶν Παρισιακῶν κωδίκων 938 καὶ 1775, ὅτι οὐκ ὀρθῶς ὁ Bullialdus τὸν ἀριθμὸν 5ῶξ τῶν στρατιωτῶν τοῦ σουλτάνου, ὃν καὶ ἄλλοθεν γινώσκομεν ὡς ἐνεργόμενον εἰς 60000, ἀποδίδει ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει ἰὰ τοῦ 1060. Καὶ φέρεται μὲν πράγματι 5ῶξ ἐν τῷ κώδικι 938, ἀλλὰ τὸ ἀντιβόλαιον αὐτοῦ, ὁ κώδιξ 1775, ἔχει ὀρθῶς 10ῶξ ἦτοι χιλιάδας ἐξήκοντα.

Τέλος δ' εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἑξαμιλίου καὶ τὴν περιουτὸ ἦτταν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Θωμᾶ ἀναφέρονται οἱ ἐξῆς τίχοι τοῦ Θρήνου Κωνσταντινουπόλεως·

. ἀμ' ἦτον ὄλωσ λύπη.

Λύπην μεγάλην καὶ φρικτὴν εἰς τοὺς αὐθέντας λέγω,
ἔς ὄλους τοὺς μεγιστάνους σου ἀρίστους τοὺς Ῥωμαίους,
εἰς ἀρχοντας καὶ εἰς πτωχοὺς θρήνον πολὺν καὶ λύπην.

Ὡ Ῥωμαῖοι εὐγενικοὶ, ποῦ ἦν ἡ παρρησιαῖά σας;
Ποῦ ἦν τὸ κράτος, πάλιν δὲ ποῦ ἦν ἡ αὐθεντιά σας,
ἡ κοσμοκρατορία σας καὶ ἡ μεγάλη δόξα;

Ποῦ ἡ γνῶσις σας ἡ ἀμετρος, φρόνησις ἡ μεγάλη,
ἡ ὑπερέχουσα παντὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων:

Ὡ Κόρινθος πολύθλιβος, πολὺ κακὸν τὸ εἶδες,
τότεσ δταν ἐχάλασαν οἱ Τοῦρκοι τὸ Ἑξαμίλι.

ὄλος ὁ κόσμος ἔγεμεν ἄρματα καὶ δοξάρια,

σαγίτταις χρυσοπτέρυγαις, σπαθία κοσμημένα
κεφαλαί, χέρια, σώματα ἔς τὸν κάμπον ἀπλωμένα.
ὦ Κόρινθος κακότυχος, πολὺ κακὸν ὄποιδες,
καὶ σὺ, ἀνδρειωμένε βασιλεῦ, κακὴν ῥιζικὸν ὄποιχες¹.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε τὰ τῆς Πελοποννήσου περιέστησαν εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ κινδύ-
νου, ὁ ἰσθμὸς ἐξηκολούθει ἀποτελῶν τὸ κυριώτατον σημεῖον
τῆς ἀμύνης. Διὸ, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσος
Ἀραγωνικὸς ὁ ἐπιλεγόμενος Μεγάθυμος, εἶπερ τις καὶ ἄλλος
τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυνατῶν ἐπιδιώκων πολιτικὴν ἀνατολικὴν καὶ
εὐρισκόμενος εἰς σχέσεις φιλίας πρὸς τοὺς Παλαιολόγους, ἐμε-
λέτα τὴν ἀποστολὴν βοήθειας εἰς Πελοπόννησον ἐναντίον τῶν
Τούρκων, καὶ ἀπέστειλε χάριν ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τῶν πρα-
γμάτων πρὸς τὸν Θωμᾶν Παλαιολόγον πρέσβυν στρατιωτικόν,
τὸν Μεχία, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ταῖς ἄλλαις ὁδηγίαις τὴν
ἐντολὴν νὰ ἐξετάσῃ ἰδίᾳ τὰ περὶ τῶν τειχῶν τῆς Κορίνθου. Τὸ
δὲ οἰκεῖον χωρίον τοῦ ἰσπανιστὶ γεγραμμένου ἐκείνου ἐγγράφου
τοῦ ἐκδεδομένου μὲν ἐν Καπύῃ τῇ 9 Νοεμβρίου 1455, ἀπο-
κειμένου δ' ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βαρκελώνος², ἔχει ὡδε·

Item se informara de los castillos e otras fortalezas que ta-
les son e si son a la marina e quales e quales dentro tierra e la
disposicion de aquellos e especialmente de Corintho e quanta
gente han necessario por guardia o defension como son fornidos
de armas e vituallas e otras cosas e que les mancha si algunos
dellos que son a la marina han puertos e en que disposicion
e que puertos tienen e quantas fustas asi naves como galeas
se pueden receptor e se si pueden defendere. Et si los co-

¹ Ὁρῆνος Κωνσταντινουπόλεως στ. 69 κ. ε. παρὰ *Ellissen* *Analekten* der mittel- und neugriechischen Literatur Τόμ. Γ' σ. 116 κ. ε.

² Ἀρχεῖα τῆς Ἀραγωνικῆς αὐλῆς Reg. 2697 φ. 165^b - 166^a.

stillos de la marina se pueden per la dicha marina socorrer e como¹.

Ἄλλὰ διὰ λόγους, ὧν μακρὰ θὰ ἦτο ἐνταῦθα ἡ ἔκθεσις, ἐναυάγησαν αἱ μεταξὺ τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Ἀλφόνσου διαπρα-
γματεύσεις.

Ἄλλ' οὐχ ἦττον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1446 καταστροφὴν νέα
ἐγείνεν ἐνέργεια πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ περιβόλου τοῦ ἰσθμοῦ
ὑπὸ τῶν Βενετῶν τῷ 1469. Καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου
(1506^b), λέγει τὸ Βραχὺ χρονικόν, ἀπῆλθον εἰς τὸ Ἑξαμίλιον
καὶ ἤρξατο κτίζειν καὶ τειχεῖν (κῶδ. 938: τειχεῖν. Κῶδ. 1775:
τειχίζεῖν) αὐτὸ ξηρόμβολον καὶ ἐπολέμιζον καὶ τὴν Κόρινθον.
Καὶ γεναιμένης ἔριδος διὰ μέσων (κῶδ. 1775: μέσου) αὐτῶν
διελύθη ἡ σύναξις².

Ἀναφέρονται δὲ ταῦτα εἰς τὸν χρόνον καθ' ὃν διεξήγετο ἐν
Πελοποννήσῳ ὁ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμος τῶν Βενετῶν ὑπὸ
τὸν Λουδοβίκον Λορεδανὸν καὶ Βερθόλδον τὸν Ἀτεστίνον (d'Este).
Περὶ τῆς τειχίσεως δὲ ταύτης, ἧς ἐπελήφθη ἡ ἐκ τριακοντα-
κισχιλίων ἀνδρῶν συγκειμένη βενετικὴ στρατιὰ, τὰ ἐξῆς μαρ-
τυρεῖ λεπτομερέστερον τοῦ Χρονικοῦ ὁ Χαλκοκονδύλης³. Οἱ
μέντοι Οὐνετοί, ὡς προῖσχομένων τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Ἑλ-
λήνων τε ἅμα καὶ Ἀλβανῶν, καὶ κελευομένων αὐτῶν καὶ Ρα-
σίκου καὶ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ (τοῦ Μπούα), ὡς, εἰ τὸν ἰσθμὸν
τειχίσαιεν, αὐτίκα ὄντες (γρ. ἰόντες) οἱ Πελοποννήσιοι ἀπο-
στήσονται καὶ ἐπ' αὐτοὺς χωρήσουσι· μέγα γάρ τι προσφέρειν
τοῦτό σφισιν ἐς τὴν ἀπόστασιν· ἐδόκει δὲ ἰόντας πανστρατιᾷ
φράγνυσθαι τὸν ἰσθμὸν καὶ διαπειρᾶσθαι τῶν ἐν τῇ Πελοπον-
νήσῳ. Ἀφικομένων δὲ, λίθους συντιθέντες ἐπωκοδόμουν, ὡς

¹ *Francesco Cerone* *La politica Orientale di Alfonso di Aragona* ἐν τῷ *Archivio storico per le Province Napoletane*. Ἔτ. ΙΗ' τεύχ. α' καὶ ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ. Ἐν Νεαπόλει. 1903 σ. 372.

² Ἐκδ. Βόννης σ. 521, 17 κ. ε.

³ *Λαονίκου Χαλκοκονδύλη* ἐκδ. Βόννης σ. 557, 18 κ. ε.

ἂν ἀποπειρώμενοι τῶν Πελοποννησίων γνώσωσιν, εἰ προσχωροῖν καὶ ἡ Κόρινθος σφισι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτίκα χωρήσουσιν ἰόντες ἐς αὐτούς. Ὡς δὲ ἐπωκοδόμησάν τε τὸν ἰσθμὸν, καὶ αὐτοὶ ἀναλαβόντες τὰ ὄπλα ἤεσαν ἐς τὴν Κόρινθον, ἐξηγουμένων τῶν Κορινθίων ἐς τὴν προσβολήν.

Ἐτι δὲ πλείονα διδασκόμεθα περὶ τῆς ἀνακτίσεως ταύτης τοῦ ἰσθμοῦ ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων ἰταλικοῦ κώδικος 9960¹, καὶ ἐκ βενετικῆς τινος ἐπιστολῆς, ἣτις εἶνε τῶν κυριωτάτων πηγῶν περὶ τοῦ μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν πολέμου τούτου². Καὶ δὴ κατ' αὐτὴν, τῶν Βενετῶν ἐργασθέντων νυχθήμερον, τὸ τεῖχος, κτισθὲν ἄνευ πηλοῦ δι' ἀπλῆς ἐπιθέσεως λίθων (ξηροέμβολον), ἐπερατώθη ἐντὸς δεκαπέντε μόνον ἡμερῶν. Ἐκτίσθη δὲ τὸ τεῖχος εἰς μῆκος ἕξ μιλίων ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν εἰς ὕψος δώδεκα ποδῶν μετὰ ἑκατὸν τριάκοντα καὶ ἕξ πύργων καὶ περιεβλήθη ὑπὸ διπλῆς τάφρου. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ τείχους ἐκτίσθη βωμὸς, ἐφ' οὗ ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ ἐψάλη πανηγυρικὴ λειτουργία. Καὶ ἐπειράθησαν μὲν τετρακισχίλιοι Τούρκοι νὰ παρακωλύσωσι τὴν κτίσιν τοῦ τείχους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν τραπέντες εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ Βενετοὶ ἐνικῶντο παρὰ τὸ τεῖχος τοῦτο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπερχομένης δ' ἔπειτα ἀπὸ βορρᾶ τῆς πολυπληθοῦς στρατιᾶς τοῦ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ ἀποσταλέντος Ὀμάρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου.

¹ Τοῦ χειρογράφου τούτου, ἐπιγραφομένου *Historia di Venezia dall'anno 1467 fin all'anno 1500*, ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ *Danvi Histoire de Venise* Τόμ. Β' σ. 443 κ. ἑ. Πρὸς. *Hammer* ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 80 σημ. α.

² Εἶνε αὕτη ἡ ἀνώνυμος *Lettera d'un Secretario del Signor Sigismondo Malatesta delle cose fatte nella Morea per Maometh II* ἐν σ. 221 κ. ἑ., ἣς εὐρεῖται χρῆσιν ἐποίησαντο ὁ *Hammer* (ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 80 κ. ἑ.), *Fallmerayer Geschichte der Halbinsel Morea* Τόμ. Β' σ. 416 κ. ἑ.) καὶ *Zinkeisen* (ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 299 κ. ἑ.). Ἴδε καὶ τὰς ὀλίγας περὶ τῆς ἀνακτίσεως ταύτης καὶ τῶν σωζομένων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων λειψάνων τοῦ περιβόλου εἰδήσεις παρὰ τῷ *Loake Travels in the Morea*. Ἐν Λονδίῳ. 1830 Τόμ. Γ' σ. 304. Πρὸς. Τοῦ αὐτοῦ *Peloponnesiaca*. Ἐν Λονδίῳ. 1846 σ. 396.

Ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἡ ἱστορία σιγαῖ περὶ τοῦ περιβόλου τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἐγκαταστάσεως τῶν Βενετῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ ἰσθμὸς, οὗ τὰ τεῖχη εἶχον καταπέσει κατὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ παρελθόντας δύο αἰῶνας, σωζομένων μόνων λειψάνων αὐτῶν (*li vestiggi dell'antica muraglia*), ἀνεγνωρίσθη οὐχ ἦττον διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς ὡς σύνορον μεταξὺ τῶν τὴν Πελοπόννησον κατεχόντων Βενετῶν καὶ τῶν Τούρκων τῆς πέραν τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος, εἰς οὗς περιῆλθε καὶ πάλιν ἡ Πελοπόννησος τῷ 1718 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ Βενετία πολλαχῶς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ νέου τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ ἰσθμοῦ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγαι περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς πηγαὶ ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις, ἐπιφυλάσσω εἰς ἰδίαν μελέτην.

45

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΑΛΗΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Α'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ †

* 44.

Περγ. 0,24 × 0,175. Αἰῶνος XII (φ. 158).

Τετραευάγγελον.

Ἀκέφαλον καὶ κολοβόν. Τὸ κατὰ Ματθαῖον ἀρχεται ἐν φ. 1^α (ἀκέφ.) διὰ τῶν λέξεων βασιλείας καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ (Ματθ. 4,23). — Τὸ κατὰ Μᾶρκον ἀρχεται ἐν φ. 49^α. — Τὸ κατὰ Λουκᾶν μένει κολοβόν ἐν ταῖς λέξεσι τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου ὡς ἐγένετο ἀνὴρ . . . (Λουκ. 24,19) — Τὸ κατὰ Ἰωάννην λείπει.

Τῆς σωζομένης ἀρχῆς τῶν εὐαγγελίων τοῦ Μάρκου καὶ Λουκᾶ προηγεῖται πίναξ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν καὶ ἐν ἀρχῇ αὐτῶν εὐρηται κομψὸν καὶ πολύχρωμον ἐπίτιτλον καὶ ἀρχικὸν γράμμα.

Τὰ φ. 1 καὶ 8 ἀποκεκομμένα ἐν τῇ ἴσφ.

Στάχωσις βυρσίνη νέα.

Χαρτ. 0,11 × 0,201. Αἰῶνος XVI (φ. 389).

1 (φ. 2^α). « Παραίνεσις θείων πατέρων εἰς προκοπὴν τελειωτάτην. Κεφάλαια τινὰ, ἐξηλεγμένα εἰς τὸ γεροντικόν, τὸν λεγόμενον παράδεισον ».

2 (φ. 69^α). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἐνοφῶντος, συγκλητικῆς γενομένου καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ Μαρίας καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου ».

3 (φ. 86^β). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου ».

4 (φ. 100^α). « Μαρτύριον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας ».

5 (φ. 104^β). « Βίος τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Παρασκευῆς ».

6 (φ. 111^β). « Βίος καὶ ἄσκησις τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας τῆς ἀπὸ αἰτερίδος ἀσκησάσης κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου ».

7 (φ. 130^α). « Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ».

8 (φ. 140^α). « Μηνὶ Μαρτίῳ ιζ': Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου ἀνθρώπου θεοῦ ».

9 (φ. 145^β). « Διήγησις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν ταῖς Χῶναις ».

10 (φ. 153^α). « Πράξις τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Θωμᾶ ».

11 (φ. 171^β). « Διήγησις μερικὴ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ πανενδόξου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς τελειώσεως, ἐν ἐπιτόμῳ συγγραφείσῃ μετὰ τοῦ μαρτυρίου ».

* Ἀρχ. Ὁ πρωτόκλητος τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας ὁ ἐπίγειος ἄγγελος καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος.

† Συνέχεια ἐκ τῆς σ. 364.

12 (φ. 186^α). « Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνου τοῦ μαγείρου ».

13 (φ. 189^α). « Ἐπιστολὴ τοῦ Πιλάτου πρὸς τὸν βασιλέα Ῥώμης Τιβέριον ».

14 (φ. 193^α). « Περὶ τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως ».

15 (φ. 198^α). « Περὶ τῆς γυναικὸς τῆς ἐξομολογησάσης ἐγγράφως τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς ».

16 (φ. 200^β). « Περὶ τοῦ βαπτισθέντος Ἑβραίου τοῦ Ἰωσήφ καὶ ἱατροῦ τοῦ μετονομασθέντος Ἰωάννου ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι ».

17 (φ. 203^β). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ Στυλίτου ».

18 (φ. 213^β). « Διήγησις μερικὴ, ἐκ τῶν ἀπείρων θαυμάτων τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ ».

19 (φ. 217^β). « Περὶ [ἐ]γκρατείας ».

Ἐν τῇ ῥα· Ἐκ τοῦ Ἑφραϊμ τοῦ Σύρου.

Ἄρχ. Μακάριος ἀληθῶς καὶ τρισμακάριος φυλάξις.

20 (φ. 220^α). « Διήγησις τοῦ ἀβδᾶ Γερασίμου ».

21 (φ. 222^β). « Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνης ».

22 (φ. 232^α). « Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ».

23 (φ. 255^α). « Ἐρωτήματα τινῶν ἀσκητῶν πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον περὶ τοῦ πῶς καὶ πόθεν ἀρξασθαι τῶν τοῦ θεοῦ ἐντολῶν » ξε' τὸν ἀριθμὸν.

24 (φ. 338_ε [Βασιλείου τοῦ μεγάλου]). Ὁμιλίαι ἐξ.

Ἡ α' (ς) « Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεέμ ». Ἡ τελευταία (ια') ἐν φ. 383^β « Τίνος ἕνεκα ἀναχωρεῖ πάλιν ».

Ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀρχὴν παραφύλλῳ τῷ συνεσταχωμένῳ τῷ ξύλλῳ σύμβολον σταυροῦ μετὰ τοῦ IC XC NIKA καὶ δυσξυμβλήτων περίξ καὶ κάτωθεν γραμμάτων ἔχον ὧδε·

	τ		
ςϕ	IC	XC	πτ
	NI	KA	
		χ	
		π	
χ		α	ρ
χ		β	ρ
χ		δ	ρ
χ		ε	ρ
		τ	
		χ	
		λ	
		ρ	

Ἐν δὲ φ. 230^β καὶ 231^α ἐν τῇ κάτω ῥα γέγραπται μονοκονδυλικῶς Ἰωάσαφ ἱερομόναχος.

Ὁ κώδιξ κοσμεῖται ὑπὸ ἀξίων λόγου διὰ γραφίδος εἰκόνων ἐν μὲν φ. 1^α τοῦ Χριστοῦ, ἐν δὲ φ. 1^β τῆς Παναγίας, ἐν δὲ φ. 254^α ἀγγέλου, ποδὸς καὶ κεφαλῆς.

Στάχωσις ἀπλῆ βυρσίνη.

46.

Χαρτ. 0,10 × 0,135. Αἰῶνος XVII (φ. 125).

1 (φ. 1^α). Ὁσιωτάτου καὶ λιγυωτάτου παπᾶ κὺρ Μαξίμου μαθητοῦ τοῦ κυρίου Θεοδοσίου τοῦ Κορυθαλέως Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου εἰς πεζὴν γλῶσσαν.

2 (φ. 9^α). « Ὁμιλία τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα ».

3 (φ. 39^α). Ὁμιλία ἀνεπίγραφος.

Ἄρχ. Ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν ἀγάπην σας ὦ Χριστιανοὶ καταπιάνομαι νὰ ὁμιλήσω.

4 (φ. 41^α). « Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην τῆ ἀγία καὶ μεγάλη Κυριακῆ τοῦ Πάσχα ».

5 (φ. 47^α). « Λόγος Γεωργίου ῥήτορος τῆς μητροπόλεως Ἀΐνου εἰς τὴν ζωοδόχον πηγῆν ».

6 (φ. 63^α). « Τῆ Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ».

7 (φ. 69^α). « Κυριακῆ τῶν μυροφόρων εἰς τὴν λειτουργίαν τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον ».

8 (φ. 73^α). « Κυριακῆ τοῦ Παραλύτου εἰς τὴν λειτουργίαν εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ».

9 (φ. 77^α). « Σύνοψις τῶν θείων καὶ ιερῶν τῆς ἐκκλησίας μυστηρίων εἰς ὠφέλειαν τῶν ιερῶν ἀπλῆ φράσει παρὰ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ῥοδινοῦ Κυπρίου τοῦ Σιναΐτου συντεθεῖσα ἐν ἔτει αχκη^Ϟ ἐν τῇ Ῥώμῃ : - καὶ ἀκόμι ἔχει καὶ ἐξήγησιν τῶν δέκα ἐντολῶν· καὶ περὶ ἀμαρτιῶν καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων· καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ».

10 (φ. 116^α). « Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅταν ἔμελεν ἔλθειν ἰδεῖν περὶ τῶν κολάσεων, ἰδεῖν τὰς κολάσεις ».

Ἐν τῷ πρώτῳ παραφύλλῳ τῷ συνεσταχωμένῳ τῷ ξύλῳ καὶ τῷ τελευταίῳ παραφύλλῳ λείψανα ὑπογραφῶν νεωτέρων ἐν αἷς βλέπομεν Δούκην Σεβαστὸν, Λασκαρίναν, Παλαιολογίναν καὶ Χαδεμένον.

47.

Χαρτ. 0,107 × 0,102. Αἰῶνος XVIII (φ. 177).

1 (φ. 2^α). « Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἰακώβου Πηλουσιώτου μερικῶν ἐπιστολῶν ».

2 (φ. 36^α). « Ἐκ τῶν τοῦ Ἀχιλλέως Ἀλεξανδρέως Πατίου τῶν ἐπὶ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα ».

3 (φ. 45^β). Ἑρμηνεία εἰς Παύλου τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπιστολήν, κεφ. γ^{ον}.

4 (φ. 47^α). « Περί τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλώνος περὶ τῆς γέφυρας καὶ τῶν ὀχῶν τοῦ ποταμοῦ, καὶ περὶ τῶν παλατίων καὶ τῶν κρεματῶν κήπων, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἦσαν ἔργα τῆς Σεμιράμιδος, καὶ ἠριθμήθησαν ἐν τοῖς ἑπτὰ θεάμασιν ».

5 (φ. 50^α). « Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου βοεβόδα παρὰ τοῦ Νικολαΐτζα υἱοῦ τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. 1736 ».

Ἐπεταὶ Πολυχρόνιον εἰς τὸν αὐτὸν βοεβόδαν σὺν τῇ δόμνῃ αὐτοῦ Αἰκατερίνη καὶ ταῖς δομνίτζαις.

6 (φ. 53^α). Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1737.

7 (φ. 57^α). Λόγος εἰς τὸ Πάσχα, δι' ἑτέρας χειρὸς γεγραμμένος.

8 (φ. 58^α). « Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ ἐν Σαρανταρίῳ αὐθεντικοῦ σχολείου κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου Κωνσταντίνου βοεβόδα ».

Ἐν τέλει· ἀψλς^Ϟ Μαΐου κα^η.

9 (φ. 62^α). « Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τοῦ ἄρχοντος γραμματικοῦ κυρίου Παναγιώτου Βυζαντίου τοῦ καὶ προιμικηροῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὴν λαμπροτάτην στεφηφορίαν τοῦ εὐσεβεστάτου, ὑψηλοτάτου καὶ φιλοχρίστου αὐθέντου ἡμῶν καὶ ἡγεμόνος κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου βοεβόδα ».

Ἐπεταὶ α') Ἐπίγραμμα λαμβικὸν εἰς τὸν αὐτὸν ἐκ στίχων 19. Ἄρχ. Θεὸς προσιδῶν ὡς ἐτάζων καρδίας | τὴν εὐσέβειαν σῆς ψυχῆς θεῖε κράτορ Τέλ. εἰς τόνδε θῶκον Οὐγγροβλαχίας πάσης | πανευτυχῶς τε καὶ σοφῶς καὶ σωφρόνως, | αὐτοχθόνων τε ὡς γαλήνην καὶ ξένων· β') Δύο Ἠρωελεγεῖα εἰς τὸν αὐτὸν.

10 (φ. 65^α). Λογίδριον προσφωνηθὲν ἐνώπιον τοῦ ὑψηλο-

τάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Μιχαήλ Ρακοβίτζα βοεβόδα εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν ».

11 (φ. 67⁶). Λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.

Ἐπεταὶ Πολυχρόνιον εἰς τὸν βοεβόδαν Ἰωάννην Μιχαήλ Ρακοβίτζαν μετὰ τῆς δόμνας καὶ τῶν μπεϊζαντέδων.

12 (φ. 70^α). « Λογίδριον προσφωνηθὲν ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου βοεβόδα εἰς τὴν λαμπροτάτην αὐτοῦ ἐπιδημίαν ».

13 (φ. 72⁶). Λόγος εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

14 (φ. 75^α). Γεωργίου Τραπεζουντέου Ἐπίγραμμα λαμβικὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους εἰς Ἰωάννην Κωνσταντίνον Νικολάου βοεβόδα. Ἐκ στίχων 35.

15 (φ. 78^α). Ἐρμηνεία τοῦ ῥητοῦ ἄνθρωπος ματαιότητι ὁμοιώθη· αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὡσεὶ σκιά παράγουσι.

16 (φ. 81^α). Στεφάνου υἱοῦ τοῦ γραμματικοῦ κὺρ Παναγιώτου Λόγος ἐνώπιον τοῦ Νικολάου βοεβόδα τῇ 25 Δεκεμβρίου 1727.

17 (φ. 82⁶). Λογίδριον εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα 1727.

18 (φ. 82⁶). Πολυχρόνιον εἰς τὸν μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας καὶ ἑξαρχον Πλαγηνῶν Δανιήλ.

19 (φ. 84^α). Ὀμιλία εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

20 (φ. 85^α). Στεφάνου υἱοῦ τοῦ γραμματικοῦ κὺρ Παναγιώτου Λόγος τῇ 22 Ἀπριλίου 1728.

21 (φ. 89^α). Ὀμιλία εἰς τὸ Πάσχα.

22 (φ. 94⁶). Ὀμιλία εἰς τὸ Πάσχα τοῦ 1733.

23 (φ. 97⁶). Ὀμιλία εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ τοῦ 1734.

24 (φ. 101^α). Ὀμιλία εἰς τὸ Πάσχα τοῦ 1735.

25 (φ. 105^α). « Ἐρμηνεία εἰς τοὺς τοῦ Ὀκτωῆχου ἀναβα-

θμούς ἐκδοθεῖσα παρὰ Νικηφόρου Ἐκαλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.

25 (φ. 172^α). « Ἐκ τῶν ἐρωταποκρίσεων τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου, τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος ».

26 (φ. 178^α). Μαθητικὸν γύμνασμα περὶ στρατειῶν Μουσουλμάνων.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῷ κώδικι περιλαμβανομένων λόγων εἶνε γεγραμμένοι ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.

Ἐν φ. 1^α Ἐρμηνεία εἰς τὴν ἐπιστολὴν Παύλου πρὸς Γαλάτας κεφ. 6 (ἀκέφ.). Ἐν φ. 178⁶ κατάλογος σκευῶν μαγειρικῶν ἄλλῃ χειρὶ. Ἐν τῇ ἀνω ῥα τοῦ φ. 2^α. Καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκ τῶν τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου, ἐν δὲ τῇ κάτω ῥα δις ὑπὸ διαφόρων χειρῶν. Ἐκ τῶν τοῦ Οὐγγροβλαχίας Νεοφύτου.

Τὰ φ. 1⁶, 24⁶, 25, 35⁶, 49, 61⁶, 67^α, 76, 77, 87, 88, 104⁶ ἀγραφα.

Ὁ κώδιξ ἀστάχωτος καὶ τιφιδρωτος.

48

Καρτ. 0,201 × 0,105. Αἰῶνος XVI (φ. 341).

1 (φ. 3). Μανουήλ Μαλαξοῦ Νομοκάνων ἐν κεφ. υπζ', ὧν ὁ πίναξ ἐν φ. 4^α - 20^α.

Ἐν φ. 321⁶ Κεφ. υπδον « Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Χρονικὸν ἐν συνόψει ». Περιέχεται « Ἀρχὴ τῶν βασιλέων Περσῶν », « Βασιλεία τῶν Πτολεμαίων » καὶ « Βασιλεὺς Χριστιανῶν », ὧν ἐν τέλει (φ. 331⁶)· « ςπνζ' τῷ νη ἔτει ἦλθαν οἱ δεσπότες εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅτε κὺρ Θωμᾶς καὶ κὺρ Δημήτριος· τῷ δὲ νθ ἀπέθανε ὁ σουλτάν μουράτης, καὶ διαδέχεται τὴν δυναστείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ σουλτάν μεχεμέτης καὶ οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ στρατεύει κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ἐν φ. 331⁶ Κεφ. υπεον « Περὶ τῶν Ἀγαρηνῶν ὅτι ἐν ποίῳ ἔτει ἔλαβον τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων καὶ τὰ ἕτερα κάστροι ». Ἀρχ. Τοῦ « ςπξα μαίῳ κθ' ἡμέρα γη βασιλεύ-

οντος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου παρεδόθη ἡ Κωνσταντινούπολις τοῖς Ἰσπανίταις. Τέλ. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει παρέλαβαν καὶ τῆ Μονεμβασία καὶ ὅσοι ἠθελον Ναυπλοῖωται καὶ Μονεμβασιῶται ἀπῆλθον μετὰ τῶν Βενετῶν· οἱ ἄλλοι δὲ ἔμειναν ἐν τῇ ἰδίῃ πατρίδι αὐτῶν· ἔλαβον δὲ οἱ Βενετικοὶ καὶ τὰς σκευὰς τῶν κάστρων καὶ τὰς καμπάνας τῶν ἐκκλησιῶν· ὅτι οὕτως ἐσυμφώνησαν ὅταν ἐποίησαν τὴν ἀγάπην. Ἐν φ. 333⁶ ἀρχεται τὸ Κεφ. υπς^{ον} ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῶν αὐθέντων τῶν Ἰσπανηλῶν, πόσοι ἦσαν ἀπαρχῆς ἕως τοῦ νῦν καὶ πῶς καλοῦνται». Ἄρχ. α' Ὀτμάνης. β' Ὀρχάνης. Τέλ. ιδ' σουλτάν Ἀχμέτης. Οὗτοι εἰσὶν οἱ αὐθένται οἱ λεγόμενοι Ὀτμανλλίδεις. Ἐν φ. 334^α ἀρχεται «Κεφ. υπζ^{ον} Ὀμιλία διάφορη εἰς παρηγορία τῶν θλιβομένων ἕνεκεν τῶν τελευτησάντων αὐτῶν συγγενῶν».

Ἐν τοῖς τιλφοβρώτοις φ. 1, 2, 340-342 ἐγράφησαν ὑπὸ νεωτέρων χειρῶν διάφορα σημειώματα καὶ δοκίμια κόνδυλου. Μεταξὺ τούτων ἐν φ. 1^α 1786 Ἀπριλίου 7 ἀνακαινίσθη ὁ παρὼν νόμος διὰ χειρὸς ἐμοῦ Παναγιώτου ἱερέως τοῦ Δούλια. Ἐν φ. 1⁶ διὰ χειρὸς τοῦ ιθ' αἰῶνος ἀρχομένου· Ὅμως ἐρχόντος ἐσυνάχθισαν ὅλοι ἡ χωριάταις καὶ ἐκατέβηκαν εἰς τὴν μεγάλην βρῖσιν μὲ στοχασμὸν μήπως καὶ κάμουν φτάσι νὰ κοποῦν τὰ ντάπνα (;) καὶ οἱ παγες εἰ πολὲς ὅπου ἔπερναν ἡ ἀρχώταις καὶ εἰς ταῖς 21 τοῦ ριθέντος μηνὸς μὲ το ναποστενέρον διὰ τα ταπεινά (;) καὶ πάγες εἰς ταῖς 21· ὅραις τῆς ἡμέρας ἐπῆκαν εἰς τὴν χώρα ἡ χωριάταις μόνον ὅπου εἶχαν καὶ κανόνια ; 3 : καὶ εἰς τὸν ἅγιον μῆνα καὶ τέλος πάντων δὲν ἔκαμαν ἄλλο παρὰ μόνον πῶς ἔκαψαν τὸ μαγαζὶ τοῦ Σιρ. (;) σταῦρου διατὶ αὐτὸς ἦτον ὁ ἐνάντιος εἰς ὄλα· εἰς ταῖς 28 : τοῦ παρόντος πῆθε τὸ μελητάρη καὶ εἰς ταῖς 20 : ὅραις ἐστρατεύσε δια ταῖς σφακνόταις· καὶ ἡ λευκάδιοι ἄλλῃ ἔφηναν καὶ ἄλλῃ ἐστάθηκαν εἰς πόλεμον καὶ ἀπὸ χωριάταις οὐλήγη ἐσκοτόθηκαν καὶ ἀπὸ ἐκλέζους μάληστα πολή· ἔπειτα ἦλθε ὁ καίναιραλ καὶ ἐκραιμασαι διὰ παπάδες τὸν σραβοσκιάδη καὶ τὸν παπαφιλήπει ἐναν πορισολο (;) καὶ τὸν ασπρογέρακα καὶ τοῖς ἄλλους ὅπου ἦταν θειλακομένει

ὡς τὰς . . ἀπο κορφοῦς· οφῆ . //ψη (;) ζαμπέλης καὶ ἐλευθεροθεῖ. Ἐν δὲ φ. 2^α 1819· ἐν μνητῇ Ιουλιῶ 10· ἐφάνη ἕνας κομήτης κατὰ τὸ μέρος τῆς πάργας μὲ κάπειαις ἀκτῆνες ὅπου ἐδήκνιε τὸ συμβὰν κακὸν καὶ οἴμουν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν χώρα εὐφθυμέριος. Εἰς τὸ αὐτῷ ἔτος 20 σεμπτερίου ἔστηλαι τὸ γοβένω εἰς τὴν μητρόπολιν τὸ νικολάκη σαῦρο νὰ προγράψουν τὰ τίποτες τοὺς ὁ κόσμος ἡμέρα κηριακὴ καὶ εἰ σφακνσάνη τοῦ ἐναντήθηκαν ὅστε ὅπου τοὺς ἐδήοξαν ἀπρακτους. Ὁ κολονέλ ἐκλέζως ὅπου εἶταν κομαντάτες τοῦ ἐκακοφάνη καὶ ἐπεῖρε 60 ἐκλέζους καὶ ἦλθε ναντούς πολεμήση καὶ εἰ σφακνσάνη τὸν ἐκράτησαν καὶ δὲν τὸν ἄφησαν νὰ ἔμπη εἰς τὸ χωριό· ἦταν ἡμέρα τρίτην καὶ ἐπίστρεψαι εἰς τὴν χώρα· ἐτόται εὐρέθει νὰ εἶναι ὁ ἀγάπειος λάζαρος προτοπαπᾶς.

Ἐν δὲ φ. 2^α Σημείωμα Κυπριανοῦ ἱερομονάχου τῆ 12 φεβρουαρίου 1802 περὶ ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν τοῖς ἀγίας μαύβρας εἰς τῶν ναῶν τοῦ ἀγίου ἐνδόξου μεγάλου μάρτυρος διμητρίου. Ἐν δὲ φ. 2⁶ σημειώματα τοῦ ιη' αἰῶνος τελευτησάντος καὶ τοῦ ιθ' ἀρχομένου ἀναφερόμενα εἰς γεννήσεις καὶ βαπτίσεις, ἐν οἷς τὰ ἐξῆς ὀνόματα· Σπύρος Ραυτόπουλος, Ἀναστάσιος Βλασσόπουλος, Χρῆστος Πολίτης, Χρῆστος Καραειδατίκοις, Γεώργιος Βαγενᾶς, Δημήτριος Κονιδάρης καὶ τὰ τῶν ἱερέων Ἰωακείμ Βρετοῦ, Ἀποστόλου Γαζῆ, Γερασίμου Βλασσόπουλου καὶ Κυπριανοῦ. Ἐν φ. 341⁶ . . . κανὸν τοῦ ἔδοσα διὰ διαβάση . . . το ἔδοσα τοῦ γαβριήλ βελεσδα. Ἐν φ. 342 χειρὶ νεωτέρᾳ· Ἰωάννης φούρος ἐγραψα τῷ παρῶν· καὶ μαρτηρο· 1788· ἐπὶ καὶ ὁ ἰωάννικεῖος φούρος· ἱκονομος· εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου γεδργίου· εἰς τοῦ κάρους μαιτῶν πάρθενίο κολήδα ἡγοῦμενος· μαῖου δαικα· καλλίστρατος.

Ὁ κώδιξ φέρει ἐπικεκολλημένον δελτάριον ἀρχαιότερον Ἀριθ. Καταλ. 10, προφανῶς ἐκ σειρᾶς ἀνηκούσης εἰς τὴν βιβλιοθήκην ἐκείνην, ἐξ ἧς περιήλθεν εἰς τὴν τῆς Βουλῆς. Φέρει δὲ παλαιὰν ἀρίθμησιν κατὰ σελίδας.

Στάχωσις ἀπὸ τῆς βυρσίνης.

49.

Χαρτ. 0,194 × 0,145. Αἰῶνος XVIII (φ. 181).

« Εἰς τὸ Α^{ον}, Β^{ον} καὶ Γ^{ον} βιβλίον τῶν Μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους Σχολαστικά ζητήματα, ἐκδοθέντα παρὰ Γερασίμου ἱερομονάχου Βλάχου τοῦ Κρητὸς κήρυκος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ κοινοῦ κατὰ ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου ».

Ἐν τῷ κατὰ τὸ τέλος παραφύλλῳ Πίναξ τῶν ἐν ταῖς τρισὶ βίβλοις ζητημάτων. Ἐν φ. 1^α ἐν τῇ κάτω ῥα· Ἐκ τῶν τοῦ Σπυρίδωνος Μίλιου. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τὴν ἀρχὴν παραφύλλῳ γέγραπται δις· 1728 φεβρουαρίου η ἡτοῖ 8.

Τὰ φύλλα 104^β καὶ 142 ἀγραφα.

Στάχσις ἀπλὴ ἐκ φύλλων χονδροῦ χάρτου.

50

Χαρτ. 0,21 × 0,15. Αἰῶνος XIX (σ. 82).

[Γεωργίου Κουζικηνοῦ] α' Αναγραφή τῆς Κυζίκου· εἰ-
τουν Ὑπόμνημα ἱστορικόν, ἀπὸ καταβολῆς τῆς πόλεως αὐτῆς,
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, συλλεγεῖσα ἕκ τε τῆς αὐτοψίας
καὶ τῆς ἀναγνώσεως διαφόρων βιβλίων αωκε^α ».

Ἴδε τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ κώδικος τούτου μετὰ
πολλῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπανθισμάτων ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι
Τόμ. Α' σ. 72 κ. ε.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— Σφραγὶς καὶ ὑπογραφή Νεοφύτου Παροναξίας.

Ἐπὶ τοῦ τίτλου τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένου ἀντιτύπου τοῦ Διαλόγου τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ ἐκ-
δεδομένου ἐν Βενετίᾳ παρὰ τῷ Νικολάφ Γλυκεῖ ἐν ἔτει
1780 εὑρηται ἀποτετυπωμένη ἢ ἐνταῦθα πανομοιοτύπως
ἐκδιδόμενη σφραγὶς. Δηλοῦσι δὲ τὰ γράμματα ΠΡ ΝΞ
ΝΦ ΤΣ τὸν Παροναξίας Νεόφυτον. Πράγματι δ' ἐν τῷ
λευκῷ φύλλῳ ὀπισθεν τοῦ τίτλου εὐρίσκομεν τὸ ἐνταῦθα
παρατιθέμενον αὐτόγραφον σημεῖωμ' αὐτοῦ, λέγον· Ἐκ τῶν τοῦ Παρο-

Ἐκ τῶν τοῦ Παροναξίας Νεοφύτου: —

ναξίας Νεοφύτου: —. Τῇ αὐτῇ δὲ χειρὶ εὑρηται ἐπὶ τοῦ χαρτονίου
τῆς σταχῶσεως τὸ σημεῖωμα τόδε· Ἐν ἔτει αὐτῷ ἐγίνε ἡ εἰρήνη
μεταξὺ ὄλων τῶν βασιλέων καὶ τῆς γαλλίας: ἦτις καὶ παγ-
κόσμιος ὀνομάσθη. Ἐχομεν κατὰ ταῦτα ὡς ὄρια χρονολογικὰ περὶ
τοῦ Νεοφύτου τὸ ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἐπιγεγραμμένον ἔτος 1780, ὅπερ
εἶνε πάντως τὸ πρῶτον τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ὡς μητροπολίτου Πα-
ροναξίας, καὶ τὸ 1802, ὅτ' ἔγραψε τὸ σημεῖωμα περὶ τῆς εἰρήνης.
Ἀποδεικνύεται δ' ἐκ τούτου, ὅτι ἔζη μὲν μέχρι τοῦ 1802, ἀλλ' ἀγνω-
στόν μοι ἂν κατεῖχεν ἔτι τὸν θρόνον Παροναξίας ἢ ἀρχιεράτσειεν ἀλ-
λαχοῦ ἢ ἦτο τυχόν ἐκπτώτας. Ὑπῆρξε δὲ ὁ Νεόφυτος ἰσως ἄμισος
διάδοχος τοῦ Ἀνθίμου, ὅστις ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων
τῶν Κυκλάδων τῶν ἐν ἔτει 1771 δι' ἐγγράφου δηλωσάντων ὑποτα-
γὴν εἰς τὴν Αἰκατερινὴν Β' (Κ. Παλαιολόγου Ἡμερολόγιον Χμε-
τιόσκη ἐν Παρνασσῶ Τόμ. Η' σ. 242). Τοῦτον εὐρίσκομεν τὸ ἐπό-
μενον ἔτος συνυπογεγραμμένον ἐν ἐγγράφῳ πατριαρχικῷ πρὸς τὸν μη-
τροπολίτην Δέρκων Διονύσιον τὸν Σαμουρκάσην (Γ. Πουργαῖ Ἑλάσ-
σους ἱστορικαὶ σελίδες ἐκ τῆς Θεραπειάδος ἐν τῷ τοῦ Α. Παλαιο-
λόγου Ἡμερολόγιῳ τῆς Ἀνατολῆς τοῦ 1885 σ. 137).

— **Βλάχοι καὶ ὄχι Βράχοι.** Παρὰ τῷ Λακωνικῷ Χαλκοκονδύλῃ ἐν ἐκδ. Βόννης σ. 34,9 κ. ἐ. εὐρηται ἀξίον μελέτης ἐθνολογικὸν χωρίον, εἰς ὃ παρεξέφρησεν ἀξία σημειώσεως παρανάγνωσις τῶν ἐκδοτῶν. Τοσσόνδε μέντοι ἐπίσταμαι, λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης, ὡς τοῖς ὀνόμασι ταῦτα δὴ τὰ γένη διεστηκότα ἀλλήλων ἤθεσι μὲν οὐκέτι, γλώττη δὲ καὶ φωνῇ τῇ αὐτῇ χρώμενοι κατάδηλοί εἰσιν ἔτι καὶ νῦν. Ὡς μέντοι διέσπαρται ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, πολλαχῇ ᾤκησαν, ἀλλὰ τε δὴ καὶ ἐν τινι τῆς Πελοποννήσου χώρας τε τῆς Λακωνικῆς ἐς τὸ Ταύγετον ὄρος καὶ ἐς τὸ Ταίναρον ᾤκημένον. Ὡ δὴ καὶ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον τὸ εἰς Θετταλίαν καθῆκον ἐνοικῆσαν ἔθνος. Βράχοι δὲ ἀμφότεροι ὀνομάζονται καὶ οὐκ ἂν δὴ ἔχω διεξιέναι ὁποτέρους ἂν τούτων λέγοιμι ἐπὶ τοῖς ἑτέροις ἀφικέσθαι. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Βράχοι, τὸ ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει ἔτι δεινότερον παραφθαρὲν εἰς Bacchi, εἶνε φανερώτατον, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ Βλάχοι. Καὶ οὐδεμία μὲν ὑπάρχει περὶ τούτου ἀμφιβολία. Σαφέστατον δὲ καθιστάνει τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ γραφή τοῦ

Τυβιγγείου κώδικος (T) βράχοι, ἣν παρέθηκε μὲν ἐν ὑποσημειώσει τῆς βονναίας ἐκδόσεως ὁ Ἐμμανουὴλ Bekker, ἀλλὰ μὴ ἐννοήσας, καθ' ἃ φαίνεται, τὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν αὐτῆς πρὸς διορθώσιν τοῦ ἐσφαλμένου ὀνόματος.

— **Χρυσόβουλλον Ἰσαακίου Κομνηνοῦ περὶ χειροτονωτῶν ἱερέων.** Ἐν τῷ φ. 502^b τοῦ ὑπ' ἀρ. 879 κώδικος τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, γεγραμμένου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἀνέγνω τὰ κατωτέρω, ἐπανορθουμένων τῶν κακῶν γραφῶν τοῦ βιβλιογράφου, ἃς παραθέτω ἐν ὑποσελιδίῳ σημειώματι.

Τὸ χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅπερ ἐπεκύρωσε καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ, φησὶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον ἀλλ' ἢ μόνον τὰ ἐπτὰ χρυσᾶ νομίσματα, ἧγουν

1. τὸ (ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος τῷ) χρυσόβουλλον
2. ἐπεκλήρωσε
3. ἱεραίων
4. τῶν π.
5. τὴν
6. χρυσᾶ

ἐν μὲν ὅτε ποιεῖ αὐτὸν ἀναγνώστην, τρία δὲ ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον καὶ ἕτερα τρία, ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χωρίου τριάκοντα καπνοῦς νόμισμα χρυσοῦν ἐν ἀργυρᾷ δύο, κριὸν ἓνα, κριθῆς μοδίους ἕξ, οἴνου μέτρα ἕξ, ἀλεύρου μόδια ἕξ καὶ ὄρνεις τριάκοντα. Ταῦτα δὲ ἐπεκύρωσε καὶ ἕτερον συνοδικὸν σημείωμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ἡ περίληψις αὕτη τοῦ περὶ τῶν χειροτονωτῶν τῶν ἱερέων χρυσόβουλλου τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ εἶνε περὶ τινος διάφορος ἐν ταῖς *Novellae constitutiones post Justinianum* τοῦ *Zachariae von Lingelthal* ἐν σ. 322, παραλαβόντος ἐκ τοῦ Συντάγματος Κανόνων Ῥάλλη-Ποτλῆ Τόμ. Α' σ. 75. Πρβλ. καὶ Βαλσαμῶνα παρὰ Ῥάλλη-Ποτλῆ Τόμ. Δ' σ. 492 καὶ Ἀρμενόπουλον ἐν τῷ *Ius Graeco-Romanum* Τόμ. Α' σ. 7.

— **Ἡ ἐκ Τεμπῶν λατινικὴ ἐπιγραφή.** Ὁ συνάδελφος κ. Σπυρ. Βάσης ἔγραψέ μοι τῇ 17 Δεκεμβρίου τάδε· α' Ἡ ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Β' σ. 277 κ. ἐ. ἐκδοθεῖσα λατινικὴ ἐπιγραφή κεῖται ἤδη ἐν C. I. L. III suppl. T. II σ. 2316⁴⁸. Παρατηρεῖ δὲ ἐνταῦθα ὁ ἐκδότης (Mommsen) ὅτι κατὰ τὸν προεκδόντα *Pridek* ἀναγνωστέον *Iuliani*, ἐπάγει δὲ: *Fortasse, id quod ectypum suadere videtur, primum fuerat IVLIANI, id deinde mutilatum in IVBIANI*. Τούτοις ἐγὼ προστίθημι ὅτι ἴσως καὶ ἐν στ. 4 ἀναγνωστέον *victoris*, καὶ ρητέον ὅτι τὸ S τῷ χρόνῳ ἐγένετο ἐξίτηλον ἢ δυσδιάκριτον, οὗ τεθέντος ὑποληπτέον ὅτι ὑπερθεῖν τῶν νῦν κειμένων ἔκειτο *ex auctoritate* ἢ *ex indulgentia* ἢ *iussu* ἢ τι τοιοῦτον οὗ τεθέντος ἢ γενικῆ. - *ani* ἔχει ὀρθῶς ».

— **Διορθώσεις εἰς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα.** Ὁ σχολάρχης Ἄνδρου καὶ ἀρχαῖός μου μαθητῆς κ. Ἰωάννης Κ. Βογιατζίδης, ὅστις συνεργάσθη μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Ἀγίας, ἐπέστειλέ μοι τῇ 15 Νοεμβρίου 1905 τὰς ἐξῆς διορθώσεις εἰς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα.

α') Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Α' σελ. 15 στ. 4-7: αὐτὸ μὴν οἶ

1. ἀναγνώστην	2. διάκονον	πληροῖ	ἱερέα	3. ἔχον-
τος ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος	ἔχοντος	4. τριάκοντα	ἀργυρᾷ	
5. μοδίου	οἴνου.	6. ὄρνεις	ἐπεκλήρωσαι	

βάρβαροι μετὰ τὸ συμβεβηκὸς σφίσι πάθος ἡσυχίαν ἠγάπων, ἀλλ' ἀναστάντες τῶν οἰκείων ἐθνῶν πανστρατιᾷ Κίμβροι τε καὶ Τεύτονες, ὧν ἔτι πολὺ πλῆθος κατὰ τὴν οἰκείαν ἀπελέλειπτο, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν σὺν ὄπλοις ἐρρύησαν».

Προτιμῶμεν νὰ αναγνώσωμεν ἀντὶ τοῦ ἀἡσυχίαν ἠγάπων», ἀἡσυχίαν ἠγαγον», τὸ μὲν διότι κοινοτάτη εἶνε ἡ φράσις «ἡσυχίαν ἄγειν» τὸ δὲ ὅπως συμφωνῇ τοῖς ἐπομένοις ἀορίστοις «ἀναστάντες ἐρρύησαν».

β) σελ. 16 στ. 4-7: «Μετὰ δὲ [τὸν πόλεμον] ὑπάτων ἀποδεδειγμένων Σέξτου Ἰουλίου Καί[σαρος καὶ Λουκίου Φιλίππου μεταβολῇ] ἐγεγόνει τῇ Ῥώμῃ, οὐσίας] ἡσυχίης δὲ βεβαίως κατὰ πᾶσαν σχε]δὸν τὴν Ῥώ[μην], κατὰ τὴν Ἰταλίαν ταύτην ἀδοκῆτω[ς βαρ]ύτατος ἀνήφθη πόλεμος».

Τὸ «κατὰ τὴν Ἰταλίαν ταύτην» ὁ κ. Δραγοῦμης¹ προέτεινε νὰ διορθωθῇ εἰς «κατὰ τὴν αἰτίαν ταύτην» ἡμεῖς θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν λ. «Ἰταλίαν» διότι φανταζόμεθα τὸν συγγραφέα θέλοντα νὰ ἐκφράσῃ ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρω «ἡσυχίας δὲ βεβαίως κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ῥώμην» καὶ τοῦ «κατὰ τὴν Ἰταλίαν ταύτην ἀδοκῆτως βαρύτατος ἀνήφθη πόλεμος». Ὁμοίαι ἀντίθεσις καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀντιοχέως εὔρηται, ὡς ἐν σ. 23, ε «Μάριος ὃς σμικρῶ πρόσθεν τῆς Ῥώμης ἐξελήλατο καὶ Κορνήλιος Κίννας — κατὰ τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐμφύλιον αὐθις ὄνευώσαντο ταραχὴν» 27,5 «διὰ πάσης ὠμότητος ἐπεξῆει τὴν τε πόλιν καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν» 29,1 «σύνθημα τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀνδράσιν (ἔδωκε), λαθῶν ἅπαντας τοὺς τῆς Ῥώμης». Πλὴν τούτου, ἐν τῇ διορθώσει «κατὰ τὴν αἰτίαν ταύτην» ἢ ἀντωνυμία «ταύτην» κατ' ἀνάγκην θάναφέρνηται εἰς τὰ ἐπόμενα ὅπερ ἀποφεύγει ὁ Ἀντιοχεύς. Τὸ χωρίον ἐν τούτοις ὅλον δὲν παύει τοῦ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην καὶ ἄλλων φροντίδων.

γ) σελ. 17 στ. 7 ἀποκῶσαι Ῥωμαίοις τοὺς ἀποστάτας ἠνάγκασε πέρασ τε τότε ἐν]τελὲς τῇ κινήσει τῶν ὑπηκόων ἐπέθηκεν».

Οὕτω μὲν ὁ ἐκδότης συνεπλήρωσεν, ὁ δὲ κ. Δραγοῦμης² ἀπέρας τε ἐς τὸ παντελὲς». Ἡμεῖς προτεινομεν «πέρας τε τοῦτ' ἐν]τελὲς» κατὰ τὰ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένα 16,1 αὐτοῦ

¹ Ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημῶνι Τόμ. Α' σ. 496.

² Ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημῶνι Τόμ. Α' σ. 496.

πέρασ τοῦ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἐσχηκότες πολέμου» 26,16 αἰς τοῦτο δὲ ἐτελεύτων τὸ πέρασ οἱ πάντων ὀλεθριώτατοι . . . πόλεμοι». Εἰς πάσας δὲ ταύτας τὰς περιπτώσεις ἢ ἀντωνυμία «τοῦτο», ἐννοεῖται, ἀναφέρεται εἰς τὰ ἠγούμενα.

δ) σελ. 17 στ. 9: «Ὡς γὰρ δὴ πρότερον αὐτοῦ Σύλλ[α] κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον ἀριστεία, [καὶ νῦν αὐθις] ἐπονήθησαν».

Οὕτω μὲν ὁ ἐκδότης, καθ' ὃν θὰ ὑπῆρχε ταυτολογία μεταξὺ τοῦ «αὐτοῦ Σύλλα» καὶ «καὶ νῦν αὐθις», ὁ δὲ κ. Δραγοῦμης¹ διορθοῦσ' «ὡς γὰρ δὴ πρότερον, αὐτῷ νῦν Σύλλα κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον ἀριστεία βουλῆς ψήφω ἐπονήθησαν». Κατὰ τὴν διορθώσιν ὅμως ταύτην προσκρούει τις τῷ «ἀριστεία ἐπονήθησαν». Καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον «ὡς γὰρ δὴ πρότερον, αὐθις Σύλλ[α] κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον ἀριστεία [οἱ βάρβαροι] ἐπονήθησαν». Ὁ δὲ νοῦς ὡς πρότερον οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες (σελ. 15,16), οὕτω νῦν οἱ ἀποστάται (Πελίγνοι, Μάρσιοι, Πικηνοὶ) ὑπὸ τοῦ Σύλλα ὑπετάχθησαν. Εὐρίσκεται δ' οὕτως ἡ λ. «ἐπονήθησαν» ἐν κυριολεξίᾳ.

ε) σελ. 20 στ. 19: «Ἄ δὴ πολλὰ κατὰ τε αὐτοῦ καὶ τῆς Μετέλλης — ἐφυβρίζων καὶ κερτομῶν ὁ Ἀρίστω· * * * κατὰ τε τὴν πολιορκίαν * * *

Τὸ μὲν πρῶτον χάσμα ὀρθῶς συμβουλεύει ὁ κ. Δραγοῦμης² νὰ συμπληρωθῇ διὰ τοῦ «κατέχει» ἢ «ἐπέθηκε», τὸ δὲ δεύτερον ἡμεῖς ὡδε: «κατὰ τε τὴν πολιορκίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλοιδοροῦν» παραλαβόντες ἐκ τοῦ Πλουτ. Β. Σύλ. VI 24 «ὅτε τὴν Μετέλλαν ἀπὸ τοῦ τείχους γεφυρίζοντες (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐλοιδύθησαν». Θεωροῦμεν δ' ἀναγκαίαν τὴν προσθήκην τοῦ «(ἄ δὴ πολλὰ) κατὰ τὴν πολιορκίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλοιδοροῦν» ὅπως ἐξ αὐτῆς νοῆται ὅτι Σύλλας ἐν θυμῷ ἔφερεν οὐ μόνον τὰ σκώμματα τοῦ Ἀρίστωνος ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων, δι' ἃ μάλιστα ὁ Ἀντιοχεύς ἐπιφέρει εὐθὺς ἀμέσως: «Καὶ οὐδ' ἂν ὑπεξέδου τις Ἀθηναίων τὸ κακόν».

ς) σελ. 21 στ. 1: «τοῦτο δὲ λαὶ τῶν στρατευομένων οἱ Ῥωμαίων πολλοί». Διορθωτέον εἰς «τοῦτο δὲ καὶ τῶν συστρατευομένων οἱ Ῥωμαίων πολλοί» πρῶτον μὲν ὅτι τὸ «στρατεύομαι» δὲν σημαίνει «συστρατεύομαι τινι», ἐξ ἄλλου δὲ ὅτι καὶ παρὰ Πλουτ.

¹ Ἐνθ' ἄνωτ.

² Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 497.

ἐν Β. Σουλ. XIV, 5 φέρεται «τοῦτο δὲ τῶν συγκλητικῶν, ὅσοι συν-εστράτευον».

ζ) σελ. 26 στ. 18: «εἰς τοῦτο δὲ ἐτελεύτων τὸ πέρασ οἱ πάντων ὀλεθριώτατοι καταστάντες Ῥωμαίοις πόλεμοι, ὅ τε πρὸς τοὺς Πικηνοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωμαίων».

Πάντως ὁ Ἀντιοχεὺς θὰ εἶχε γράψει «ὅ τε πρὸς τοὺς Πικηνοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωμαίων ὑπηκόους» διότι οἱ Πικηνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστάται (Μάρσιοι, Περγίνοι) δὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι ἀλλὰ Ῥωμαίων ὑπηκοοὶ ὡς καὶ ἀνωτέρω 17,5 λέγεται «ὅ πρὸς τοὺς ὑπηκόους εἰστήκει Ῥωμαίων πόλεμος». Ἡ εἰκασία δ' ἡμῶν αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἄλλη τις λέξις μετὰ τὸ «ἄλλους Ῥωμαίων» εἶχεν ἐκπέσει, ἢ [ὄν], ἣν ὀρθῶς ὁ ἐκδότης προσέθηκεν «[ὄν] ἰταλικὸν προσ-ηγόρευσαν».

— **Κτίσις ὄχι κτίτωρ.** Ὁ ἐν Χίῳ κ. Γ. Ζολώτας ἐπέστειλέ μοι τὰ ἐξῆς: «Ἐν τῇ περὶ μονῆς τῆς Παμμακαρίστου ἀξιολόγῳ πραγματεία γράφεται ἀπανταχοῦ κτίτωρ διὰ τοῦ ι, ὡς συγγενὲς ὄν δηλαδὴ τῷ κτίζω καὶ τῷ κτίσις, μόνον δ' ἐν σελίδι 292 γράφεται κτίστης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μόνον εἶνε ὀρθὸν, καὶ ὁ ὅρος οὗτος μόνον εἶνε ἀκριβὲς εἰς δῆλωσιν τοῦ ἰδρυτοῦ κτίσματος ἢ ἰδρύματός τινος, ἐὰν θέλωμεν νὰ λάβωμεν αὐτὸν ἐκ τοῦ κυρίου ῥήματος κτίζω. Τὸ κτίτωρ εἶνε ἀνύπαρκτον καὶ ἀχρηστον, καὶ ἂν δὲ ὑπῆρχε, θὰ ἐλέγετο κτίστωρ, ἐσχηματίσθη δὲ κατὰ παραντίληψιν τοῦ μόνου ὀρθῶς ἔχοντος βυζαντιακοῦ κτήτωρ, ὡς ἐσχηματίσθη καὶ ἄλλο ἐκ τοῦ κτίζω ἀνυπόστατον καὶ ἀδύνατον ὄνομα, τὸ κτίριον ἀντὶ τοῦ κτίσμα κατὰ ἡμαρτημένην ἀναλογίαν πρὸς τὰ ὁμόφωνα παρ' ἡμῖν εἰς τῆριον ῥηματικὰ αὐδέτερα (κριτήριον, ποτήριον κτλ.). Οἱ Βυζάντιοι τῶν μέσων χρόνων ἐκλαβόντες ἀπ' ἄλλης κυρίας ὀψεως τὴν σχέσιν τοῦ ἰδρυτοῦ ἢ κτίστου πρὸς τὸ κτίσμα, ἐκ τῆς τοῦ κτήτορος πρὸς τὸ κτήμα, ἣτις παριστᾷ ἐν ταύτῳ καὶ τὴν μᾶλλον διηνεκῆ σχέσιν, τὴν κτήσιν, ὠνόμαζον κτήτορα οὐ μόνον τὸν κύριον ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδρυτὴν τοῦ κτήματος, καὶ τηροῦσι τὴν γραφὴν ταύτην πάντοτε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παράγωγα: κτητορικὴ μονή, ἐκκλησία (= ἡ ἰδιόκτητος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καθολικὴν, τὴν ἀνήκουσιν ὅλην τινὲ κοινότητι ἢ ἐνορίᾳ) καὶ κτητορικὸν γράμμα, ἢ τυπικὸν, τὸ καθορίζον τοὺς ὅρους τῆς ἰδρύσεως

μονῆς τινος, ἢ ναοῦ, ἢ ἄλλου εὐαγοῦς καθιδρύματος· καὶ κτητορικὸν ἀπλῶς τὸ σύνταγμα ἢ πόνημα περὶ ἰδρύματος τοιούτου, περιέχον τὴν ἱστορίαν, τὰ κτήματα καὶ ὅτι ἄλλο σχετικὸν πρὸς αὐτό. Κακῶς γράφουσι διὰ τὸ Κτητορικὸν καὶ τὸν ὄρον τοῦτον ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Βυζαντιακοῦ Κτητορικὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων, νομίζοντες ἐσφαλμένον τὸ ὀρθόν».

— **Κρικκεσιμέ - Κουρουτσεσιμέ.** Ὁ αὐτὸς κ. Γ. Ζολώτας ἐγραψέ μοι τὰ ἐξῆς. Τὸ ἐν σ. 287 τοῦ Α' Τόμου τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἀναφερόμενον ἐκ παλαιότερου ἐγγράφου μνημεῖον Κρικκισιμέ, ἐνθα ὑπῆρχον τὰ ὀσπίτια τῆς Κυρᾶ Μάρθας, εἶνε τὸ ὕστερον ἄχρι καὶ νῦν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ὄχθῃ τοῦ Βοσπόρου χωρίον Κουρουτσεσιμέ, ἢ Ξηροκρήνη τῆς πρὸ ἡμῶν γενεᾶς καὶ τῆς πρᾶταύτης, ἐν ἣ καὶ ἡ Σχολὴ τοῦ Γένους ἀπ' ἀρχομένου τοῦ 10' αἰῶνος. Ἡ παρ' Ὀθωμανοῦς λέξις Τshesimé, ἢ δηλοῦσα τὴν κρήνην, προεφέρετο καὶ προφέρεται ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων Κεσιμές καὶ ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς τὸν Κεσιμέν, Γκεσιμές. Οἱ Χῆοι μόνον οὕτω λέγουσι τὸν ἀπέναντι τῆς πόλεως Χίου Τσεσιμέν, Γκεσιμέν, καὶ τὸν κάτοικον Γκεσιμελῆν. Κατὰ Σκαρλάτον τὸν Βυζάντιον ἐν σελ. 187 σημ. τοῦ Β' Τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κουρουτσεσιμές λέγεται ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀρθότερον Κουρουκεσιμές, ἢ γουν Ξηρός καὶ ἀπότομος βράχος. Πιθανώτατα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ κατὰ Σκαρλάτον ὀνομασίᾳ λαμβάνει ἡ προφορὰ τοῦ Τσεσιμέ ὡς Κεσιμέ, ὄχι δὲ ἢ τὸ τέμνειν δηλοῦσα τουρκικὴ ῥίζα κέσ-, ὀπόθεν ἢ ἐννοία τοῦ ἀποτόμου κρημοῦ».

— **Κατσιβελλος.** Ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐν τῷ Τόμῳ Α' σ. 439 τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος γραφέντα ἐπέστειλέ μοι τὰ ἐξῆς ὁ ἐν Ληξουρίῳ φίλος κ. Ἡλίας Τσιτσέλλης:

«Οἰκογένεια ἐν χωρίῳ Βουνί τοῦ πρώην δήμου Κατωγητῶν ἐπαρχίας Πάλης Κεφαλληνίας, τανῦν δήμου Παλέων, σφύζεται Κατσιβελλης μετὰ τοῦ παρεπωνύμου Πετροτσακάλος. Ἐπίσης συνοικία τις ἐξ ἀγροτῶν κατοικουμένη εἰς τὰς δυτικὰς ἀνωφερίας τῆς πόλεως τοῦ Ἀργοστολίου καλεῖται ἔτι Κατσιβελλᾶτο, καὶ ναὸς ἐκεῖ παλαιὸς σφύζεται τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐστὶ Κατσιβελλᾶτο, ἀνήκων τῷ οἴκῳ τῶν Πινιατόρων. Πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐκεῖ ἦτο συνοικισμὸς Ἀθιγγάνων (κατσιβέλων) καὶ τιμάριον, ὡς

καὶ ἐν Κερκύρα ἦτο τοιοῦτον. Ἐν δὲ παλαιοτάτοις συμβολαίοις ἀπῆντησα κατσίβελα, κτήματα χέρσα ἀνήκοντα εἰς τιμάριον. Ἡ σημασία αὕτη ἄγει με νὰ γράψω καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ κτήματα τῶν τιμαρίων, ἢ προνοιῶν παλαιότερον, καθ' ὃ ἐκτεταμένα δὲν ἐκαλλιεργοῦντο ἱκανῶς, καὶ πολλὰ ἐγκατελιμπάνοντο· ὅθεν φέουδα καλοῦνται ἔτι τὰ ἐγκαταλελειμμένα κτήματα, τὰ ὅπως ἀπρόσοδα καὶ μεμακρυσμένα, διὸ καὶ κατάρρα τὰ φεουδιασμένα σου, δηλ. τὰ κτήματά σου ἅτινα εὐχομαι νὰ ἐγκαταλειφθοῦν. Ὅπως λοιπὸν καὶ ἡ λέξις φέουδα (feudum), οὕτω πιθανῶς καὶ ἡ λέξις κατσίβελον ἐσήμαινε τὸ ἀνήκον εἰς τιμάριον Ἀθιγγάνων κτήμα, καὶ μεταγενέστερον ἐλέγετο ἐπὶ παντός κτήματος τιμαριωτικοῦ».

— **Καισάριος Δαπόντες καὶ Θωμάς Μανδακάσης.**
Ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν μου κ. Νικόλαος Γ. Γεωργάρας, τελειόφοιτος τῆς φιλολογίας, ἐπέστειλέ μοι ἐκ Σκοπέλου τῆ 23 Νοεμβρίου τὰ ἐξῆς·
« Ἀναγινώσκων τὰς κατὰ τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας αἰτιάσεις τοῦ Καισαρίου Δαπόντε καὶ τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Β' σ. 337 κ. ἐξ., παρετήρησα ὅτι δὲν ἀναγράφεται ἐκεῖ ὁ ἀντιγραφεὺς ἢ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως τοῦ Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν, καθ' οὗ στρέφονται κατὰ τὸ ἥμισυ αἱ δριμεῖς τοῦ πολλοῦ συμπολίτου μου Δαπόντε αἰτιάσεις. Πάραυτα δ' ἀνεμνήσθην ὅτι ἀναγνώσας ποτὲ ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ τοὺς Λόγους Πανηγυρικοὺς διὰ στίχων αὐτοῦ, οὓς ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1779, εἶδον ἐν τέλει ὅτι ὁ Θωμάς Μανδακάσης, λόγιος ἱατρός ἐκ Μακεδονίας¹, ἐπιμεληθεὶς ἐν Λειψία τῷ 1766 τὴν ἐκδόσιν τοῦ Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν, ἠμαύρωσε κατὰ πολλὰ τὸ ἔργον². Τοῦτο δὲ παρετήρησα κατόπιν ὅτι ἀναγράφει καὶ ὁ κ. Κ. Σάθας ἐν Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ σ. 503· πρὸς καὶ Γ. Ζαβίρα Νέαν Ἑλλάδα ἐκδ. Γ. Κρέμου σ. 391.

Νῦν, ἰδὼν τὰς ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι νέας ἀνεκδότους αἰτιάσεις τοῦ Καισαρίου, ἐζήτησα παρά τινος τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας Δαπόντε, τοῦ κ. Στεφάνου Γ. Πρατῆδου (οἱ ἐξ ἄρρενογο-

¹ Περὶ τούτου ἰδὲ Κ. Σάθας Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν σ. 554 κ. ἐξ.

² Τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Σάθας αὐτόθι σ. 503 καὶ 555 ἀναφερομένων πονημάτων τοῦ Μανδακάση τῶν ἐπιτασσομένων τῷ πρώτῳ τόμῳ (βιβλίῳ κατὰ Δαπόντην) τοῦ Καθρέπτου λείπει ἐν τῷ κώδικι τὸ ἐπίγραμμα πρὸς ἔπαινον τῆς βίβλου καὶ τοῦ συγγραφέως.

νίας ἀπόγονοι δυστυχῶς ἐξέλιπον πρό τινος), ἐν ἀντίτυπον τοῦ Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν, ἔν' ἀποκαταστήσω εἰ δυνατόν κριτικῶς τὸ διαταραχθὲν ὑπὸ τοῦ τυπογράφου τρίτον μέρος τῆς Θυσίας (τῆς κόρης) τοῦ Ἰερθάε. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀνεκάλυψα ὅτι τὸ εὐγενῶς παρασχεθὲν μοι ἀντίτυπον τοῦτο καὶ κατὰ τι ἄλλο ὄν ἀξιόλογον εἶναι ἐπεξεργασμένον καὶ διορθωμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καισαρίου Δαπόντε. Εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο, ἂν ἐξεδίδετο καὶ πάλιν ὁ Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν κατ' αὐτὸ τὸ πολλαχῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως διορθωμένον ἀντίτυπον. Περὶ τοῦ ἀντιτύπου τούτου ἀναγινώσκωμεν ἐν φύλλῳ β⁶ τῆς εἰς τὴν Ἑλένην Μαυροκορδάτου δόμναν τοῦ Γρηγορίου Ἰωάννου (Καλλιμάχη) Ἀφιερώσεως τὸ ἐξῆς σημείωμα, ὅπερ εἶναι κεκαλυμμένον διὰ χάρτου καλῶς ἐπικολληθέντος: τοῦτο τὸ βιβλιόριον, ὠνομάζεται Καθ' ἕρπτης τὸν γυναικῶν: ἐστάλη δὲ ἀπὸ | τὸν κesarion, τὸν ἀδελφὸν μου σωφὸν | τε, καὶ πλάτονα. Καισάριον, καὶ περιέχει πάνσαν ἱστορίαν, καὶ | δαπόντε. — Καισάριος δαπόντες εὐχέτης. Ἄρα διορθωθὲν ὅπως σήμερον ἔχει ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Καισαρίου εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, πάντως μετὰ τὸ 1775 διὰ τὸ ἐν αὐτῷ αὐτόγραφον παῖγμα τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Δ' περὶ οὗ λέγω εὐθὺς κατωτέρω.

Διορθώνει δ' ἐν αὐτῷ ὁ Δαπόντες πλὴν ἄλλων πολλῶν λέξεων τὸ διαταραχθὲν τρίτον μέρος τῆς Θυσίας τοῦ Ἰερθάε ὡς ἐξῆς.

Ἀπὸ τοῦ ἐν σ. 65 στίχ. 2 α καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ κορμὶ σώζει, διαιωνίζει». διαγράφων τοὺς δύο ἐπομένους στίχους, παραπέμπει εἰς τὸν πρὸς αὐτὸν συνεχόμενον ἐν σ. 72 στίχ. 1 « Καλότυχη εἶσαι λοιπὸν σὺ κόρη καὶ κυρία ». Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ στίχου τὸ κείμενον προβαίνει ὁμαλῶς μέχρι τοῦ ἐν σ. 78 στίχ. 8 « καὶ ὁδὸς τούτου καὶ τιμὴ τοῦ θρήνου νὰ φανῆτε », ὃ συνάπτεται ὁ ἐν σ. 65 στίχ. 5 « ὅτι ἡμεῖς δὲν εἴμεσθιν ἀξιαὶ γιὰ θρηνωδίαν ». Ἀπ' αὐτοῦ πάλιν τοῦ στίχου τὸ κείμενον προβαίνει ὁμαλῶς μέχρι τοῦ ἐν σ. 71 τελευταίου στίχου α ἴωρα λοιπὸν ἄς

¹ Τὰς πέντε ταύτας λέξεις, φαίνεται, προσέθηκε βραδύτερον ἀνεπιστάτως, ὅτε ἤδη εἶχε γράψει: Καισάριον

| δαπόντε, δι' ὅτινα ἤθελε λόγον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὕστερον ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ νὰ σημειώσῃ καὶ τί περιέχει τὸ βιβλίον, ὅπως ἀνεπιστάτως προσέθηκεν αὐτὸ μετὰ, καὶ δὴ καὶ ἀτελὲς (καὶ . . .).

κράζωμεν καὶ τὴν παλαιοτάτην», ᾧ συνάπτεται ὁ ἐν σ. 78 στίχ. θ «καὶ τὴν ἀόρατον Ἥχῳ καὶ πολυμαθεστάτην» μέχρι τέλους.

Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ Μέρους Τρίτου τῆς Θυσίας τοῦ Ἰεφθάε ἐν σ. 81 σημειώνει: ἰδέται ἀναγνώσται (sic)· ἰδέτε ἀδελφοί, πόσα πολλὰ, καὶ πόσο μεγάλα σφάλματα, καὶ | διαφθορὰν ἑκαμαν ὁ ἀντιγραφεὺς, ὁμοῦ καὶ ὁ τυπογράφος. οἱ ἀθεόφοβοι, | ἕως ἐδῶ μόνον, ἀμὴ ἕως τέλους πόσα;

Ἐν σ. 98 γράφει: Τέλος τῆς Ἰεφθάε θυσίας.

Διὰ τούτων αἴρονται νῦν καὶ ἡ ἐν σ. 345 τοῦ Τόμου Β' τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος προενεχθεῖσα ἀμφιβολία περὶ τῆς τυπώσεως τῆς Θυσίας τοῦ Ἰεφθάε καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι θ' ἀπετέλεσεν αὐτῇ ἴδιον βιβλίον οὗ «ὁ ἀκριβὴς τίτλος καὶ τὸ ἔτος τῆς τυπώσεως μένει ἀγνωστον». Ἐτυπώθη μὲν αὐτῇ ὀλόκληρος ἐν τῷ Καθρέπτη τῶν Γυναικῶν ἐν Λειψία, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῶν στίχων διαταράξεως. Ἐμμεθα δὲ νῦν εὐτυχεῖς, διότι ἐπληρώθησε ταύτην αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν διατάραξιν ταύτην τῶν στίχων καὶ τὴν ἐσφαλμένην ἐκφορὰν πολλῶν λέξεων ἐν τῷ ἐν Λειψία τυπωθέντι Καθρέπτη τῶν Γυναικῶν, ὧν ὑπευθύνους καθιστᾷ ὁ Δακπόντες τοῦτο μὲν τὸν ἀντιγραφεὶα Θωμᾶν Μανδακάσης, τοῦτο δὲ τὸν τυπογράφον, σώζεται ἐν τῷ πρώτῳ παραφύλλῳ τοῦ χαρτοδέτου ἀντιτύπου τοῦ κ. Πραΐδου ἀξιόλογον ποίημα τοῦ ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς Ζαγοράς πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου Δ', φίλου τοῦ Δακπίντε, ὑπερ αὐτόγραφον ὃν ἐκδίδω ἐνταῦθα ἀπαραλλάκτως.

† Πατριάρχης Καλλίνικος¹

»Νὰ διορθώσῃ θέλησε Θωμᾶς ὁ Μανδακάσης
Καθρέπτην τὸν τῶν Γυναικῶν μετὰ σπουδῆς ἀπάσης,
ὡς γράφει μόνος του αὐτὸ, καὶ ἄλλα νὰ προσθέσῃ
νοὸς αὐτοῦ ποιήματα, κἄλλα (sic) νὰ ἀφαιρέσῃ.
Μὴ ἔχων ὅμως δύναμιν αὐτὸς εἰς στιχουργίαν,
μηδὲ εἰς στίχους τοὺς ἀπλοῦς ὡς βλέπεις ἐμπειρίαν,

¹ Τα γράμματα πολὺ διαφέροντα τῶν τοῦ Δακπίντε εἶναι πάντα τοῦ μικρογραμμάτου ρυθμοῦ. Ἐγὼ δ' ἐνταῦθα ἐμεγαλογράφησα ὅσα ἦτο ἀνάγκη. Σημειωτέον ὅτι ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς στίχοις εἰς τὸ τέλος θέτει ὁ Καλλίνικος τελείαν στιγμήν.

ἔφθειρε λίαν συγγραφὴν, ἀντὶς νὰ διορθώσῃ,
ἔθεν καὶ μήτε ἔπρεπεν εἰς τύπους νὰ ἐκδώσῃ.
Καὶ τοῦτο ὁ Καισάριος μὲ γράμμα ἐδικόν του
τὸ ἐσημείωσε σ' ἡμᾶς, καὶ ἰδιόχειρόν του
ὅτι πρὸ χρόνου ἔστειλε τὴν βίβλον νὰ ἰδοῦμεν
τὴν ἰδιόχειρον αὐτοῦ καὶ νὰ τὴν στοχασθοῦμεν.
Καὶ παραβάλλοντες αὐτήν, μὲ ταύτην τυπωθεῖσαν,
παρηλλαγμένην εὔρομεν λίαν ἀμαυρωθεῖσαν
ἀπὸ τοῦ κάλλους ποιητοῦ καὶ τὴν γλυκύτητά του,
ἣν δίδει εἰς τοὺς στίχους του, κείς τὰ ποιήματά του.
"Ἄς ἔχῃ ὅμως τὴν εὐχὴν ἡμῶν, καὶ τοῦ Κυρίου,
ὁ Μανδακάσης ὁ Θωμᾶς καὶ τὴν τοῦ Καισαρίου,
ὅπου τύποις ἐξέδωκε, κέπολυπλασιάσθη,
καὶ εἰς τὴν κέλλαν ποιητοῦ ποῦ δὲν ἐνταφιάσθη,
καθὼς συγγράμματα ἡμῶν μέλλουσι νὰ χαθῶσι
μετὰ τὸν θάνατον ἡμῶν, καὶ ἄλλων νὰ γενῶσι.
Πολλοὺς γὰρ στίχους καὶ ἡμεῖς φίλε καὶ χιλιάδας
συνθέσαμεν ἐκάμαμεν πολλὰς τε μυριάδας,
|| ὅμως δὲν ἠξιώθημεν ἀπὸ τὰς περιστάσεις
τὰς καιρικὰς, καὶ διωγμοῦς, τύχης ἐπαναστάσεις
καὶ φθόνου τὰς καταδρομὰς, τριπλὰς (sic) τὰς ἐξορίας
καὶ πόνους τοὺς τοῦ σώματος, δεινὰς τας ἀσθενείας,
καὶ τοὺς δεσμοὺς τῶν ὀρισμῶν, διὰ νὰ τυπωθῶσι
τινὰ τούτων νὰ στείλωμεν, καὶ νὰ διαδοθῶσι
εἰς ἄλλους, καὶ τοὺς φίλους μας, ὅμως ἡ χεὶρ Κυρίου
ἢ πανσθενῆς, καὶ παναλκῆς Θεοῦ ὑπεραγίου,
ἐλπίζομεν νὰ τυπωθοῦν ὅλα συγγράμματά μας
οὐ μόνον τὰ ὠφέλιμα ἀπτά (sic) πονήματά μας
καὶ ἀναγκαῖα εἰς πιστοὺς, ξένους καὶ ἐγχωρίους,
καὶ ἱερεῖς, πνευματικοὺς, οἰκείους, ἀλλοτρίους,
ἢ κἂν νὰ πέσωσιν αὐτὰ εἰς τινὰ Μανδακάση
φιλομαθῆ νὰ τὰ ἰδῆ, καὶ νὰ τὰ διαβάσῃ,
κέκεινος βεβασιότατα θέλει νὰ τα τυπώσῃ
πρὸς ὄφελος τοῦ γένους του μὲ τύπους νὰ ἐκδώσῃ.
Μισθαποδότης δὲ Θεὸς δώσε (sic) αὐτῷ ὑγείαν,

εἰς τὴν παροῦσαν τὴν ζωὴν, καὶ ἄκραν εὐτυχίαν
εἰς δὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀγγέλων συντροφίαν,
δικαίων, καὶ ἁγίων τε, καὶ θείαν βασιλείαν.

† Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος
Ἰνδικτ. η'ης (μονοκονδυλιακῶς).

Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ποίημα, γεγραμμένον εἰς ῥέοντας στίχους καὶ γλῶσσαν καλλιπῆ, ἐποίησεν ὁ Καλλίνικος τῷ 1775 (= Ἰνδικτ. η') πιθανῶς ἐν περιοδείᾳ αὐτοῦ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ κατέλιπε τὸ ἀντίτυπον εἰς τὸν ἐν τῇ μὲνῃ Ἐηροποτάμου μονάζοντα φίλον του Καισάριον. Ἐν αὐτῷ δεικνύεται λίαν συγγνωμονικὸς πρὸς τὸν Μανδακᾶσιν αὐτοῦ τύποις ἐξέδωκε, κέπολυπλασιάσθη καὶ εἰς τὴν κέλλαν ποιητοῦ ποῦ δὲν ἐνταφιάσθη» ἐπιθυμῶν δὲ σφοδρῶς τὴν διάδοσιν τῶν ἔργων αὐτοῦ, εὔχεται νὰ εὔρεθῇ ἔστω καὶ τις Μανδακᾶσης, φιλομαθῆς δὲ ὡς αὐτός, ὅπως ἐκδώσῃ ταῦτα. Ὁ Καλλίνικος Δ' ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1757, διαδεχθεὶς τὸν ἐξωσθέντα Κύριλον Β'. Ἀλλὰ μετὰ ἕξ μηνῶν καὶ ὀκτὼ ἡμερῶν θορυβώδη πατριαρχεῖαν ἐξέπεσε καὶ αὐτός, ἀναβάντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Σεραφεῖμ Β'. Ζήσας δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ζαγοράῃ, συνέγραψε Κατάλογον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Πατριαρχῶν, Λογογραφικὴν ἀντίρρησην κατὰ τῆς βίβλου Εὐσταθίου καὶ Χριστοφόρου Καλοῦ, Ποιήματα κλπ.¹⁾

Ἀργότερον δ' ἐπιστείλας καὶ πάλιν ὁ κ. Γεωργάρας προσέθηκε τάδε:

«Ὁ Δαπόντες ἐν τῇ σ. 13 τοῦ Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν μετὰ τὸν στ. 28 ἀεδόξασε τὸν Κύριον, τὸν ποιητὴν καὶ κτίστην» σημειώνει: «ἀδῶ ἄφηκαν 44 στίχους». Μετὰ δὲ τὸν ἐν σ. 31 στίχον 19 «κάμνωντας ὡς θεοσεβῆς καὶ τὴν εὐτέθειάν του» προσθέτει: «μ' αὐτὸ εἰς ὅλους δείχνωντας καὶ τὴν εὐλάβειάν του». Ἐννοεῖται, ἐν τῇ Θυσίᾳ τοῦ Ἰεφθάε. Νῦν εἰκάζω, ὅτι τὸ «Δέσποτά μου» ἐν σ. 340 τοῦ Β' τομοῦ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἴσως ἀναφέρεται εἰς τὸν Πατριάρχην Καλλίνικον Δ'. Μήπως οὗτος εὔρισκετο ἐν τῇ αὐτῇ μὲνῃ Ἐηροποτάμου μονάζων; »

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Τὸ ΒΒ σημαίνει κώδικα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς).

α = 1, 10, 100, 1000, 10000 σ. 228 κ.έ.
Ἀγάλλιον Νικόλαος Βουλλωτῆς
καθολικὸς κριτὴς τοῦ Μαρῆως σ. 402.
Ἀγαλιμάτων ἀρχαίων περιγραφή βυζαντιακῆ σ. 161.
Ἀγᾶς Ἰωάννης σ. 373, 374.
Ἀγγελίνα Μαρία σύζυγος Θωμᾶ Πρελοῦμπου σ. 88 καὶ Ἡσαῦ Βουονδελμόντη σ. 89.
Ἀγγελος. Ἴδε Μιχαὴλ, Νικηφόρος.
Ἀγιοτριοδίτης μοναχὸς Μελέτιος σ. 364.
Ἀδαμαντίου Ἀδαμάντιος σ. 97, 121.
Ἀθανάσιος Κύπριος παπιστῆς σ. 155
Ἀθανάσιος ὁσιος κτίστης μὲνῆς Μετιώρου σ. 50 κ.έ., 308.
Ἀθάνι χωρὶον Λευκάδας σ. 363.
Ἀθηνῶν ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ σ. 48. Ἴδε Λεγούρια.
Ἀκροπολίτης ὄνομα παραναγνωσθὲν σ. 159.
Ἀλευρᾶς Γιώργιος, Μανιάτης σ. 401. —
Θεόδωρος, Μανιάτης σ. 398, 399.
Ἀλφόνσος Ἀραγωνικὸς καὶ Θωμᾶς
Παλαιολόγος σ. 486.
Ἀμνητζάντης, ἀρχὴ ἐν Τραπεζοῦντι
σ. 195 κ.έ.
Ἀμνητζαράνται οἱ Ἰθαγενεῖς ἀρχόντες
τῆς Τραπεζοῦντος σ. 190.
Ἀμπελουργὸς, Μανιάτης σ. 398.
Ἀναδάτης τὸ δίκτυον τῶν μονῶν Μετιώρων σ. 87.

Ἀνάγνωσις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καθημένων σ. 268 κ.έ.
Ἀναιώτης τοπικὸν τῆς Ἀναίας σ. 246.
Ἀνδρόνικος Κάλλιστος σ. 334, 41.
ἀνται πατρωνυμικῆ κατάληξις ἐν Τραπεζοῦντι σ. 190 σημ. 2.
Ἀντιγράφοι οἱ βιβλιογράφοι σ. 343.
Ἀντώνιος ὁ μέγας ρήτωρ τῆς ἐκκλησίας σ. 136.
Ἀντωνίου Βυζαντίου Χρηστοθεῖας πρώτη ἐκδοσις σ. 216 κ.έ.
Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ διήγησις σ. 349.
Ἀραβαντινὸς Παναγιώτης σ. 147.
Ἀργυροπούλου Ἰωάννου χωρίον περὶ μασχαλισμοῦ Μανιατῶν σ. 181 κ.έ. περὶ τειχίσεως Ἰσθμοῦ σ. 452 κ.έ.
Ἀρέθας Πατρεὺς ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας σ. 31.
Ἀριστοτέλους ἐρμηνεία ὑπὸ Γερασίμου Βλάχου ἐν ΒΒ σ. 364.
Ἀρμενοπούλου Κωνσταντίνου Ἐξάβιβλος ἐν ΒΒ σ. 230.
Ἀρχικά γράμματα σ. 353, 355.
Ἀσάνης σ. 320.
Ἀσπροφρύδης Μακάριος σ. 368.
Ἀστράς σ. 320.
Ἀτζαϊώλης Νέριος Α' πενθερὸς Καρόλου Τόκκου σ. 440.
Ἀχιλλεύς. Ἴδε Τατίου.
Ἀψαράδων οἶκος ἐν Ἰωαννίνοις σ. 93 κ.έ., 377.
Ἀψαράς Νεκτάριος καὶ Θεοφί-

¹ Κ. Σάθα Νεοελληνικὴ Φιλολογία σ. 604.

νης κτίσται τῆς ἐν Μετεώροις μονῆς Βαρλαάμ σ. 94 κ. ἐ. 145.— θάνατος αὐτῶν σ. 117 κ. ἐ.— ἐγκώμιον αὐτῶν σ. 121 κ. ἐ.— διαθηκῶν γράμμα σ. 107 κ. ἐ.— ἐπιτάφιον Θεοφάνους σ. 130 κ. ἐ.— ἀχροστιχίς εἰς αὐτοὺς σ. 133 κ. ἐ.
 Ἀψίνου κώδιξ σ. 336, 17.

β = 2, 20, 200, 2000, 20000 σ. 228.
 Βαθᾶς Μάρκος ξυλογράφος σ. 32 σημ. 1
 Βαλσαμῶν κανόνες ἐν ΒΒ σ. 362.
 Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ Δογματικὴ βίβλος ἐν ΒΒ σ. 357.
 Βαρλαάμ μονὴ ἐν Μετεώροις σ. 50, 94 κ. ἐ., 117 κ. ἐ., 135 κ. ἐ., 155.
 Βασιλείου Μακεδόνης Παραίνεσις εἰς Λέοντα σοφὸν ἐν ΒΒ σ. 231.
 Βασιλείου μεγάλου εἰκῶν σ. 353. κανόνες ἐν ΒΒ σ. 361. ὁμιλίαι ἐν ΒΒ σ. 492.
 Βασιλέως αὐτοκράτωρ. Περκατὰ Βασιλικῆς βιβλιοθήκης ἐπ' αὐτοῦ σ. 338, 343.
 Βασιλεὺς ἢ Βασίλευς κύριον ὄνομα σ. 243.
 Βατάτζη Βασιλείου αὐτόγραφον καὶ γεωγραφικὸν ποίημα σ. 239.
 Βελλᾶ Παναγία ἐν Τζουμέροις σ. 289 κ. ἐ.
 Βελλάγραδα σ. 228.
 Βελλᾶς καὶ Κονιτζῆς ἐπισκοπὴ σ. 295. ἐπίσκοπος Ἰωσήφ σ. 92.
 Βενετία καὶ ἰσθμὸς Κορίνθου σ. 440 κ. ἐ., 487 κ. ἐ. ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα αὐτῆς σ. 244 κ. ἐ.
 Βενετικὸν ἡμερολόγιον σ. 421.
 Βεργήκιος, Κρήτες καλλιγράφοι σ. 203 κ. ἐ.
 Βεργήκιος (Βεργίτζης, Vergelio) σ. 201 κ. ἐ.
 Βησσαρίων καρδινάλιος ἐπιστέλλει πρὸς Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον περὶ τοῦ ἰσθμοῦ σ. 477 κ. ἐ.

Βησσαρίων μητροπολίτης Λαρίσης σ. 148.
 Βιβλιογραφία νεοελληνικῆς προσοῆς σ. 209 κ. ἐ.
 Βιβλίον, χειρόγραφον βιβλίσχημον σ. 272.
 Βιβλιοφύριον σ. 267.
 Βικτωρίνος τειχίζει ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἰσθμὸν Κορίνθου σ. 437 κ. ἐ., 448, 449.
 Βλαχιόρινα, Παναγία Βλαχερνῶν πλησίον Ἄρτης σ. 296 κ. ἐ.
 Βλάχοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Πελοποννήσῳ σ. 502 καὶ ὄχι Βράχοι σ. 502.
 Βλάχου Γερασίμου Σχολαστικά ζητήματα εἰς Μετεωρολογικὰ Ἀριστοτέλους ἐν ΒΒ σ. 364, 500.
 Βλεμμύδου Νικηφόρου Ἐξηγητῆς Ψαλτῆρος ἐν ΒΒ σ. 227.
 Βουλλωτῆς Νικόλαος Ἀγάλλων καθολικὸς κριτὴς τοῦ Μορέως σ. 482.
 Βουονδελμόντης Ἰσαῦ. Ἴδε Ἀγγελάνα.
 Βουονδελμόντης Χριστόφορος ὡς στηλοκόπας σ. 43.
 Βρανέζης ἢ Ἐβρενὸς βέης, Γούρκος στρατηγὸς σ. 441.
 Βρέιτκοπὴ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον ἐν Λειψίᾳ σ. 345.
 Βρυεννίου Ἰωσήφ λόγος ἐν ΒΒ σ. 235. χωρίον περὶ τειχίσεως ἰσθμοῦ Κορίνθου σ. 460.
 Βρύσις χωρίον παραχωρεῖται εἰς Γεμιστόν σ. 457 κ. ἐ.
 Βυζαντιακῶν μνημείων σύνταγμα σ. 256.
 Βυζαντίνων αὐτοκρατόρων εἰκονογραφία σ. 256.

γ = 3, 30, 300, 3000, 30000 σ. 228.
 Γάγγρας ἄλωσις ὑπὸ Ἰωάννου Κομνηνοῦ σ. 392 κ. ἐ.
 Γεμιστὸς Γεώργιος λαμβάνει δωρεάν τῆς Βρύσεως καὶ τοῦ Φαναρίου σ. 457 κ. ἐ.— υἱοὶ αὐτοῦ Δημήτριος καὶ Ἀν-

δρόνικος σ. 457.— γινῶμαι αὐτοῦ περὶ τοῦ ἰσθμοῦ σ. 457 κ. ἐ.
 Γερακαρεῖον Ζακύνθου σ. 369.
 Γεράσιμος Τράμπας ἀρχιεπίσκοπος Ῥάσας σ. 50.
 Γεωργαντῆς Φίλιππος σ. 4, 61, 157.
 Γεωργικὸς νόμος ἐν ΒΒ σ. 363.
 Γεώργιος φιλόσοφος σ. 318, 320.
 Γεώργιος Τραπεζοῦντιος σ. 405.
 Γεωργίου ῥήτορος μητροπολίτου Αἴνου Λόγος ἐν ΒΒ σ. 494.
 Γιαγούσι πασσᾶς εἰσελάθει εἰς Πελοπόννησον σ. 441.
 Γιαννίστης Πέτρος, Μανιάτης σ. 401, 410.
 Γλαβᾶς Ἰσιδώρος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης σ. 320.
 Γόλγοθα, μετόχιον μονῆς Μετεώρου ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ σ. 155.
 Γόρτυνος ἐν Κρήτῃ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ σ. 34.
 Γραφὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καθημένων σ. 269.
 Γρηγορίου Διαλόγου εἰκῶν σ. 353.
 δ = 4, 40, 400, 4000, 40000 σ. 228.
 Δάγκου Εὐγενίου πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκη σ. 210.
 Δαπόντες Κωνσταντῖνος (Καϊσάριος) σ. 235, 337 κ. ἐ., 508 κ. ἐ.
 Δαρνακοχωρίων γυναικοκρατία σ. 286.
 Δασκαλογιάννη ἄσμα σ. 249.
 Δεκάδμος Ἰουστίνος σ. 55, 135.
 Δέρκων μητροπολίτης Διονύσιος Σαμουρκάσης σ. 501.
 Δέσμα παπύρων σ. 266 κ. ἐ.
 Δημητράνης πυρτίς καὶ σχολή σ. 249.
 Δήμων ὕμνοι εἰς Ἰωάννην Κομνηνὸν σ. 386 κ. ἐ.
 Διδυμοτείχου μονῆς χρυσόβουλλον σ. 317.
 Διογένους Λαερτίου ἀπανθίσματα σ. 1.
 Διονυσίου Ἀλικαρνασέως κώδιξ

παρὰ Βησσαρίωνι σ. 335 Β, 1; παρὰ Λαμπωνίῳ σ. 335, 18.
 Δίπτυχοι πίνακίδες σ. 270 κ. ἐ.
 Δοκίμιον Ἰωάννης βιβλιογράφος σ. 473, 482.
 Δουκόπουλος Μανικαίτης σ. 314.
 Δούκαις Παναγιώτης, ἱερεὺς σ. 498.
 Δουπιάνης πύργος σ. 89.
 Δραγάνη χωρίον Λευκάδος σ. 363.
 Δωραίνεται ἐν Τραπεζοῦντι σ. 188 κ. ἐ.
 ε = 5, 50, 500, 5000, 50000 σ. 228.
 Ἐβρενὸς βέης. Ἴδε Βρανέζης.
 Ἐθκόνιον, ὄνομα γυναικὸς σ. 243.
 Ἐξαμίλιον ὁ ἰσθμὸς Κορίνθου σ. 439, 448 κ. ἐ., 458. ἡ ἀρχαία Λυσιμάχεια σ. 439 σημ. 1.
 Ἐξαμίλιος Βασίλειος στρατηγὸς Κιθυρραϊωτῶν σ. 439 σημ. 1.
 Ἐπιγράμματα τρίγωνα σ. 166 κ. ἐ.
 Ἐπιγραφαὶ ἀρχαῖαι σ. 29 κ. ἐ., 241 κ. ἐ., 263 κ. ἐ., 266 κ. ἐ., 375 κ. ἐ. λατινικαὶ σ. 47, 277 κ. ἐ.
 Ἐπιδαύρου ἐπιγραφή λατινικὴ σ. 47.
 Ἐρμόνης μάτας στήλη σ. 262.
 Εὐγενικοῦ Ἰωάννου Ἐκφρασις Κορίνθου σ. 443.
 Εὐγενικοῦ Μάρκου Στίχοι εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορίνθου σ. 443.
 ζ = 7, 70, 700, 7000, 70000 σ. 228.
 Ζαγορίου μητρονομία σ. 280 κ. ἐ., 284 κ. ἐ.
 Ζακύνθου Γερακαρεῖον σ. 369.
 Ζαρνάτα τειχίζεται ὑπὸ Τούρκων σ. 429.
 Ζαχαρίας ἠγούμενος μονῆς Γόλγοθα ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ σ. 155.
 Ζυγομαλῆς Θεοδόσιος ὄχι Ζυγοδάλας σ. 513. δὲν συνέγραψε τὴν περὶ θαύματος ἐπὶ Ἡρακλείου διήγησιν σ. 513.
 Ζωναρᾶ ἑρμηνεῖα κανόνων ἐν ΒΒ σ. 361

- $n = 8, 80, 800, 8000, 80000$ σ. 228.
 Ἡνιώτης Μιχαὴλ βιβλιογράφος ἐν BB σ. 227.
 Ἡπειρου δεσποτάτου διαίσεις εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν σ. 293.
 Ἡροδότεια ἀπανθίσματα σ. 1 κ. ἑ. 157.
 Ἡρωδιανοῦ κώδιξ ἐν BB σ. 359.
 Ἡρώδου Ἀττικοῦ τάφος καὶ μνημεῖον σ. 259 κ. ἑ.
- $\theta = 9, 90, 900, 9000, 90000$ σ. 228
 Θάσου ἀρχαῖα ἀγάλματα σ. 48.
 Θεόδωρος. Ἴδε Λασκάρως.
 Θεοστηρίκτου μοναχοῦ κανὼν ἐν BB σ. 231.
 Θεοφάνης. Ἴδε Ἀψαρᾶς.
 Θεόφιλος. Ἴδε Κορυδαλλεύς.
 Θεοφράστου κώδιξ παρὰ Βησσαρίωνι σ. 334, 6.
 Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου ἐν BB σ. 361.
 Θεσσαλονίκης μητροπολίτης Ἰσιδώρος Γλαβᾶς σ. 320.— ὠστιαῖος Συναδηνός σ. 314.
 Θησέως καὶ Ἐμυλίας γάμοι σ. 351.
 Θωμάς ἱερομόναχος ἐκ Σουδενῶν σ. 354.
 Θωμασαῖος σ. 382 κ. ἑ.
- Ἰατράκοι Μανιάται σ. 399.
 Ἰατροὶ, Μανιάται σ. 399.
 Ἰερακοτροφία σ. 370.
 Ἰερεμίου Α' πατριάρχου γράμμα σ. 114 κ. ἑ.
 Ἰερεμίου Β' πατριάρχου σιγίλλιον σ. 144.
 Ἰερέων χειροτονία ἐν χρυσοβούλλῳ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ σ. 592.
 Ἰερόπαις Σωτήριος σ. 364.
 Ἰησοῦς ἐν κολυμβήθρα σχηματίζων ἀρχικὸν Ο σ. 353.
- Ἰκαρίας δίστιχα σ. 383.
 Ἰμπερίου καὶ Μαργαρώνας ἱστορία σ. 349.
 Ἰοδιανοῦ ἐπιγραφή Ἰεμπῶν σ. 278 κ. ἑ., 503.
 Ἰουστινιανὸς τειχίζει ἱσθμὸν Κορίνθου σ. 436 κ. ἑ.
 Ἰπποδρόμου μέρη σ. 385.
 Ἰπποκράτους συγγραφαὶ ἐν BB σ. 359.
 ἸϞ ΧϚ ΝΙΚΑ μετὰ συμβολικῶν γραμμάτων σ. 493.
 Ἰσαακίου πορφυρογεννήτου ἱερῶν καταληφθέντων ὑπὸ Ὀμήρου ἐν BB σ. 233.
 Ἰσιδώρος Μονεμβασίας σ. 180 κ. ἑ.
 Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ ἐν BB σ. 494.
 Ἰστορία τοῦ ρῆ τῆς Σκοτζίας σ. 351.
 Ἰωάννης. Ἴδε Ὀτριμοτεύς.
 Ἰωάννης νεομάρτυς ἐξ Ἰωαννίνων σ. 135 κ. ἑ.
 Ἰωάννης Ὑδρουντίνος (Iohannes Honorius Graecus ἢ Hydruntinus) βιβλιογράφος σ. 207.
 Ἰωάννου Ἀντιοχέως διορθώσεις σ. 240, 503 κ. ἑ.
 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἔργα ἐν BB σ. 226, 232.
 Ἰωάννου Θεολόγου Ἀποκάλυψις ἐν BB σ. 492.
 Ἰωάσαφ καὶ Μάξιμος κτίσται μονῆς Ῥουσαίου σ. 113, 144, κ. ἑ.
 Ἰωάσαφ μοναχὸς τῆς μονῆς Σκνθοπούλων, βιβλιογράφος σ. 299, 300.
 Ἰωάσαφ Οὔρεσις Παλαιολόγος κτίστης Μετεώρου σ. 88, 90 κ. ἑ. εἰκὼν αὐτοῦ σ. 91.
 Ἰωσήφ ἐπίσκοπος Βελλᾶς καὶ Κονίτζης σ. 92.
- Κάδας μεσαιωνικοῦ ἔγγραφου διορθώσεις σ. 366.
- Καβάσιλα Νικολάου ἔργα σ. 290 κ. ἑ.
 Καλαμπάκα. Ἴδε Κλεινοδός, Σταγολί.
 Καλέκας Μανουὴλ σ. 321.
 Καλλινίκου Δ' πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ποίημα πρὸς Δαπόντεν σ. 510 κ. ἑ.
 Καλόπουθος Φουκάς, Μανιάτης σ. 397.
 Καλόφειρος σ. 319.
 Καλύμνου δίστιχα σ. 383.
 Καντακουζηνὸς Ἰωάσαφ συγγέται πρὸς Ἰωάσαφ Οὔρειον Παλαιολόγον σ. 90 κ. ἑ.
 Καπραινὴς μετόχιον μονῆς Παντοκράτορος ἐν Μετεώροις σ. 144.
 Καραντηνὸς Δοσίθεος ἱερεὺς σ. 315.
 Καραγούρης Βασίλειος σ. 97, 107, 114, 121, 130, 133, 135.
 Κάρολος δούξ Νεβερός καὶ Μανιάται σ. 398.
 Καρτάνος Ἰωαννίκιος σ. 349. περὶ τοῦ ἱσμοῦ σ. 470.
 Κασανδρινὸς Ἀλέξιος σ. 319.
 Κασίας εἱρημοὶ ἐν BB σ. 232.
 Καστάμονος ἄλωσις ὑπὸ Ἰωάννου Κομνηνοῦ σ. 392 κ. ἑ.
 Καστροκτισίας φῶρος σ. 456.
 Κατακατιδέλλος ἐπὶ μήκωνος σ. 159.
 Κατσιδελα τὰ χέρσα τιμάρια ἐν Κεφαλληνίᾳ σ. 508.
 Κατσιδελαῖο ἐν Κεφαλληνίᾳ σ. 507.
 Καυκαδηνὸς Θεόδωρος σ. 321.
 Κελεψᾶς τειχίζεται ὑπὸ Τούρκων σ. 429.
 Κεράτια, σταθμὸς σ. 229.
 Κερκύρας ἀρχαῖον ψήφισμα σ. 44.
 Κηρωταὶ πινακίδες σ. 270 κ. ἑ.
 Κιουπρουλῆς μέγας βεζύρης σ. 429.
 Κίστη (cista) παπύρων σ. 267.
 Κλεινοδός, χωρίον Θεσσαλίας παρὰ Καλαμπάκην σ. 353, 354.
 Κλήμεντος διαταγαὶ Ἀποστόλων ἐν BB σ. 361.
 Κληροδότης Δημήτριος, Μανιάτης σ. 398.
- Κλοκός, ὄρος παρὰ τὸ Αἶγιον σ. 352, 354.
 Κομνηνὸς Δαβίδ, αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος σ. 325 κ. ἑ.
 Κομνηνὸς Ἰωάννης. Ὕμνοι δῆμων εἰς αὐτὸν σ. 385 κ. ἑ.
 Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, χρυσοβούλλον σ. 377.
 Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος, χρυσοβούλλον σ. 187 κ. ἑ.
 Κομνηνοῦ Ἰσαακίου χρυσοβούλλον περὶ χειροτονίας ἱερέων ἐν BB σ. 362. ἐν Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ σ. 502.
 Κονδιλλιάκ Σύνοψις προσημιακῶν μαθημάτων ἐν BB σ. 357.
 Κόνιτσα. Ἴδε Βελλᾶς.
 Κοντογιάννης Π. σ. 246 κ. ἑ.
 Κοντογιάννης Κωνσταντίνου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν BB σ. 358.
 Κοντόσταυλος Θεόδωρος, Μανιάτης σ. 398.
 Κορίνθου ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ σ. 48.
 Ἐκφρασις ὑπὸ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ σ. 443. ἱσμοῦ τείχη σ. 435 κ. ἑ. πύλη καὶ στίχοι εἰς αὐτήν σ. 443 κ. ἑ. ὄρθηνος σ. 485 κ. ἑ.
 Κορυδαλλεύς Θεόφιλος διδάσκαλος Μαξίμου μοναχοῦ σ. 493.
 Κοσμᾶ μελωδοῦ κανόνες ἐν BB σ. 232.
 Κοττούνιος Ἰωάννης ὁ Μακεδὼν σ. 371 κ. ἑ.
 Κουγέας Σωκράτης σ. 61, 157.
 Κουκουλίστης κάστρον σ. 297.
 Κουροπαλάτης—τὸ περὶ ὀφεικῶν ἔργον τοῦ κουροπαλάτου Κωδικοῦ σ. 234.
 Κρήτης ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ σ. 33 κ. ἑ. 36 κ. ἑ., 42.
 Κριθόκοκκα, σταθμὸς σ. 229 κ. ἑ.
 Κρικκιδεμῆ-Κουρουτσεμῆ σ. 507.
 Κτίστης ὄχι κτίτωρ σ. 503.
 Κυδώνη Δημητρίου ἔργα σ. 299 κ. ἑ.
 Κυδώνης Πρόχορος σ. 319.

- Κυζικηνού Γεωργίου Ἀναγραφὴ Κυζίκου ἐν ΒΒ σ. 500.
- Κυζίκου ἀναγραφὴ ἐν ΒΒ σ. 508.
- Κυίντου Σμυρναίου κώδιξ σ. 335, 18.
- Κυπρίων μητρωνυμιαί σ. 281.
- Κυριακὸς Ἀγκωνίτης σ. 31, 47, 48. περὶ τοῦ ἰσθμοῦ σ. 471. ἐξέδωκε τὸν χρῆσμον τοῦ Ἐξαμιλίου σ. 474.
- Κυρίλλου κανόνες ἐν ΒΒ σ. 361.
- Κυρίλλου ἀγίου περὶ τῶν λ' ἀργυρίων ἐν ΒΒ σ. 227.
- Κωδινού περὶ ὄφθικων ἐν ΒΒ σ. 234.
- Κώδιξ (codex) σ. 272 λειτουργιῶν πορφυροῦς σ. 352 κ. ἐ.
- Λάζαρος Ἀγάπιος πρωτοπαπᾶς Λευκάδος σ. 499.
- Λάμπρος Τυρναβίτης καλλιγράφος σ. 155.
- Λάμπρου Παύλου βιβλιογραφικαὶ δημοσιεύσεις σ. 209, 222 κ. ἐ.
- Λαμπωνίνος κτήτωρ κώδικος Διονυσίου Ἀλικαρνασείως σ. 335, 17.
- Λαρίσης μητροπολίτης Βησταρίων σ. 148. Διονύσιος σ. 89. Νεόφυτος σ. 144.
- Λασκάρως εἰς ἔδραν ἐπίγραμμα σ. 514.
- Λασκάρως Θεοδώρου κανὼν παρακλητικὸς ἐν ΒΒ σ. 231.
- Λασκαρτίνα σ. 494.
- Λαύρα ἀγία σ. 379 κ. ἐ.
- Λεγούρια ἀνύπαρκτα ἐν Ἀθήναις, ἀντὶ λειτουργεῖα σ. 236 κ. ἐ.
- Λειτουργιῶν κώδιξ πορφυροῦς σ. 352 κ. ἐ.
- Λειψίας ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον Βρέιτκοφ σ. 345.
- Λέλης Ἐρμ., ἔφορος Φιλομούσου ἐταιρείας σ. 360.
- Λέοντος Ἰσαύρου κυρκάλης βιβλιοθήκης Κωνσταντινουπόλεως σ. 337, 340 κ. ἐ.
- Λέοντος σοφοῦ ὑποτύποισις τάξεως θρόνων ἐν ΒΒ σ. 231.
- Λεπενὸν ἐν Λιτωλίζ σ. 106.
- Λευκάδος χρονικὰ σημεῖώματα ἐν ΒΒ σ. 363, 498 κ. ἐ.
- Λήμνου ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί σ. 48.
- Λίτρα σ. 229.
- Λοζέτζη κώμη Ἰπείρου σ. 154.
- Λολλίνης Ἀλοῖσιος γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ σ. 42.
- Λοπαδίου ἐπισκοπὴ σ. 374.
- Λυγίζου Μιχαὴλ ἐξήγησις εἰς Θουκυδίδην σ. 204.
- Λυκοτόμιον τὰ Τέμπη σ. 82.
- Λυκουιάδος μονὴ σ. 41 σημ. 3.
- Μάζαρις περὶ τειχίσεισ τοῦ ἰσθμοῦ Κορίνθου σ. 454 κ. ἐ.
- Μαιωτικὴ τέχνη σ. 262.
- Μακρόδης, Μανιάτης σ. 398.
- Μαλαξὸς Νικόλαος πρωτοπαπᾶς Νυπλίου σ. 136.
- Μαλαξοῦ Μανουὴλ Νομοκάνιον σ. 497.
- Μαλεύρης, Μανιάτης σ. 397, 399.
- Μαμωνᾶς σ. 318.
- Μανδακάσης Θωμᾶς ἐξέδωκε Καθρέπτην Γυναικῶν Καισαρίου Δακόντε σ. 508 κ. ἐ.
- Μανιάκης Κωνσταντῖνος. Τὸ εἰς αὐτὸν ποίημα Χριστοφόρου Μυτιληναίου σ. 178.
- Μανιάται καὶ Κάρολος δούξ Νεβερσίας σ. 396. καὶ Γρηγόριος ΙΓ' σ. 397.
- Μάξιμος κτίστης μονῆς Ῥουσιάνου σ. 113.
- Μαξίμου μοναχοῦ μαθητοῦ Κορυδαλλέως Ἐρμηνεῖα τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου ἐν ΒΒ σ. 193.
- Μαραθαράς Σκορδύλης Ζαχαρίας Κυθωνιάτης συλλογεὺς ἐπιγραφῶν σ. 32 κ. ἐ.
- Μάρκου ἐπισκόπου Ὑδροῦντος κανὼν ἐν ΒΒ σ. 232.
- Μάρκου μοναχοῦ Στίχοι εἰς τὴν πύλην τῆς Κορίνθου σ. 443.
- Μαρμαροτούρης Ἀντώνιος, ἔφορος Φιλομούσου ἐταιρείας σ. 360.
- Μασχαλισμοῦ ἔθος παρὰ Μανιάταις σ. 180 κ. ἐ.
- Ματζουκίδης Γρηγόριος ἱερομόναχος σ. 135.
- Μαχαλαῖς τοῦ Ξηρομέρου σ. 364.
- Μεγάρων ἐπίγραμμα σ. 44.
- Μέδικοι ἐν Μάνη. Ἴδε Μεδιτζη.
- Μέδικος Κοσμᾶς Ι' καὶ Μανιάταις σ. 400, 422 κ. ἐ. Φερδινάνδος Β' καὶ Μανιάταις σ. 400 κ. ἐ.
- Μεδιτζη (Μέδικοι) ἐν Μάνη σ. 399 κ. ἐ.
- Μεδούσης εἰκὼν ἐν Σαμοθράκη σ. 48.
- Μειζομάτι στρατιῶται ἐν Τραπεζοῦντι σ. 189.
- Μελετίου Ἀγιοτριοδίτου μοναχοῦ ἔρμηνεῖα περὶ φύσεως ἀνθρώπου ἐν ΒΒ σ. 364.
- Μελιδανίου σπηλαίου ἐν Κρήτῃ ἐπιγραφή σ. 34.
- Μελιτζάνας ἔτυμον σ. 160.
- Μελιτουπόλεως ἐπισκοπὴ σ. 374.
- Μετέωρον=μονὴ Μεταμορφώσεως σ. 87 κ. ἐ., 150, 151. — κτίσις αὐτοῦ σ. 54 κ. ἐ. — κτίστης αὐτοῦ Ἀθανάσιος σ. 368.
- Μετεώρων μοναί σ. 49 κ. ἐ.
- Μέτρων καὶ σταθμῶν παλαιογραφικὰ σημεῖα σ. 228.
- Μεχμέτμπεης σουλτάνος σ. 228.
- Μηδενικοῦ σημεῖον σ. 228.
- Μηλιαράκης Ἀντώνιος σ. 251 κ. ἐ.
- Μητρωνυμικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα σ. 281 κ. ἐ.
- Μίλιος Σπυριδίων κτήτωρ κώδικος ἐν ΒΒ σ. 500.
- Μιχαὴλ Β' Ἀγγελος δεσπότης Ἰπείρου σ. 297.
- Μόδιος σπόριμος, μέτρον γῆς σ. 229.
- Μολίνος Δομνίκος Βενετὸς ἀρχαῖοφιλος σ. 40 κ. ἐ.
- Μολύβδιναί στέγαι βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν σ. 389 κ. ἐ.
- Μόλυδον, ὄρος σ. 64.
- Μονεμβασία κυριεύεται ὑπὸ Τούρκων σ. 498. Ἴδε Ἰσιδώρος.
- Μορέως πασσαῦς σ. 427.
- Μουρῆσκος πρωτοπαπᾶς καὶ κουβερναδόρος Μάνης σ. 398. υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος σ. 398.
- Μυζηθορᾶς ὁ Μυστράς σ. 482.
- Μύρων μητροπολίτης Ματθαῖος σ. 95.
- Μυστρά περὶ χρυσοῦλλα σ. 456 σημ. 4. Ἴδε καὶ Μυζηθορᾶς.
- Μυτιλήνης ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί σ. 48.
- Νάξος. Ἴδε Παροναξίας
- Νείλου, μητροπολίτου Ῥόδου, περὶ συνόδων ἐν ΒΒ σ. 232.
- Νεκτᾶριος. Ἴδε Ἀψαράς.
- Νεκταρίου Ἱεροσολύμων κ. νέος ἐν ΒΒ σ. 361.
- Νεόφυτος. Ἴδε Οὐγγροδλαχίας, Παροναξίας, Ῥοδινοῦ, Χρυσόπουλος.
- Νικηφόρος Α' Ἀγγέλας, δεσπότης Ἰπείρου σ. 292 κ. ἐ.
- Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Χρονικὸν ἐν ΒΒ σ. 497.
- Νίκλος Κωνσταντῖνος, Μανιάτης σ. 398.
- Νικόδημος νεομάρτυς Μετεώρων σ. 136 κ. ἐ.
- Νικολαῖτζας υἱὸς γραμματικοῦ Παναγιώτου Βυζαντίου σ. 495.
- ΝΟΥΝ καὶ Ν ΟΥΝ συγγέονται σ. 349.
- Ξανθοπούλου Νικηφόρου ἔργα ἐν ΒΒ σ. 234.
- Ξανθοπούλων μονὴ σ. 299.
- Ξηροκρήνη - Κρικκισιμέ σ. 504.
- Ξηρόμερον σ. 364.
- Ξόδηλος Ἀθανάσιος, μέλος τῆς Φιλομούσου ἐταιρείας σ. 360.
- Ξυλόκοκκα, σταθμὸς σ. 329.
- Ὁ ἀρχικὸν παριστάγον Ἰησοῦν ἐν κολυμβήθρᾳ σ. 353.
- Ὄξδινα ἐν Θεσσαλίᾳ σ. 109.

Οἰναιώτης σ. 318.
 Οἶτυλον τειχίζεται ὑπὸ Τούρκων σ. 429.
 Ὀμηρος ἐπὶ ἐντέρου δράκοντος σ. 338, 341 κ. ἐ.
 Ὀργυιὰ παρὰ Βυζαντινοῖς σ. 450.
 Ὀρθογράφου στήλη σ. 266 κ. ἐ.
 Ὀρθογραφῶν ὁ βιβλιογράφος σ. 274.
 Ὀρλώφ ἐν ἐπαναστάσει Ἑλλήνων σ. 247.
 Ὀτριμοτεὺς Ζωὸς Ἰωάννης, βιβλιογράφος σ. 47.
 Οἰαλεριανὸς ἀνοικοδομεῖ τείχος Ἰσθμοῦ Κορίνθου σ. 435.
 Οὐγγία, σταθμὸς σ. 228.
 Οὐγγροβλαχίας ἡγεμόνες ἐν ΒΒ σ. 495 κ. ἐ. μητροπολίτης Νεόφυτος σ. 497.
 Οὐρβίκης σ. 243
 Οὐρεδὶς. Ἴδε Ἰωάνναφ Καντακουζηνός.
 Παῖσιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως σ. 374.
 Παλαγουραδέοι σ. 228.
 Παλαιολογίνα σ. 494.
 Παλαιολογίνα Ἄννα σ. 315.
 Παλαιολόγος Δημήτριος δεσπότης Πελοποννήσου σ. 497.
 Παλαιολόγος Θεόδωρος Α' καὶ Ἰσθμὸς Κορίνθου σ. 440 κ. ἐ. ἀγαλμ' αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ σ. 443.
 Παλαιολόγος Θεόδωρος Β' δεσπότης Πελοποννήσου σ. 444, 457.
 Παλαιολόγος Θωμᾶς δεσπότης Πελοποννήσου σ. 481 κ. ἐ., 485, 497. καὶ Ἀλφόνσος Δραγωνικός σ. 486.
 Παλαιολόγος Ἰωάννης δωρεῖται Βρύσειν καὶ Φανάριον εἰς Γεμιστόν σ. 457.
 Παλαιολόγος Κωνσταντίνου χρυσαῖ ἑορτή σ. 239. ἐπικύρωσις δωρεᾶς Βρύσεως καὶ Φαναρίου εἰς υἱοὺς τοῦ Γεμιστοῦ σ. 457. τείχιαι τοῦ Ἰσθμοῦ

σ. 471 κ. ἐ., 479 κ. ἐ. ἤττα ὑπὸ Μουράτ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν σ. 481 κ. ἐ., 485. ἐπιστολὴ Βησσαρίωνος πρὸς αὐτόν σ. 477 κ. ἐ.
 Παλαιολόγου Μανουὴλ διαμονὴ ἐν Πελοποννήσῳ σ. 180 κ. ἐ. — τείχιαι Ἰσθμοῦ παρ' αὐτοῦ σ. 444 κ. ἐ.
 Παμμακαρίστου, μονῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπιγραφή σ. 236.
 Παναγιώτης Βυζάντιος γραμματικὸς σ. 495, 496, 497.
 Παντοκράτορος μονὴ ἐν Μετεώροις σ. 144.
 Παπάζολης καὶ ἐπαναστάσεις Ἑλλήνων σ. 247.
 Παπύρων δέσμαι σ. 266 κ. ἐ.
 Παραδόσεις περὶ Παναγίας Βελλᾶ σ. 295 κ. ἐ.
 Παρηγορίτζα Ἄρτης σ. 297 κ. ἐ.
 Παροναξίας Νεόφυτος σ. 501 Ἄνθιμος σ. 501.
 Πατλιτζάνα ἢ μελιτζάνα ἐν Θεσσαλίᾳ σ. 375.
 Πατριτζάνα ἐν Θεσσαλίᾳ ἢ μελιτζάνα καὶ μεγάλη βελόνη σ. 375.
 Πατούσας Σπυριδίων, ἔφορος Φιλομούσου ἐταιρείας σ. 360.
 Πάτρα Νέα ἢ Ὑπάτη σ. 64 κ. ἐ.
 Πατρῶν ἐπιγραφή ἀρχαία σ. 31.
 Παύλου Σιλεντιαρίου εἰς τὰ ἐν Πυθίοις θερμὰ ἐν ΒΒ σ. 231.
 Πελοπόννησος. Ἴδε Μορέως.
 Πέτρου βοεδόδα μοναστήριον ἐν Ἰασίῳ σ. 354.
 Πλάγιον κακὸν αἰ Σκιρωνίδες πέτραι παρὰ Φραντζῆ σ. 445.
 Πλατύλιθος ἢ Πλατὺς λίθος ἐν Μετεώροις σ. 72 κ. ἐ., 89.
 Πόλας ἀρχαία ἑλληνικὴ ἐπιγραφή σ. 43.
 Πορφυροῦς μοναχός, βιβλιογράφος ἐκ Κλειναβοῦ σ. 354.
 Πορφυροῦ κώδικες σ. 356.
 Πορφυροῦς κώδιξ λειτουργιῶν σ. 352 κ. ἐ.
 Πουλομάτης Μανουὴλ σ. 30.

Πρεάλνημος καίσαρ σ. 59, 84 κ. ἐ. υἱὸς αὐτοῦ Θωμᾶς σ. 89.
 Προκοπνίδου ἀρχαία ἐπιγραφή σ. 245.
 Πυρρωνείων συγγραφῶν κώδιξ σ. 335, 18.
 Ρακοβίτζης Μιχαὴλ, ἡγεμὼν Μολδοβλαχίας σ. 373. Ἰωάννης Μιχαὴλ σ. 495.
 Ράσκα. Ἴδε Γεράσιμος.
 Ρεάλια (ριάλια) σ. 406 σημ. 1.
 Ρήκιφος Μιχαὴλ, Μανιάτης σ. 398.
 Ροδινὸς Νεόφυτος συγγραφεὺς Συναφσεως ἱερῶν μυστηρίων ἐν ΒΒ σ. 498.
 Ρουδάνου θέμα σ. 154, μονὴ ἐν Μετεώροις 113, 143 κ. ἐ., 154.
 Ρουδάνου Παχωμίου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ χαλκογραφεῖς σ. 345.
 Ρουφία Ρυσόπολις σ. 43.
 Ρωμὸς ἐπὶ μήκωνος μέσης ἡλικίας σ. 159.
 Σαμοθράκης ἀρχαία μνημεῖα σ. 48.
 Σάμου διστιχα σ. 383. μητρωνυμῖαι σ. 287 κ. ἐ.
 Σαμουράκης Διονύσιος μητροπολίτης Δέρκων σ. 501.
 Σαρανταρίου αὐθεντικὸν σχολεῖον σ. 495.
 Σεραφεῖμ Σ., ἔφορος Φιλομούσου ἐταιρείας σ. 360.
 Σεργῶν μητρωνυμῖαι σ. 286.
 Σηλυδρίας ἀρχαία ἐπιγραφαὶ σ. 48.
 Σιλεντιάριος. Ἴδε Παύλου.
 Σιτόκοκκα, σταθμὸς σ. 228.
 Σκορδύλιος (Σκορδύλης). Ἴδε Μαρυφαρᾶς.
 Σουδενὰ χωρίον πλησίον Καλαβρύτων σ. 354.
 Σουλιάρδος Μιχαὴλ, βιβλιογράφος σ. 20 κ. ἐ.
 Σουλτάνων κατάλογος σ. 498.

Σουμανῆ στάχσις σ. 355.
 Σουπερανός Πέτρος καὶ Ἰσθμὸς Κορίνθου σ. 440 κ. ἐ.
 Σοφία Ἁγία μικρὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σ. 376.
 Σοφίας Κωνσταντίνος σ. 287.
 Σπαθομήλη ἐπὶ τῆς στήλης τῆς μαίας Ἐρμιόνης σ. 262.
 Σπανδωνῆ Νικολάου βιβλιογραφικὰ δελτία σ. 210 σημ. 1.
 Σπανοῦ φυλλάδα δ. 350.
 ς = δ, 60, 600, 6000, 60000 σ. 228.
 στάγιον, σταθμὸς σ. 229.
 Σταγοὶ ἢ νῦν Καλαμπάκα σ. 69. — Στιγῶν ἐπισκοπὴ σ. 89. ἐπίσκοπος σ. 111 145, 150, 151. Γαβριήλ σ. 95.
 Σταδίου Παναθηναϊκοῦ ἀνασκαφαὶ σ. 257 κ. ἐ.
 Σταφιδάκη μονοῦδα σ. 377.
 Στεφανόπουλοι, Μανιάται σ. 401. ἐν Κορινθῷ σ. 396, 433.
 Στέφανος υἱὸς τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου Βυζαντινοῦ σ. 496.
 Στυλὸς γραφικὸς σ. 269.
 Στυλὸς θέσις ἐν Μετεώροις σ. 72 κ. ἐ.
 Συναδηνὸς ὠστιαῖος Θεσσαλονίκης σ. 314.
 Σφακνῶνοι (Σφακνόται) ἐν Λευκάδι σ. 498, 499.
 Σχολάριοι ἢ Σχολαράνται οἱ στρατιῶται τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς ἐν Τραπεζοῦντι σ. 189.
 Σχωρετσαίνων κάστρον σ. 297.
 Σωτήρος Χριστοῦ μονὴ ἐν Μετεώροις σ. 144.
 Ταρία, σταθμὸς σ. 367.
 Ταρχανέωτης σ. 314, 315.
 Τατίου Ἀχιλλέως Τὰ κατὰ Λευκίπην καὶ Κλειτοφῶντα ἐν ΒΒ σ. 494.
 Ταχυγράφοι Βησσαρίωνος σ. 334 κ. ἐ.
 Ταχυγράφων νεαρῶν μνημεῖα σ. 274 κ. ἐ.
 Τεμπῶν ἐπιγραφαὶ λατινικαὶ σ. 277 κ. ἐ., 503.
 Τζιγάλας Ἀζαρίας σ. 379.

Ἰζιληδίνης, Μανιάτης σ. 398.
 Ἰζουμέρκα. Ἴδε Βελλᾶ, Κουκουλι-
 στής, Σχωρετσάινων, Τσιούκα.
 Τιμοκράτους στήλη σ. 265 κ. ἑ.
 Τόκκος Κάρολος κύριος Κορίνθου σ.
 440.
 Τουσκάνα. Ἰξοικισμός Μανιατῶν εἰς
 αὐτήν σ. 396 κ. ἑ.
 Τουραχάνη στρατεία εἰς Πελοπόννησον
 σ. 468 κ. ἑ.
 Τοῦρκος ἐπὶ μήκωνος βαθέος πορφυροῦ
 σ. 159.
 Τουρναδίτης Μιχαήλ, ἔφορος Φιλο-
 μούσου ἑταιρείας σ. 360.
 Τράμπας. Ἴδε Γεράσιμος.
 Τραπεζοῦντος ἄλωσης σ. 324 κ. ἑ.
 αὐτοκρατόρων χρυσόβουλλα σ. 188.
 Τριγόνος Δημήτριος, Μανιάτης σ.
 398.
 Τσιούκα ἐν Ἰζουμέρκοις σ. 295.
 Τυπογραφικαὶ διαταράξεις σ. 97,
 344 κ. ἑ.
 Ὑμνοι δῆμων εἰς Ἰωάννην Κομνηνόν
 σ. 385 κ. ἑ.
 Φακρασῆς μέγας προμμικῆριος σ. 320.
 Φανάριον ἐν Πελοποννήσῳ παραχωρεῖ-
 ται εἰς Γεμιστόν σ. 457 κ. ἑ.
 Φαύνου εἰκῶν σ. 48.
 Φεόυδα καὶ φεουδιασμένα τὰ ἐγκα-
 ταλειμμένα κτήματα ἐν Κεφαλληνίᾳ
 σ. 508.
 Φιλικῶν ἑταιρείας κώδιξ ἐν ΒΒ σ. 360.
 Φιλομούσου ἑταιρείας σφραγίς καὶ
 ἔγγραφα ἐν ΒΒ σ. 360.

Φλωρεντίας ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον σ.
 199 κ. ἑ.
 Φλωριατικὸν, φόρος σ. 457 κ. ἑ.
 Φόρμιγξ μουσικὴ ἑφημερίς σ. 256.
 Φοῦρος Ἰωάννης (Ἰωαννίκιος) σ. 499.
 Φραντζῆ χρονικοῦ διόρθωσις σ. 365 κ. ἑ.
 Χαδεμένος, κύριον ὄνομα σ. 494.
 Χαιρώνεια. Ἴδε Καπραίνης.
 Χανδακηνὸς Ἰωάννης διάκονος καὶ
 δευτερεύων μητροπόλεως Λακεδαιμο-
 νίας σ. 473.
 Χαρθούρης Μαρῖνος σ. 249.
 Χρησμός τοῦ Ἐξαμιλίου σ. 472 κ. ἑ.
 Χριστόφορος Μυτιληναῖος σ. 166
 κ. ἑ.
 Χρονικὰ σημειώματα Λευκάδος σ.
 363, 498 κ. ἑ.
 Χρονικὸν Βραχύ σ. 497, 498.
 Χρονογράφος [Ψευδοδωροθέου] σ. 337.
 Χρυσόβουλλα αὐτοκρατόρων Τραπε-
 ζοῦντος. Ἴδε καὶ Κομνηνοῦ Ἰσαακίου.
 Χρυσοδοῦλλων προσίγια ὑπὸ Κυ-
 δωνῆ σ. 317.
 Χρυσόπουλος (ἢ Χριστόπουλος)
 Νεόφυτος, ἱερομόναχος σ. 52 κ. ἑ., 86.
 Χρυσοσπάθης παπᾶς, Μανιάτης σ.
 398.
 Χρυσοστόμου Ἰωάννου εἰκῶν σ. 353.
 Χρυσοταρία σ. 367.
 Χωροδὴ, χωρίον τῆς Τραπεζοῦντος σ.
 188, 192 κ. ἑ., 197, 21, 198, 19.
 Ὄμορφος ποιεῖται χρῆσιν διόλκου Κο-
 ρίνθου σ. 439.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΑ

Οἱ ΚΩΔΙΚΕΣ, ΕΝΤΥΠΑ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΛΟΓΟΥ
 ΕΝ Τῷ ΝΕῶ ἙΛΛΗΝΟΜΝΗΜΟΝΙ

Ἁγιον Ὅρος. Μονῆς Διονυσίου κώδιξ
 90 σ. 1 κ. ἑ., 157 κ. ἑ. — κώδ. 224
 σ. 483. — κώδ. 334 σ. 483. —
 κώδ. 282 σ. 449, 456, 470, 483.
 — Μονῆς Δοχειαρίου κώδ. 127 σ.
 483.
 — Μονῆς Ἰβήρων κώδ. 329 σ. 481.
 — κώδ. 350 σ. 521 κ. ἑ. — κώδ.
 382 σ. 481. — κώδ. 388 σ. 482.
 — κώδ. 565 σ. 154.
 — Μονῆς Κουτλουμουσίου κώδ. 193
 σ. 483.
 — Μονῆς Λαύρας διφυλλον χαρτῶν
 σ. 375.
 — Μονῆς Σενοφώντος ἔντυπα σ. 212
 ἀρ. 4, σ. 214 ἀρ. 10, σ. 215 ἀρ.
 14-16, σ. 218 ἀρ. 22, σ. 219 ἀρ.
 27, σ. 220 ἀρ. 31, 33.
 — Μονῆς Σηροποτάμου ἔντυπα σ.
 212 ἀρ. 5, σ. 213 ἀρ. 6, 8, 9, σ.
 217 ἀρ. 20, 21, σ. 218 ἀρ. 23, 25,
 σ. 220 ἀρ. 32, σ. 221 ἀρ. 34, 36,
 σ. 222 ἀρ. 37, 38. — κώδ. 254
 σ. 337.
 — Μονῆς Παντελεήμονος κώδ. 172
 σ. 97 κ. ἑ., 107 κ. ἑ., 114 κ. ἑ.,
 117 κ. ἑ., 121 κ. ἑ., 130 κ. ἑ., 132
 κ. ἑ., 135, 137. — κώδ. 375 σ. 135
 κ. ἑ., 137. — κώδ. 397 σ. 155.
 — Μονῆς Σιμοπέτρας κώδ. 166 σ.
 154.
 — Μονῆς Φιλοθέου ἔντυπα σ. 211
 ἀρ. 1, σ. 212 ἀρ. 3, σ. 213 ἀρ. 7,
 σ. 214 ἀρ. 11-13, σ. 216 ἀρ. 17,
 σ. 218 ἀρ. 24, σ. 219 ἀρ. 26, 28,

29, σ. 220 ἀρ. 30, σ. 221 ἀρ. 35.
 Ἀθηνῶν Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης κώδ. 701
 σ. 484. — κώδ. 843 σ. 154. —
 κώδ. 879 σ. 502. — κώδ. 1465
 σ. 143 κ. ἑ.
 — Βιβλιοθήκη Βουλῆς σ. 226 κ. ἑ.,
 357 κ. ἑ., 490 κ. ἑ.
 — Λάμπρου Σπυριδωνος κώδ. Φραν-
 τζῆ σ. 366, 437 σημ. 3, σ. 445.
 Βαρκελώνος Ἀρχεῖον Ἀραγωνικῆς
 αὐλῆς Reg. 2697 φ. 165B 166a σ.
 486.
 Βενετίας Ἀρχεῖον Φράρων (R. Archi-
 vio di Stato) Senato Secr. Vol.
 21, cart. 65 σ. 327. — Delibera-
 zioni Miste 1414-1417 Secreta
 R^o 6. Senato I. — φ. 84B σ. 463)
 κ. ἑ. — Miste Τόμ. XLIII φ. 320B,
 3486 σ. 441 σημ. 1. — Secreta
 Sen. filza 1654-1664 σ. 419. —
 Senato. Deliber. Secrete Reg.
 21 σ. 332. — Deliberazioni Miste
 1415-1416. Secreta R^o 51 Sa-
 pientes ordinum φ. 48B σ. 461
 κ. ἑ.
 — Ἀστικοῦ μουσεῖου (Museo Civico
 κώδ. 1106 (γίος 3767) σ. 332. —
 κώδ. Cicogna 2132 σ. 43.
 — Μαρχιανῆς κώδ. 527 σ. 334. —
 κώδ. 533 σ. 477. — Cl. XI cod. 32
 σ. 32 κ. ἑ. — Nan. 125 (Suppl. Cl.
 II cod. CIII) σ. 345. — κώδ. ἀπρος-
 διόριστος σ. 42, 48. — Zanetti κώδ.
 333 σ. 473.
 Βερολίνου Βασιλικῆς βιβλιοθήκης κώδ.

369 (qu. 67) σ. 155. — κώδ. Philipp. 1581 σ. 514.

Βιέννης Αυτοκρατορικής βιβλιοθήκης κώδ. Phil. 74 σ. 468. — κώδ. Phil. 210 σ. 147. — κώδ. Phil. 216 σ. 172. — κώδ. Phil. 300 σ. 466. — κώδ. 103 Nessel (211 Lambecius) σ. 176.

Κάδας μονής ἔγγραφον ἑλληνικόν σ. 367.

Κανταβριγίας Πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης κώδ. 83 (Dd II-51) σ. 513.

Κρυπτοφέρρης (Grottaferrata) κώδ. Z-α-XXIX σ. 169.

Λαύρας ἁγίας κώδ. ἀρ. 30 καὶ 31 σ. 380.

Λονδίνου Βρετανικοῦ μουσείου κώδ. Βουρνειανός 75 σ. 300, 322, 323. — κώδ. Βουρνειανός 104 σ. 204. — κώδ. Curzon 8 σ. 368 κ. ε. — κώδ. Add. 8234 σ. 216 ἀρ. 19. — κώδ. Add. 22492 σ. 483.

Μεδιολάνων Ἀμβροσιακῆς βιβλιοθήκης κώδ. A 63 sup. σ. 30. — κώδ. G 69 sup. σ. 482. — κώδ. H 57 sup. σ. 473. — κώδ. N. 234 sup. σ. 43, 241, 376, 377. — κώδ. O 114 sup. σ. 43. — Q 114 sup. σ. 376. — κώδ. J 224 inf. σ. 376.

Μοδένης βιβλιοθήκης Estense κώδ. a. T. 9. 6σ. 30. — κώδ. II F 7 σ. 513.

Μονάχου βιβλιοθήκης κώδ. 131 σ. 443 κ. ε. — κώδ. 239 σ. 366.

Νεαπόλεως Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης κώδ. III-ΑΑ-6 σ. 466. — κώδ. III-B-1 σ. 472. — ἀργυρόβουλλα Παλαιολόγων σ. 457 σημ. 2, 458 σημ. 2.

— Βιβλιοθήκη Oratoriana (dei Gerolamini) κώδ. XXII-1 σ. 472.

Ὁξωνίου Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης κώδ. Βαροκκικός 131 σ. 177. — κώδ. Miscell. 163 σ. 36 κ. ε. — κώδ. D'Orville X, I-I σ. 45. — κώδ. Seld. 49 (B 56) σ. 187.

Παταύτου (Padova) Ἀρχείου Πανεπιστημίου ἀρ. 605, 606, 696, 732 σ. 372.

— βιβλιοθήκης Μάρκου Μαντούα Βενεβιδίου κώδιξ σ. 368.

Παρισίων βιβλιοθήκης Ὀπλοθήκης (Arsenal) κώδιξ γραφαίς ὑπὸ Πέτρου Βεργηκίου σ. 204.

— Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης κώδ. 817 σ. 181, σ. 452 σημ. 1. — κώδ. 938 σ. 481, 484, 485. — κώδ. 1001 σ. 483. — κώδ. 1191 σ. 452 σημ. 1. — κώδ. 1213 σ. 299 κ. ε. — κώδ. 1278 σ. 449. — κώδ. 1410 σ. 30 κ. ε. — κώδ. 1775 σ. 470, 471, 484, 485. — κώδ. 2005 σ. 482. — κώδ. 2180 σ. 483. κώδ. 2411 (Regius 2727) σ. 29. — κώδ. 2622 σ. 448, 483. — Suppl. 80 σ. 366. — Suppl. 192 σ. 47. — Suppl. 264, 457, 514, 560, 569 - 571, 575, 854, 855, 875, 930, 977, 1004, 1077 σ. 46. — Suppl. 1079 σ. 47. — κώδικες γραφέντες ὑπὸ Ἀγγέλου Βεργηκίου σ. 203. — ὑπὸ Πέτρου Βεργηκίου σ. 204. — ὑπὸ Ἰωάννου Ὑδρουγίνου σ. 207. — Ἰταλ. κώδ. 9960 σ. 488.

Πάτμου κώδ. ΣΠΖ' σ. 484.

Ῥώμης ἀρχείου Βατικανοῦ Armi. VII oars. 2 No 7 σ. 397 κ. ε.

— βιβλιοθήκης Βαρβερινῆς κώδ. I. 50 σ. 45. — κώδ. G.G.G VI, 49 σ. 350.

— βιβλιοθήκης Βατικανοῦ κώδ. Reg. Svec. 166 σ. 376. — κώδ. 184 σ. 161 κ. ε. — κώδ. Urbin. 80 σ. 322, 323 — κώδ. Vaticanus Gr. 676 σ. 476. — κώδ. 914 σ. 181. —

κώδ. 1357 σ. 169, 172, 173. — κώδ. 1416 σ. 468. — κώδ. 1754 (Λολλιανός) σ. 38, 42. — κώδ. 1759 (Λολλιανός) σ. 35 κ. ε., 42. — Vaticanus Lat. 5237 σ. 43 σημ. 1. — κώδ. Παλατίνος 226 σ. 451 κ. ε.

— βιβλιοθήκης Vallicelliana R 26 σ. 45. — Allat. LIX σ. 45. — Allat. CXVI 28 σ. 458 σημ. 1. — Allat. CXVII 3 σ. 457 σημ. 4.

Ταξιαρχῶν μονῆς κώδιξ πορφυροῦς λειτουργιῶν σ. 352 κ. ε. — ἔντυπον βιβλίον σ. 216 ἀρ. 18.

Τυδίγγης κώδ. M6 11 σ. 45.

Φλωρεντίας Ἀρχεῖον δημοσίου (R. Archivio di Stato). Bigallo ἀρ. 618 (Nº Interno 19) σ. 198 κ. ε. — Miscellanea Medicea, Doc. di Corredo, filza XXVI Nº 11 σ. 401 κ. ε.

— Λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης Plut. LVII cod. 33 σ. 468. — Plut. LIX cod. 12 σ. 176. — Plut. LXXIV cod. 3 σ. 474. — κώδ. Asburnham R 1174 σ. 47.

— Marucelliana κώδ. A 6 σ. 45. — κώδ. A CCLII 3 σ. 45.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΗΔΗ ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

ΧΩΡΙΑ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΑ ΑΝΤΙΒΛΑΛΟΜΕΝΑ Η ΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΑ

Δαπόντε Καισαρίου Καθρέπτης Γυναικῶν καὶ Θυσία Ἰερθαίε σ. 508 κ. ε.
 Ἰωάννου Ἀντιοχέως ἐκδ. Λάμπρου σ. 240, 503 κ. ε.
 Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἐκδ. Βόννης σ. 367, 19 ἐν σ. 386 σημ. 1.
 Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 62, 16 κ. ε.

ἐν σ. 365 κ. ε. — σ. 196, 20 κ. ε. ἐν σ. 471 σημ. 5.
 Χρονικὸν βραχὺ ἐκδ. Βόννης σ. 517, 11 ἐν σ. 448. — σ. 510, 14 κ. ε. ἐν σ. 481, 484. — σ. 521, 17 κ. ε. ἐν σ. 487.
 Χαλκοκονδύλη Λαονίκου ἐκδ. Βόννης σ. 35, 6 ἐν σ. 502. — σ. 558, 2 ἐν σ. 487.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΛΛΩΝ

Ἀλεξάνδρου Ἀστ. Κατακατοβέλλος σ. 159 κ. ε.

— Μητρωνομαί ἐν Ζαγορίῳ σ. 281 κ. ε.

— Παλιτζάνα, πατριτζάνα σ. 375.

Βάση Σπυρ. Περὶ τῆς ἐκ Τεμπῶν λατινικῆς ἐπιγραφῆς σ. 503.

Βασικῦρου Ν. Μητρωνομαί ἐν Σέρραις σ. 286.

Bassi D. Ἐπιγραφαί ἐν κώδιξιν Ἀμβροσιακοῖς σ. 376 κ. ε.

Βερτολίνη Φρ. Περὶ Κοττουνοῦ σ. 372.

Βογιατζίδου Ἰω. Διορθώσεις εἰς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα σ. 503 κ. ε.

Γεωργάρα Ν. Καισάριος Δαπόντες καὶ Θωμᾶς Μανδακάσης σ. 508 κ. ε.

Ζαφειρίου Ν. Μητρωνυμιαί ἐν Σάμῳ σ. 287 κ. ἑ.	Παπαθεοδώρου Κ. Διορθώσεις εἰς Ἰωάννην Ἀντιοχέα σ. 240 κ. ἑ.
Ζολώτα Γ. Παρατηρήματα εἰς τὰς ἀρ- χαίας ἐπιγραφάς σ. 241 κ. ἑ.	Serinzi A. Περί Δομνίκου Μολλίνη σ. 40 κ. ἑ.
Ἰωσηφίδου Γρ. Ἀρχιεπισκοπὴ Λο- παδίου καὶ Μελιτουπόλεως σ. 374.	— Περί τοῦ κώδικος 2132 τοῦ Mu- seo Civico σ. 48 κ. ἑ.
Καρολίδου Π. Τὸ ἔτυμον τῆς μελι- τζάνας σ. 160.	— Ἐγγραφα περὶ ἀλώσεως Τραπε- ζοῦντος ἐν Βενετίᾳ σ. 332 κ. ἑ.
Κωστῆ Ν. Κ. Μητρωνυμικὸν ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Σοφία σ. 287.	Σκιᾶ Α. Περί τῶν ἐν τῷ Σταδίῳ ἀνα- σκαφῶν σ. 257 κ. ἑ.
Λαμπρόκη Χρ. Παραδόσεις ἐκ Τζου- μέρκων σ. 298.	Smith C. Περί τοῦ κώδικος Curzon 8 σ. 369.
Λαμπροπούλου Α. Ἐκδόσεις χρυσοῦ βούλλας Κωνσταντίνου Παλαιολό- γου σ. 239.	Σπιριδάκι Ἀθ. Μητρωνυμιαί ἐν Ζα- γορίῳ σ. 284 κ. ἑ.
Marinis de T. Περί Λαίλου Τορέλλη σ. 207.	Stefani Ἐγγραφοὶ περὶ ἀλώσεως Τρα- πεζοῦντος σ. 327.
Μενάρδου Σίμου Μητρωνυμιαί ἐν Κύπρῳ σ. 280.	Τσιτσέλλη Ἠλία Κατοσίβιλλος σ. 507 κ. ἑ.
Nasini R. Ἐγγραφα Πανεπιστημίου Παταύου περὶ Κοττούνιου σ. 372.	Χρυσοστόμου Λαυριώτου Ἐπι- γραφαί ἐν κώδιξι τῆς Λαύρας σ. 375 κ. ἑ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἰόν	σ.	323	στ.	2	ἀντί	77	γράφε	75
»	»	364	»	9	»	XIII	»	XVIII
»	»	417	»	17	»	Gav.	»	Oav.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἡραδότεια ἀπανθίσματα ἐν Ἀγιορειτικῷ κώδιξι τῆς μονῆς Διανυσίου.	Σελ.	1,157
Σημειώματα περὶ ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἐν μεσαιωνικῶν κώδιξι καὶ χει- ρογραφοῖς συλλογαῖς Ἐσπερίων λογίων		29
Δ Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Μετεώρων.		49
Βυζαντιακὴ περιγραφή ἀγαλμάτων.		161
Τρίγωνα ἐπιγράμματα.		166
Τὰ ποιήματα Χριστοφόρου τοῦ Μυτιληναίου καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἐδουάρδου Kurliz		169
Τὸ ἔθος τοῦ μασχαλισμοῦ παρὰ τοῖς Μανιάταις τῶν μέσων αἰώνων.		180
Ἀνέκδοτον χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Γ' τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος		187
Προσθήκαι εἰς τὴν νεοελληνικὴν βιβλιογραφίαν		199
+ Ἀντώνιος Μηλιαράκης		251
Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου καὶ ἡ στήλη τοῦ ὀρθογράφου.		257
Δύο λατινικαὶ ἐπιγραφαί ἐκ τῶν Τεμπῶν.		277
Μητρωνυμικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα		281
Δ' Ἡ Παναγία Βελλᾶ πλησίον τοῦ Βουλγαρελίου ἐν Τζουμέρκαις.		289-
Ἀναγραφή ἔργων Νικολάου Καβάσιλα καὶ Δημητρίου Κυδιῶνι ἐν τῷ Παρισί- ακῷ κώδιξι 1213		299
Δ' Ἡ ἀλωσις τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἡ Βενετία		324
Δ' Οἱ ταχυγράφοι τοῦ Βησσαρίωνος.		334
Δ' Αἱ κατὰ τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας αἰτιάσεις τοῦ Καίσαρος Δαπόντε καὶ τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου		337
Δ' Πορφυροῦς κώδιξι λειτουργιῶν τῆς παρὰ τὸ Ἄγιον μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν		352
Υμνοὶ τῶν δῆμων εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Κομνηνόν		385
Δ' Ὁ κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα εἰς τὴν Τροσκάναν ἐξοικισμὸς τῶν Μανιατῶν		396-
Τὰ τεῖχη τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας		435
Δ' Κατάλογος τῶν κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν κληρῶν τῆς Ἑθνικῆς.		226, 357, 502-
Α' Κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς		

Σύμμικτα

Ἀκροπολίτης, ὄνομα παραγνωρισθέν.	159
Κατακατοσίβιλλος.	»
Τὸ ἔτυμον τῆς μελιτζάνας	160
Ἡ ἐπιγραφή τοῦ κτίστου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Παμμακαρίστου	236
Τὰ Λεγούρια.	»
Ἀυτόγραφον τοῦ Βασιλείου Βατάτζη.	238
Ἡ χρυσοῦ βούλλα Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου	239
Διορθώσεις εἰς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα	240, 593
Παρατηρήματα εἰς τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς	241
Παροράματα καὶ προσθήκαι	246
Διόρθωσις εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ.	365
Διορθώσεις εἰς μεσαιωνικὸν ἔγγραφον τῆς μονῆς Κάβας	367
Μακάριος Ἀσπροφρύδης.	368
Ἀθανασίου κτίστου Μετεώρων ποιήματα	»
Τὸ ἐν Ζακύνθῳ Γερακαρεῖον	369
Ἰωάννης Κοττούνιος ὁ Μακεδών.	371
Ἀχαρίας Ῥιζιάλας ὁ Θηρατὸς ἀρχιμανδρίτης	373
Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Λοπαδίου καὶ Μελιτουπόλεως	374

	Σελ.
Παλιτζάνα, πατριτζάνα	375
Προσθήκη εἰς τὰ περὶ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν	»
Προσθήκη εἰς τὰ περὶ Ἀφραδίων	377
Ἡ μονηδία τοῦ Σταφιδάκη	»
Παρόραμα ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ Ἀλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ	»
Σουμακῆ ἀντὶ σουμανῆ	501
Σφραγὶς καὶ ὑπογραφή Νεοφύτου Παροναξίας	502
Βλάχοι καὶ ὄχι Βράχοι	»
Χρυσόβουλλον Ἰσαακίου Κομνηνοῦ περὶ χειροτονίας ἱερέων	506
Κτίστης καὶ ὄχι κτίτωρ	507
Κουκκισαμέ-Κουρουτσεσμέ	»
Καταβέλλος	508
Καيسάριος Δαπόντες καὶ Θωμᾶς Μανδακάσης	»

Βιβλιοκρισίαι

Αναστασίου Ν. Greek self-Taught	381
Ἀποστολίδου Δαμασκηνοῦ Κριτορικὸν Λαύρας	378
Ἰκοντογιάννη Π. Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' πόλεμον	247
Tommaso - Ρανολίσι Cantí popolarí Greci	382

Εἰκόνες

Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ἐκ Πύλλας	43
Πανομοιότυπα ἐπιγραφῶν ἐν τῇ μονῇ Μετεώρου	92
Πανομοιότυπον μετρολογικοῦ σημειώματος ἐν τῷ κώδικι 32 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς	229
Πανομοιότυπον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κτίστου τῆς Παμμακαρίστου	236
Αὐτόγραφον σημεῖωμα μεθ' ὑπογραφῆς Βασιλείου Βατάτζη	239
Πανομοιότυπον λατινικῆς ἐπιγραφῆς ἐκ Τεμπῶν	277
Σφραγὶς Νεοφύτου Παροναξίας	501
Ὑπογραφή Νεοφύτου Παροναξίας	»

Πίνακες παρένθετοι

Α' Πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ἐν Ὁξωνίῳ χρυσοβούλλου αὐτοῦ	192
Β' Βωμός τοῦ Ἰωάννου	250
Γ' Στήλη τῆς μαίας Ἐρμιόνης	262
Δ' Ἡ στήλη τοῦ ὀρθογράφου	266

Εἰδήσεις	256
Πίναξ ἀλφαριθμητικῶν κυρίων ὀνομασιῶν καὶ πραγμάτων	513
Βιβλιοθήκαι καὶ ἀρχαῖα ὡν κώδικες, ἔντυπα καὶ ἔγγραφα γίνονται ἀντικείμενον λόγου ἐν τῷ δευτέρῳ τμήμῳ	523
Συγγραφῶν ἤδη ἐκδιδόμενων χιῶρῖα διορθούμενα, ἀντιβαλλόμενα ἢ ἐρμηνευόμενα	525
Ἀνακοινώσεις ἄλλων	»
Παραρτήματα	526